

KUSTBON

NR 4
DECEMBER
1993
ÅRGÅNG
50

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

1944-1994

FÖRBINDELSELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin

Redaktör: Thomas Lorentz

Biträdande redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Öppettider: måndag – torsdag 9.00-14.00
(stängt i juli)
Tel: 08-32 48 78 Fax: 08-33 05 42

1993 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 220 kr helår
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11-6

Annonspriser:

1/1-sida 1.250:–, 1/2-sida (170 × 128 mm) 700:–,
2 sp × 84 mm 425:–, 1 sp × 84 mm 250:–, dödsannonser 220:–

Produktion: Nordreklam/Masterprint

INNEHÅLL

- 2 Ledare av *Sven Salin*
- 4 En redaktör minns av *Edvin Lagman*
- 5 Om Kustbon 1944-93 av *Elmar Nyman*
- 12 Något om redaktörsskap och dess vedermödor av *Viktor Aman*
- 13 Att bläddra i gamla nummer av Kustbon av *Thomas Lorentz*
- 14 Kustbon som vetenskaplig källa av *Stig Appelgren*
- 16 För 50 år sedan av *Hugo Mickelin*
- 17 Skildring från resa i juni till Gammal Svenskby. Forts från föregående nummer av *Takneanschas Oskar*
- 21 Svenskbynsidan Redaktör *Jörgen Hedman*
- 22 Nu och då, vandring i släktens gamla marker av *Sven Borrmann*
- 24 Vormsö i mina tankar och mina bilder av *Inger Hahn-Redin*
- 26 Nu byggs estlandssvenskt museum i Hapsal! av *Göran Hoppe*
- 30 Hembygdsgdagen 1993 av *Thomas Lorentz*
- 31 Resan till Reval av *Valdemar Blomberg*
- 32 Svenska studentmössor till Birkasgymnasiet av *Hans von Rosen*
- 33 Kyrkodagen av *Agneta Klitter*
- 34 Notiser och meddelanden
- 40 Familjenytt i Kustbon av *Hugo Mickelin*

Estlands- svenskarnas framtid

Av *Sven Salin*

Vi står nu vid ett vägskeje. Vi skall fira minnet av våra 50 år i Sverige. Det är naturligt att man vid en sådan tidpunkt blickar tillbaka på vad som har varit. Men har Estlandssvenskarna också en framtid? Vad innebär den i så fall?

Att Estlandssvenskarna har en historia är uppenbart för alla. Den sträcker sig ända tillbaka till slutet av 1200-talet och den finns numera dokumenterad i åtskilliga böcker, utgivna bl a av Svenska Odlingens Vänner. Vi planerar nu också en minnesskrift som skall dokumentera de senaste 50 åren av Estlandssvensk historia på båda sidor av Östersjön.

Men framtiden då? En bra utgångspunkt för att bedöma och ta ställning till sin framtid kan vara att lära känna sin historia. Hur såg Estlandssvenskarna på sin framtid under de första 10-15 åren i Sverige? En genomgång av de första 15 årgångarna av Kustbon i Sverige kan ge vissa antydningar om detta.

I första numret av Kustbon i Sverige (juni 1944) hälsar Rågökommitténs ordförande, Sigurd Curman, Estlandssvenskarna med följande ord: "Så må det då vara både Eder och vår fasta föresats att i allvar och ödmjuk pliktuppfyllelse göra det möjligt för den Estlandssvenska stammen att i det gamla moderlandet med framgång fortsätta och fullfölja det strävsamma och hederliga liv, som under gångna århundraden skaffat dess medlemmar ett gott namn och rykte såsom ärliga medborgare och goda svenskar".

I de första årgångarna av Kustbon talas det mycket om anpassning till svenska förhållanden, integrering i det svenska samhället, svenskt medborgarskap. Det ges goda råd om hur man söker och behåller en anställning, hur man sköter sin hälsa och sina tänder och att "renlighet befrämjar trevnaden". I en osignerad artikel heter det: "Man får ej släppa efter på fordringarna på trevnad och snygghet inom hemmets väggar. Samhörighetskänslan bland Estlandssvenskarna är ett vackert drag men den får ej drivas så långt att man för den skull i onödan tränger ihop sig 4-5 personer i ett enda litet rum. Detta förekommer tyvärr alltför ofta, men är absolut förkastligt både med tanke på hälsan och trevnaden".

Estlandssvenskarna varnas för att i alltför stora skaror söka sig till städerna, särskilt Stockholm. Sigurd Curman skriver: "Storstaden Stockholm är inte den lämpligaste vistelseorten för den ungdom som kommer hit från enkla och stillsamma förhållanden. Denna ungdom kan lätt, alltför lätt, komma på villovägar i allt det nya och ovana som här lockar den bort från dess enkla och sunda levnadsart".

Svenska Odlingens Vänner hade to m i sina första stadgar inskrivet i sin ändamålsparagraf följande:

”att verka som förbindelselänk mellan Estlandssvenskar;
 att ge dem nödigt stöd med råd och upplysningar i deras strävan att finna rätt plats i det svenska samhället;
 att understödja deras bildningssträvanden;
 att befärma förståelsen för allsvensk samhörighet”.

Det är mycket tydligt att när rikssvenskar och Estlandssvenskar under 40- och 50-talen såg på Estlandssvenskarnas framtid var det i form av integrering i det svenska samhället. Estlandssvenskarna hade kommit hem och skulle så snabbt som möjligt finna sin plats i det svenska samhället, skulle assimileras.

Vid sidan av dessa strävanden växte sig emellertid en rörelse allt starkare. Svenska Odlingens Vänner nybildades som förening och tog så småningom också över Kustbon. Man började ordna samkväm för Estlandssvenskarna och åter igen fira en Estlandssvensk hembygd dag. Många kommenterade det paradoxala i att Estlandssvenskarna firade en hembygd dag utan att egentligen ha en hembygd. Dessa gemensamma aktiviteter där Estlandssvenskar träffades i stora skaror kom att få allt större betydelse för Estlandssvenskarnas självkänsla. Det skrivs på ledarplats i Kustbon allt oftare om Estlandssvenskarnas samhörighet, om kultur och traditioner, om modersmålet och då menar man de Estlandssvenska dialekterna. Manfred Nyman kommenterar på ledarplats i Kustbon (december 1952) förhållandet att allt fler Estlandssvenskar söker sig till städerna, särskilt Stockholm, på följande sätt: ”Förklaringen härtill torde nog huvudsakligen vara den att vi trots talet om assimilering och bofasthet fortfarande i viss utsträckning känna oss som främlingar och mer än vi äro villiga att erkänna, äro beroende av umgänget med släkt och vänner hemifrån. Det är därför som landsbygden med dess stora avstånd och därmed sammanhängande isolering skrämmer oss. Vi tvingas alltså erkänna, att vi oavsett en smidig och snabb anpassningsprocess ännu ej hunnit växa fastare in i den svenska omgivningen, än att vi fortfarande, bildligt uttryckt äro beroende av ”skymningskvällarna” från våra byar i ”den gamla hembygden”.

I de första årgångarna av Kustbon förekommer ideliga upprop till Estlandssvenskarna att bli medlemmar i SOV, att prenumerera på och lämna bidrag till Kustbon, att svara på enkäter och lämna in bilder, brev och föremål till SOV för att dokumentera Estlandssvenskarnas historia och kultur. Kust-

bons utgivning var flera gånger hotad av brist på bidrag och engagemang. Vi kan emellertid nu konstatera att både SOV och Kustbon har överlevt tack vare ett hängivet och ideellt arbete av många styrelseledamöter och redaktörer. Vi står nu inför ett nytt vägskäl. Vi skall fira vårt minnesår – 50 år i Sverige – och vi blickar då naturligtvis tillbaka på vad som har varit men kan vi också se framåt? Har Estlandssvenskarna en framtid?

Estlandssvenskarnas framtid är en gemensam angelägenhet för oss alla av Estlandssvensk härkomst, oavsett om vi är födda i Sverige eller i Estland. SOV och Kustbon kan bara överleva så länge som tillräckligt många känner engagemang och ansvar. Jag vill här peka på tre viktiga uppgifter som ligger framför oss.

För det första har utvecklingen i Estland medfört att det ställs nya krav på SOV och hembygd föreningarna. Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner har fortfarande inskrivet i sina stadgar att föreningen skall tillvarata Estlandssvenskarnas intressen och vid behov föra deras talan. Vi har medverkat till att restaurera kyrkor, kapell och

Nr 1 - Årg 1 - Juni 1944.

gravgårdar. Här återstår fortfarande mycket att göra, bla när det gäller skolor och kulturbyggnader med Estlandssvensk anknytning. Vi har medverkat till att svenskundervisningen har kommit igång igen i Estland och vi måste fortsätta den verksamheten. Vi är nu ifärd med att bygga upp hembygdsmuseer på olika håll i Estland i samarbete med Samfundet för Estlandssvensk kultur och kommunerna i Estland. Inte minst måste SOV spela en aktiv och samordnande roll när det gäller förhandlingar om användningen av de gamla Estlandssvenska bygderna, jord, gårdar, fritidsbebyggelse etc. Hembygd föreningarna har här fått en viktig uppgift men även SOV måste ha ett övergripande ansvar för att tillvarata våra barns och barnbarns intressen.

★

*Koralmelodin till psalmen 55 i svenska psalmboken är en estlandssvensk folkskapelse. Upptecknad av O Andersson efter fru Lydia Pöhl.
 (Ur decembernumret av Kustbons årg 8.)*

Vi har för det andra fortfarande en viktig uppgift när det gäller att sprida kännedom om Estlandssvenskarnas historia och kultur till vår omgivning både i Estland och i Sverige. Vi måste kanske erkänna att vi hittills inte lyckats särskilt väl i detta avseende. När Elisabeth Hedborg för första gången kom till Estland och träffade Johan Nyberg var det för henne en fullkomlig nyhet att det fanns en folkgrupp som kallade sig Estlandssvenskar och att större delen av dessa levde i Sverige. Blä genom firandet av vårt minnesår vill vi aktivt bidra till att enligt föreningens första paragraf förmedla kunskap om Estlandssvenskar, deras historia och kultur.

När det gäller Estlandssvenskarnas framtid är det för det tredje oerhört viktigt att i ännu större utsträckning engagera ungdomar i verksamheten. De Estlandssvenskar som är födda i Estland och har personliga minnen därifrån är nu alla i 60-årsåldern eller äldre. Det är då lätt att räkna ut när föreningen kommer att dö ut om vi inte lyckas engagera andra och tredje generationen Estlandssvenskar i det fortsatta arbetet. Vi har en mycket aktiv ungdomsförening, Svenska Odlingens Nya Generation (SONG) som utför ett mycket hängivet och stimulerande arbete. I detta arbete måste emellertid fler ungdomar engageras och ansvaret för detta vilar på oss äldre, vi som läser Kustbon och deltar i hembygd dagarna, som till den yngre generationen kan förmedla historia, kultur och traditioner.

Ansvaret för framtiden ligger nu i våra händer. Liksom våra förfäder till oss överlämnat ett historiskt arv har vi nu ett ansvar för att föra detta vidare till kommande generationer. Låt oss göra firandet av vårt minnesår till en verklig manifestation där vi inte bara nostalgiskt blickar tillbaka utan där vi också aktivt deltar i de aktuella frågorna och på så vis skapar vår framtid, Estlandssvenskarnas framtid.

En redaktör minns

Av Edvin Lagman

När jag började bläddra i äldre årgångar av *Kustbon* för att samla litet material till ett kåseri om hur det var att redigera tidskriften *Kustbon*, fastnade jag i läsningen av gamla nummer. Och mycket tid gick åt till de senaste fem åren då jag var redaktör, dock utan att jag kom mig för att systematisera mina intryck. Det hela var nämligen mycket spännande, ett otal händelser, tankar och intryck välde vartefter in över mig, glömda situationer och situationer som höll på att förblekna väcktes till liv och fyllde ens sinne med glädje eller eftertänksamhet.

Med viss förundran läste jag alla de "ledare" som flutit ur min penna – som man säger – under alla dessa år. Det är egentligen samma tema som ständigt kommer igen, men varierat och med nya aspekter: kärleken till den

gamla hembygden och vad den har betytt och alltjämt betyder för vårt andliga välbefinnande, för vårt liv överhuvudtaget som individer och som medlemmar i det svenska samhället.

Detta kompletteras och fullständigas

av en rad andra skribenter. De varierande teman som behandlas, kan ibland tyckas föga beröra den kärnfråga jag nämnde, men i den känslomässiga eller intellektuella förlängningen och förgreningen av motiven kan man känna samma prägling på stränderna, öarna, havet. Så gott som allt knytes till det som tidskriftens namn anger: KUSTBON. Det gäller allt från populärvetenskapliga uppsatser och recensioner till skildringar av byträffar och enkel lyrik.

Huvudtemat är sålunda givet och avvikelserna från detta fåtaliga.

Under tidigare år var problemet att få material nästan det allt överskuggande. I och med att en yngre generation började skriva ändrades detta. Äldre personer, med förstahandskännedom om Estlands svenskbygder, vågade sig på att skriva. Dessa alster krävde stundom mycket arbete av redaktören: språklig korrigerings och ofta renskrift på maskin. Men vartefter kom bra manuskript in, innehållsligt och tekniskt. Det blev slutligen så mycket material att det kunde sovras och systematiseras. Det blev ledare – ofta skrivna av redaktören – och vägande, stundom vetenskapliga artiklar, om den forna hembygden, aktuellt, recensioner, tillkännagivanden osv. Intressanta är de bidrag på dialekt som publicerats – det allra mesta i den vägen på Nucködialekten, under tidigare år dock även på Korkismål.

Illustrationsmaterialet har varit – och är naturligtvis fortfarande – en viktig fråga. I det fallet har vi framför allt förre Birkas-rektorn Per Söderbäck att tacka för det stora antalet fotografier som han tagit, särskilt från Rågöarna men även från de övriga svenskbygderna.

KUSTBONs innehåll är rikt varierat. Det skall ju tillgodose alla intressen och smakriktningar och människor ur alla samhällslager. Här är emellertid den gemensamma orienteringspunkten hembygden, den ledstjärna kring vilken allt samlas.

Jag har tittat på de fem sista årgångarna under min redaktörstid, 1984–1988. Där finns många goda medarbetare, med intressanta uppslag. Och jag ser på fortsättningen att den nuvarande redaktören sköter sig förträffligt, lika så med goda medarbetare. KUSTBON har en framtid.

Kustbons redaktörer 1944-1993:

juni 1944 – juni 45
 aug 1945 – dec 46
 1947 – 49
 1950 – 51
 mars 1952 – juni 52
 sept 1952
 dec 1952 – juni 1960
 okt 1960
 dec 1960 – mars 1961
 juni 1961 – mars 1966
 juni 1966 – mars 1967
 juni 1967 – mars 1969
 juni 1969
 sept 1969
 dec 1969
 mars 1970 – okt 70
 dec 1970 – juni 1975
 okt 1975 – dec 1988
 mars 1989
 juni 1989 –

Folke Lindström
 Manfred Nyman
 Edvin Lagman
 Elmar Nyman
 Manfred Nyman
 Anders Stenholm
 Manfred Nyman
 Albert Vesterby
 Anders Stenholm
 Edvin Lagman
 Viktor Aman
 Elmar Nyman
 Viktor Aman
 Edvin Lagman
 Elmar Nyman
 Edvin Lagman
 Viktor Aman
 Edvin Lagman
 Elmar Nyman
 Thomas Lorentz

Kustbons ansvariga utgivare 1944-1993:

1944 – 45
 Från 1945 Svenska Odlingens Vänner
 1945 – 47
 1947 – juni 1960
 okt 1960 – sept 1967
 dec 1967 – sept 1970
 dec 1970 – juni 1981
 sept 1981 – juni 1990
 sept 1990 –

Estlandsutskottet
 Sigurd Curman
 Manfred Nyman
 Edvin Lagman
 Elmar Nyman
 Hugo Mickelin
 Thomas Lorentz
 Sven Salin

Hans Pöhl, Kustbons förste utgivare (Nr 1 utkom i januari 1918). Sedan estlandssvenskarnas politiska parti Svenska Folkförbundet i Estland registrerats (1919) blev partiet utgivare av Kustbon under H. Pöhls ordförandeskap. Under perioden 1936-40 var SOV Kustbons utgivare.

Nils Blees, estlandssvenskarnas folksekreterare i Estlands bildningsministerium, hade ansvaret för Kustbons redigering i närmare ett decennium under perioden 1919-35. Foto M. Öömann.

Riksantikvarie Sigurd Curman, ordf i Kommittén för rågösvenskarna/estlandssvenskarna och i Estlandsutskottet av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, tog initiativet till Kustbons utgivande i Sverige. Fotot taget vid Curmans tal till estlandssvenskarna den 24 nov 1944 i Stockholms konserthus.

Om Kustbon 1944-93

Av Elmar Nyman

Femtio fullbordade årgångar av Kustbon i Sverige – vem hade kunnat ana att tidskriften skulle bli så långlivad när det första numret kom ut i juni 1944. I gamla årgångar möter oss samma ständigt återkommande tema – Kustbons snara hädanfärd.

Efter fyra års utgivning förklarar dåvarande redaktören Edvin Lagman för läsekretsen att "tidningens existens under 1949 måste underkastas tvivel." I decembernumret 1952 skriver Manfred Nyman (redaktör och ansvarig utgivare) att det "ej saknats röster, som velat göra gällande att estlandssvenskarna numera hunnit bli rikssvenskar i den utsträckning, att Kustbon icke längre skulle ha något verkligt behov att fylla." Dessa röster "ha väckt en varm genklang hos redaktören och utgivarna" men eftersom det kommande året vore att betrakta som ett jubileumsår hade SOV beslutat att Kustbon skulle utkomma även 1953. Därmed skulle en tioårsperiod i Sverige fullbordas. 1953 vore "troligen" sista året som Kustbon kunde utges.

Undertecknad konstaterar mycket riktigt efter år 10 att den lämpliga tidpunkten för Kustbons nedläggning nu är inne "bl.a. med hänsyn till att estlandssvenskarna nu aklimatiserats

och förvärvat nya läsvanor," men att man trots allt borde försöka ge ut ytterligare en årgång. Fem år går och jag förklarar på nytt att Kustbons existens "är ovissare än någonsin".

1961 påpekar t.f. redaktören Anders Stenholm att majoriteten av Kustbons läsekrets ju består av äldre estlandssvenskar och att deras skara ideligen minskar. Med detta faktum för ögonen står det klart, menar han, att "Kustbon kommer att gå ett alldeles bestämt öde till mötes i en ej alltför avlägsen framtid."

Även under hela 1960-talet klarar Kustbon nedläggningshotet. 1970 anser dock den nyttillträdande ordföranden i SOV, Hugo Mickelin, att tidningens "vara eller icke vara" /är/ ett större frågetecken än förut." Men han tillägger: "Vi är sega och vill trots allt leva vidare med vår tidskrift. Kustbon är SOV och vice versa." Och Kustbon överlevde det ena året efter det andra – och åren blev till decennier!

Vad var det som titt och tätt utlöste planer på nedläggelse? Framförallt tre faktorer: svårigheten att få en redaktör, som var beredd att offra sin fritid, bristen på bidrag (särskilt påtaglig under den första tioårsperioden) samt – enligt utgivarens uppfattning – ett otillräckligt intresse för tidskriften från estlandssvenskarnas sida (ett argument som småningom förlorade sin udd).

Eftersom Kustbon ändå fortfor att utkomma trots alla hinder måste utgivaren ha varit starkt motiverad att fortsätta sina ansträngningar. Tidskriften var ju närmast oundgänglig för de över hela Sverige spridda åldringarna. Men SOV ville också sprida Kustbon bland estlandssvensk ungdom "som tidskriften förutom snart skulle komma att förlora kontakten med minnena från den gamla hembygden, dess folk och kultur." (SOV:s årsberättelse 1949.)

De som dragit det tyngsta lasset

Hur har då den alltid aktuella redaktörsfrågan lösts? När det såg allra dysturast ut tillämpades "ambulerande" redaktörskap. Detta var att se som en nödlösning. Det stod klart att kontinuitet på redaktörsposten måste eftersträvas. Dessbättre nåddes målet. Märkligt nog har Kustbon inalles "förbrukat" endast sex redaktörer.

Främst i raden står Edvin Lagman. Det var han som tog vid när nedläggelse hotade. Vid sidan av krävande förvärvsarbete har han arbetat med Kustbon i sammanlagt ca 23 år och därtill varit en flitig och uppskattad bidragslämnare — en respektingivande prestation, som läsaren i gemen nog inte helt förstått att värdesätta.

Manfred Nyman var med när Kustbon startade i Sverige, först som redaktionssekreterare och snart som redaktör. Sedan riksantikvarie Sigurd Curman av sagt sig posten som ansvarig utgivare övertog Manfred Nyman det formella ansvaret för Kustbon (1947–1960). Han skötte också redaktörskapet i sammanlagt ett decennium.

Återstående årgångar har redigerats av Folke Lindström (den första årgången), Viktor Aman och Elmar Nyman med 5 årgångar vardera. 5 årgångar har även Thomas Lorentz hittills redigerat. Anders Lindström och Albert Vesterby åtog sig tillfälligt redaktörskap. Kustbons redaktion har från inrevarande år förstärkts med Agneta Klitter, biträdande redaktör och representant för den unga generationen.

Kustbons redaktörer har naturligtvis betytt oerhört mycket för dess överlevnad. De får dock dela äran med dem som tålmodigt arbetat på Kustbons expedition. I första hand skall Lars Bromans namn nämnas. Han var Kustbons allt i allo i närmare tre årtionden som chef för expeditionen och ansvarig för Bemärkelsedagar, Familjenytt etc. Hans genealogiska kunskaper och ingående kännedom om hembygden gjorde honom särskilt lämpad för uppgiften. Det var oerhört besvärligt att hålla adressregistret aktuellt under de första åren då folk ofta bytte vistelseort utan att meddela sina nya adresser.

Efter Lars Bromans bortgång 1972 tog makan Maria vid, också hon ända sedan 40-talet väl förtrogen med Kustbons angelägenheter. 1979 var det Hugo Mickelins tur att överta sysslan som redaktionssekreterare och som den för Bemärkelsedagar m.m. ansvarige. Sekreteraresysslan lämnade han efter tio år. Dessbättre har han behållit ansvaret för personuppgifter av alla de slag. Han har utfört ett framgångsrikt och tålmodsprövande detektivarbete. (Se Hugo Mickelins bidrag på annat ställe i detta nummer!)

För fullständighetens skull skall nämnas att Rita Rosen-Holmberg respektive Olle Lindström under 40-talet var behjälpliga som redaktionssekreterare.

På fotot i förgrunden tv Edvin Lagman, som i ca 23 år varit Kustbons redaktör. Th Manfred Nyman, Kustbons redaktör under 10 år. Fotot taget vid ett av SOV:s årsmöten i Saltsjöbaden.
Foto Ragnar Treiberg.

Rågöbornas danslag, ett synnerligen uppskattat inslag vid estlandssvenska fester, uppträder här i Saltsjöbaden under en hembygdsdag (1960-talet). I förgrunden Ingeborg Pöhl-Andersen, initiativtagare till danslaget och under olika perioder även dess ledare. Th om henne vid mikrofonen Hugo Mickelin, mångårig ordförande i SOV, redaktionssekreterare och medarbetare i Kustbon.
Foto Ragnar Treiberg.

Manusbrist?

Hur problematisk var bristen på material? 1948 ber Edvin Lagman läsekretsen om ursäkt för att Kustbon inte kunnat komma ut regelbundet "på grund av brist på bidrag". 1952 framhåller Manfred Nyman hur svårt det varit att "årigen kunna fylla 5-6 nummer med läsvärda artiklar från det estlandssvenska ämnesområdet." 1961 är situationen densamma. Anders Stenholm konstaterar att materialanskaffningen alltid varit ett svårt problem i Kustbons historia och att redaktören "alltid vårdats inför den kroniska manusbristen." Han tillägger att "med den retrospektiva inriktningen som Kustbon fått under senare år" har det blivit ännu svårare för en lekman att skaffa nytt stoff.

Det märkliga har inträffat att redaktionen, ju längre tiden lidit, fått allt lättare att fylla Kustbons spalter med

1000 prenumeranter, av vilka dessutom en del var rikssvenskar, var på tok för få i relation till antalet estlandssvenskar i Sverige (ca 7000).

Redan fyra-fem år efter ankomsten till Sverige var det en del läsare av Kustbon som avbeställde prenumerationen. De fann det onödigt att älja om det gamla och tyckte sig vara tillräckligt informerade om det nya samhället. Att många dessutom trots påminnelser struntade i att betala den blygsamma prenumerationsavgiften var också ett problem.

Intresset för Kustbon måste emellertid ha väckts på nytt. Sedan början av 50-talet har antalet prenumeranter pendlat mellan 1300-1500. Att även den 50:e årgången har ca 1500 prenumeranter är desto mer glädjande som dessa successivt kommit att bestå av yngre estlandssvenskar. Och läsarkate-

skriften inte haft även om utgivarna följt vissa riktlinjer. Då Estlandsutskottet av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet (numera Riksföreningen Sverigekontakt) sommaren 1944 startade Kustbons utgivning i Sverige, framhölls i ett slags programförklaring att den nya Kustbon ville "knyta an vid den gamlas traditioner" och bli "ett samlande organ för estlandssvenskarna i Sverige."

Ord värda att begrundas av Kustbons utgivare och läsare, framhöll Sigurd Curman i sitt högtidstal vid SOV:s 40-årsjubileum på Tollare gård den 28 augusti 1949. Han sade bl. a.: "Här behöver Ni inte strida för att få behålla det svenska språket, men väl för att hindra Edra gamla dialekter att helt dö ut, här behöver Ni inte arbeta för att bevara svensk egenart, men väl för att bevara åtminstone minnet av estlandssvensk

Bilden visar stickande ormsökvinnor. Folkdräkten använde de även i vardagslag. Foto J Grünthal.

"relevant" material. Nya bidragsgivare har dykt upp som upptäckt tidigare bristfälligt kartlagda områden. Under de allra senaste åren har redaktörens dilemma rentav bestått däri att publiceringsbart material ej kunnat tas med på grund av bristande utrymme — detta trots utökning av sidantalet. Denna paradox har uppstått sedan kontakterna med det gamla hemlandet upptagits och intensifierats.

Stabil prenumerantstock

Hur förhöll det sig med det bristande intresset från läsarnas sida? När upplagan i slutet av 40-talet sjönk från ca 1300 till 1000 slog redaktionen larm.

gorin har vidgats. Många rikssvenskar är intresserade av vårt folks brokiga förflutna. Kustbon har sedan länge också ester och finlandssvenskar bland sina prenumeranter. Den förhållandevis stora prenumerantstocken gör att Kustbon numera ingalunda utgör en ekonomisk belastning för utgivaren utan tvärtom en aktningvärd resurs som gör det möjligt för SOV att finansiera de livsviktiga expeditions- och samlingslokalerna på Vikingagatan — hjärtpunkten för vårt kulturella föreningsliv. Den omständigheten att allt arbete för Kustbon bedrivs filantropiskt är en annan förutsättning för att tidskriftens ekonomi ska gå ihop.

Flexibel målsättning

Vad kan sägas om Kustbons allmänna inriktning under de gångna 50 åren? Någon preciserad målsättning har tid-

egenart. — — — — Ni behöver säkert ännu en tid för att inte känna Er själva som främlingar ha ett sammanhållande organ så att Ni inte helt glider ifrån varandra och mister kontakten med både släkt och vänner, innan Ni ännu helt assimilerats med den stora svenska folkfamiljen. Utgivandet av S.O.V.:s gamla tidningsorgan Kustbon bör allt fortfarande kunna bli ett medel att befördra den inre samhörigheten."

Och 1950 skrev jag som SOV:s ordförande och Kustbons redaktör bl. a. att Kustbons uppgift var att "under en begränsad övergångstid" hjälpa estlandssvenskarna "att känna samhörighetskänsla, att vidmakthålla kunskapen om de bygder som vi lämnat samt att förmedla en del av det som kan hjälpa oss att berika vårt vetande om det svenska samhälle, där vi nu fullgöra våra dagliga plikter."

Det kan tillfogas att Kustbons utgivare i Sverige aldrig genom direktiv sökt beskära redaktörens handlingsfrihet. En oskriven regel har dock varit att Kustbon inte får framstå som blott ett organ för Svenska Odlingens Vänner utan som ett språkrör för alla estlandssvenskar. Att Kustbon inte ska ta ställning i politiska frågor är en annan regel som inte heller satts på pränt.

Nyttiga anvisningar vid starten

Kustbon startade på nytt i en situation då omkring hälften av alla estlandssvenskar anlant till Sverige, antingen i småbåtar eller med de s.k. sjuktransporterna och medan man i Stockholm väntade på att de övriga skulle komma på "legal" väg under sommarmånaderna. Kommittén för rågösvenskar/estlandssvenskarna — det ansvariga mottagande organet — kunde med hjälp av Kustbon snabbt nå de nyanlända med nödvändig information.

De första årgångarna i Sverige innehöll nyttiga direktiv och upplysningar. Estlandssvenskarna fick veta hur man förlängde främlingspasset, vad som krävdes för svenskt medborgarskap, hur åldringsvården fungerade. Det redogjordes för nykterhetslagstiftningen (motboken!), den militärtjänstgöring som förestod för en del unga män, proceduren vid fastighetsköp, utbildningsfrågor osv. Kommitténs dynamiske ordförande och tillika Kustbons ansvarige utgivare, Sigurd Curman, sänder sina skyddslingar varma julkhälsningar i decembernumret 1944. I ett senare nummer av Kustbon (april 1945) riktar han "några allvarsord" till estlandssvenskarna. Han varnar dem på det bestämdaste "att icke utan verkligt tvingande skäl byta platser och flytta i tid och otid, ty detta kan bli till en verkligt stor skada." I sommarnumret 1949 deklarerar han att han "icke alltid saknat anledning till bekymmer över vissa estlandssvenskar" men i stort sett ger han dem ett gott betyg — "ett gott och präktigt släkte, fyllt av god vilja och arbetslust och därtill av tålmodighet och seghet."

Sommaren 1950 avvecklas Kommittén för estlandssvenskarna. Därefter dyker informativa bidrag i vardagslivets juridik allt mer sällan upp i Kustbons spalter. "Inpassningsproblemen" försvinner inte från dagordningen men är inte längre så svärbemästrade. Andra ämnen dominerar.

Hembygden, språk- och kulturfrågor återkommande teman

Den forna hembygden är naturligt nog ett kärt och återkommande tema, ofta i form av kåserier och lyriska småstycken — även på någon lokal dialekt. En systematiserad skildring, bygd för

bygd, ges i serien "Bygdens ansikte" (1965-68).

Språk- och kulturfrågor behandlas ofta och ibland ingående i Kustbon. Vetenskapliga redogörelser för de estlandssvenska dialekterna har publicerats i specialnumret "Estlands svenskar 25 år i Sverige," utgivet i bokform 1968; litteraturanmälningar ingår, främst rörande äldre och nyutkommen litteratur av speciellt intresse för en estlandssvensk läsekrets. Skol- och utbildningsfrågor tas upp. Tillkomsten av vår folkhögskola på Birkas, Nuckö, dess verksamhet och betydelse för estlandssvensk ungdom ägnas ett specialnummer i bokform 1971.

Kustbons spalter rymmer även en hel del lyrik såväl av berömda riks-svenska och finlandssvenska skaldersöm av våra egna författare.

Artiklar som hör hemma under rubriken "Historia" utgör likaså ett återkommande inslag i Kustbon. De kan handla om det allmänna politiska skeendet och svenskarnas öden i Estland-Livland, om någon särskild epok eller avgörande händelse i estlandssvenskarnas tillvaro, såsom den då hela folkstammen bröt upp 1940-44. Från dessa år härstammar skildringar som tar upp ockupationsåren, krigsminnen, flykt och ankomst till Sverige. (Uppbrott och flykt behandlas särskilt utförligt i ett specialnummer 1984). Om förhållandena i det ockuperade Estland är uppgifterna av kända skäl sparsamma ända till frigörelsen. Öppnandet av de estniska arkiven bör kunna lämna stoff till nya intressanta bidrag också i Kustbon.

Även religiösa betraktelser har ofta förekommit i Kustbon. Många av bidragslämnarna var bekanta för läsekretsen redan under Estlandstiden — Arthur Johanson, Sven Danell, Gunnar Schantz, Ludvig Larsson, Ivar Pöhl, John Lindström o.a. En för de flesta ny bekantskap var biskop Nils Bolander. Hans uppskattade betraktelser inflöt under åren 1950-58.

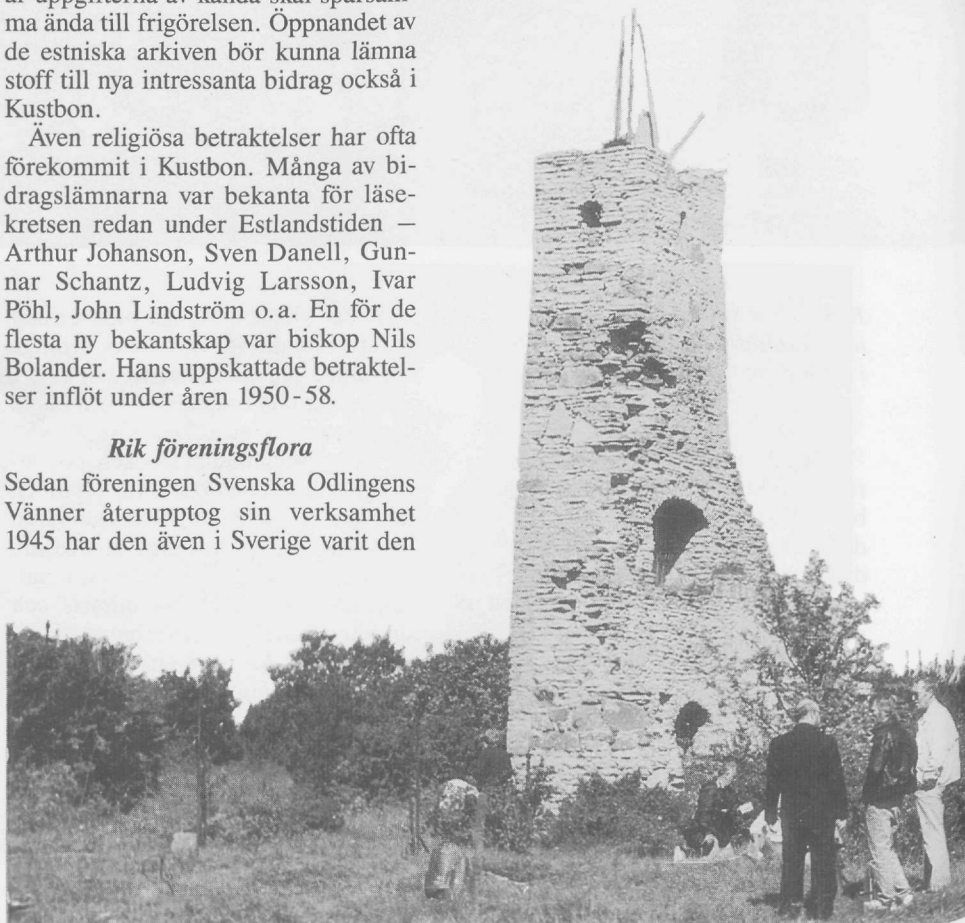
Rik föreningsflora

Sedan föreningen Svenska Odlingens Vänner återupptog sin verksamhet 1945 har den även i Sverige varit den

övergripande organisation som bl.a. också fungerat som huvudman för Kustbon. Tidskriften har genom åren presenterat ett rikhaltigt stoff rörande föreningens olika verksamheter: hembygdsdagarna, andra regelbundet återkommande sammankomster, jubileer, publikationer. Senast utgavs ett stort specialnummer med anledning av SOV:s åttioåriga tillvaro (1989:1).

Alla som läser Kustbon vet att estlandssvenskt föreningsliv i Sverige inte byggs bara på SOV. Under de första Sverigeåren besökte många av oss de tillställningar med underhållning och dans som anordnades av den 1938 grundade Estlandssvenska föreningen i Stockholm. Vem minns inte Luciafesterna med estlandssvenska ljusdrottningar! Andra kategorier estlandssvenskar, främst äldre, har sökt sig till Estlandssvenska kristna föreningen. Sammankomsterna i Betesda- och Immanuelskyrkorna har skänkt många trygghet och dämpat vilsheten i den nya omgivningen.

I Kustbons årgångar läser vi om aktiviteter inom en hel rad andra estlandssvenska sammanslutningar: Runöbornas förening, Rågö danslag, Svenskbybornas förening. Under den senaste tioårsperioden har nya föreningar och mindre sammanslutningar dykt upp som i Kustbon redogör för sina aktiviteter. I mitten av 80-talet startade en underavdelning till SOV, Svenska Od-

lingens Nya Generation (SONG). Den fortsätter sin verksamhet som helt självständig förening med eget föreningsblad – SONG-Häftet – och har till syfte att ”inom den yngre generationen estlandssvenskar väcka intresse, dokumentera och sprida kännedom om estlandssvensk historia och kultur.”

I marsnumret 1991 meddelas i Kustbon att Ormsö hembygdsförening bildats och året därpå att Rickul-Nuckö hembygdsförening haft sitt konstituerande sammanträde. Under de senaste två åren har även odensholmbor, rågöbor och nargöbor bildat egna sammanlutningar.

Men entusiasmen har trängt ännu längre ner i ”hierarkin”. Byföreningar och byalag som representerar skilda geografiska hörn av den f.d. estlandssvenska bygden annonserar om träffar med ambitiösa programinslag. Även någon släktförening kallar då och då till möte. Mångfalden är imponerande.

Att intresset för skapandet av nya, lokalt orienterade föreningar ökat så starkt beror till en del säkert på att det nu överallt i världen forskas om härkomst, om ”rötter”. Det har gått upp för andra och tredje generationen estlandssvenskar att även de har en bakgrund att kartlägga. Vad t.ex. de regionala hembygdsföreningarna beträffar har de blivit i högsta grad behövliga. Komplicerade frågor om återfående av nationaliserad egendom i Estland, restaurering av minnesmärken etc ställer nya krav på samarbete och kunskaper, framförallt i kontakterna med estniska myndigheter. SOV har små möjligheter att agera i dessa sammanhang.

Nya inslag i estlandssvenskarnas kulturella aktiviteter utgör också instiftandet av en rad fonder, vilkas verksamhet syftar till att skaffa medel till restaurering av kyrkor, kapell, gravgårdar, till att rädda någon gammal gård från förfall etc. (Ormsö kyrkofond, Stiftelsen S:t Mikael i Tallinn kyrkofond, Rickulgruppen, Rågökapellens fond m.fl.) Det mesta som sker i föreningar och fonder redovisas i Kustbon.

SOV:s årsberättelser som trycks i Kustbon har under senare tid fått ett

Interiören av Jesu kapell sådan odensholmborna minns den.

nytt inslag. Så heter det 1992: ”Även samarbetet mellan SOV och Samfundet för Estlandssvensk kultur har fortsatt under året genom täta kontakter och ömsesidigt deltagande i varandras möten och aktiviteter.”

Samfundet i Estland tillkom som vi vet under slutskedet av den s.k. perestrojkan. Det har i sin medlemskrets kvarvarande svenskar och många estniska svenskvänner men också estlandssvenskar i Sverige. Samfundet för Estlandssvensk kultur fungerar som ett samarbetsorgan för estlandssvenskar på båda sidor om Östersjön. Dess ambitiösa tidskrift RONOR är avfattad på svenska och estniska och utgör ett värdefullt komplement till Kustbon.

Traditionellt var estlandssvenskarna föga intresserade av föreningsliv. Detta ointresse har som vi sett fått vika för livligt engagemang efter överflyttningen till Sverige. De föreningar som stiftats har framförallt haft till syfte att stärka gemenskapen med landsmän, och nya sammanslutningar har bildats med uppgift att lösa olika problem som aktualiserats genom Estlands befrielse. Det bör tilläggas att estlandssvenskarna i Sverige vårdat sina kontakter såväl med ester i exil som med fin-

landssvenskar, något som även framgår av Kustbons spalter.

Kustbon och integreringsprocessen

Kan Kustbon sägas skildra estlandssvenskarnas successiva integrering i det svenska samhället? En bläddring genom årgångarna ger till synes belägg för att inordningen skett utan vändor. Rapporter från fiskare och jordbrukare visar att estlandssvenskar hävdar sig väl i det svenska näringslivet. Fler och fler notiser inflyter om avlagda examina och tjänstestämningar, om äktenskap mellan estlandssvenskar och rikssvenskar, estlandssvenska ungdomar uppnår fina idrottsresultat osv. Många inlägg i Kustbon uttrycker tacksamhet till de svenska statsmakterna som räddat estlandssvenskarna från krig och nationell undergång.

Sett ur ett sent perspektiv kan det kanske hävdas att Kustbon borde ha ägnat integrationsproblemen en mer allsidig behandling. Naturligtvis hade även estlandssvenskarna besvärligheter att övervinna – ensamhet, villrådighet, penningbrist, ängslan för framtiden, hemlängtan. Det ligger mycken sanning i Sigurd Curmans uttalande på vår hembygd dag 1949. ”Väl vet jag, att denna överflyttning från strand till strand kostade Er alla om icke blod, så dock ’svett och tårar’, och jag känner väl till de första årens vedermödor, innan Ni hunnit passas in på rätta platser i det nya landet och vant Er vid dess förhållanden, som i många avseenden skilja sig från dem Ni varit vana vid.”

Andra källor än Kustbon talar om schismer mellan den estlandssvenske arbetstagaren och den rikssvenske arbetsgivaren. Under de första åren uppstår ibland även rent fackliga kon-

Resentrycken från den forna hembygden har ofta varit nedstämmande: kyrkor och kapell i ruiner, gravgårdar vanvårdade, skolhus, kommunalhus, ja hela byar uttraderade.

Bilden: Odensholmbor för första gången tillbaka på sin hemö står begrundande framför resterna av det som en gång var deras helgedom.

Foto Thomas Lilienberg (1991).

flikter. För många blir beslutsvåndan smärtsam då valet står mellan en egen gård på landsbygden och ett fabriksarbete i staden. Och visst fanns det estlandssvenskar som tyckte att Kommittén för estlandssvenskarna och kolonisationsorganet Rågöstiftelsen inte alltid gav den hjälpsökande det stöd den förväntat sig.

Varför det finns så litet i Kustbon om stötestenarna i integreringsprocessen är inte svårt att gissa sig till. Ingen ville offentligt vådra sina personliga problem i den nya omgivningen. Man tyckte sig inte ha rätt att framföra kritik och därmed visa sig otacksam. Kustbon talade visserligen om generationsmotsättningar i estlandssvenska familjer, men ingen beskrev vari svårigheterna bestod.

Bemärkelsedagar m.m. — ett uppskattat inslag

Redan Kustbons första nummer i Sverige innehåller familjenytt — uppgifter om bemärkelsedagar, minnesteckningar och dödsfall. Denna typ av information, som de flesta estlandssvenskar finner ovärderlig, har Kustbon alltid förmedlat till sina läsare. De noggrant förtäpande personuppgifterna bör också ha ett betydande värde för framtida forskning.

Illustrationsmaterialet — ett estlandssvenskt bildarkiv

Kustbon bjuder på ett rikt illustrationsmaterial. Under de 50 åren har omkring 2000 fotografier kompletterat texten, de flesta med motiv från svenskbygderna i Estland. Omkring en tredjedel utgör "Sverige-dokumentation". De flesta svenskar i Estland hade ytterst få fotografier i sitt familjealbum utöver ett och annat familjefoto från vigslar, barndop, militärtjänstgöring etc och de som fanns gick ofta förlorade i samband med flykten. Kustbon har velat kompensera denna brist genom att publicera det fotomaterial som några estlandssvenskar trots allt fick med i bagaget jämte det som redan fanns här i olika privata och offentliga samlingar.

Kustbons illustrationer har hjälpt de äldre att hålla minnena från deras gamla hemtrakter vid liv och förhoppningsvis gett den i Sverige uppvuxna generationen en viss uppfattning om tillvaron i fädernas bygd.

Vad Kustbons bildmaterial från Sverigetiden beträffar har det fundamentala brister. Det omfattar med få undantag varken ankomsten till Sverige, lärgertiden eller kolonisationen — trots att kameran redan på 40-talet blev var mans egendom. Däremot är hembygdsgårdar, årsmöten och andra föreningsammansamlingar väl dokumente-

*Kustbon i Sverige har under åren innehållit många religiösa betraktelser. Här har tre medarbetare mötts på en hembygdsgård. Frv Birger Westerberg, Ivar Pöhl/Poëll och Sven Danell. I bakgrunden fru Margareta Poëll.
Foto Ragnar Treiberg.*

rade och foton av personer som fyllt år eller som hyllats av annan anledning är legio.

50 årgångar — ett litet bibliotek

Efter denna översikt av Kustbons innehåll lämnar jag några siffror som belyser vad 50 årgångar rent kvantitativt innebär.

Under tiden fram till 1958 utkom Kustbon årligen med 6 nummer, varav decembernumret (julnumret) oftast var ett dubbelnummer (nr 5-6). Fr.o.m. 1958 till dags dato är Kustbon en kvartalsskrift. Andringen i utgivningsfrekvens innebär dock inte att läsestoffet minskat. Sett i tioårsperioder har Kustbon haft följande antal sidor: 1944-53 — 678, 1954-63 — 675, 1964-73 — 1012 (inklusive tre specialutgåvor), 1974-83 var sidorna 841 till antalet, 1984-93 — ca 1120.

50 årgångar av Kustbon har gett ca 4300 sidor motsvarande 13000-14000 boksidor (eller ca 75 Birkas-böcker!).

De båda Kustbon-epokerna — skillnader och likheter

Har Kustbon i Sverige gått i samma spår som Kustbon i Estland? Vi har konstaterat att den här knöt en till "de gamla traditionerna" vad gäller tidskriftens utseende och ideella inriktning. Även valet av redaktörer har skapat kontinuitet. Med undantag av Folke Lindströms tillfälliga redaktörskap var samtliga redaktörer på olika sätt kulturellt och ideellt verksamma inom den estlandssvenska sektorn redan under 30-talet. Några var medarbetare också i "gamla" Kustbon. De har hjälpt till med att befästa och renodla det övergripande begreppet "estlandssvenskhet".

Karakteristiskt för de båda Kustbon-epokerna är brist på redaktörer, på medarbetare och bidrag samt därav följande återkommande förutsägelser om tidskriftens snara upphörande. Kustbons utgivare i Estland klagade över bristande intresse från läsekretsen, när antalet prenumeranter sjönk till 300-400, redaktörer i Sverige slog larm när prenumerantstocken pendlade kring 1000. Stödannonser liksom ekonomiska bidrag från rikssvenska föreningar och enskilda personer i Sverige var en absolut förutsättning för att Kustbon i Estland skulle överleva. (Ändå måste redaktören ibland ta pengar till tryckning ur egen ficka!) Motsvarande finansieringsproblem har dessbättre inte uppstått i Sverige.

Svårigheterna har varit likartade under de båda epokerna men trots allt fortsatte Kustbon att utkomma — där som här. I Estland producerades 22 årgångar av Kustbon under självständighetstiden. Tidningen upphörde mitt i en årgång i juli 1940 då den förbjöds av den kommunistiska regimen.

Vad gäller Kustbons målsättning och faktiska innehåll är skillnaderna mellan tiden i Estland och i Sverige emellertid större än likheterna. Från början av 1918 till mars 1935 var Kustbon organ för Svenska Folkförbundet i Estland — estlandssvenskarnas dittills enda politiska organisation. Tidningens huvuduppgift blev därför att bedriva propaganda för Folkförbundets program i frågor som gällde kulturautonomi, skolväsen, jordbruk, agrarreformerna, politiska och medborgerliga rättigheter, religionsundervisning etc och som var livsviktiga för den svenska minoriteten — med andra ord för svenskheten i Estland. Kustbons uppgift var särskilt maktpåliggande inför riksdags-, krets- och kommunalvalen.

En splittring i den svenska valmanskåren betydde utebliven representation i de beslutande fullmäktigeförsamlingarna.

Kustbons målsättning och allmänna situation ändrades radikalt sedan alla politiska partier och deras språkrör i mars 1935 förbjöds. Kustbon fick åter utkomma i början av 1936, nu med det opolitiska SOV som huvudman. Kustbon 1936-40 erbjöd en rätt menlös läsning. Efterhandscensuren fungerade effektivt och direktiv gavs till pressen från den centrala propagandamyndigheten. Detta var också de år då en tilltagande intolerans mot de nationella minoriteterna blev märkbar. Kustbon talade om Ruhno, Osmussaar, Vormsi. Estnifieringen drabbade inte bara ortsnamn utan även gårdsnamn. Många svenskar ansåg sig tvungna att estnifiera sina svenska familjenamn. Kustbon publicerade under denna tid nyheter av lokalt intresse liksom klipp ur svenska och finlandssvenska dagstidningar. De stora nyheterna från omvärlden var gamla när de nådde veckotidningen Kustbons läsare men blev ändå uppskattade. De flesta hade ingen annan tidning än Kustbon.

Intressantast är Kustbon under 20-talet när entusiasmen för bildnings- och samhällsfrågor är som störst. Under 1930-talet är många av de gamla kämparna borta. Självfallet bidrar också inskränkningarna i tryckfriheten till att tidningen blir rätt ointressant. Och ändå utgör samtliga årgångar

Den forna hembygden i Estland har genom åren varit ett kärt tema för Kustbon. Bilden: bygata i Spithamn, Rickul. Foto Svenska Folkkultursarkivet, Helsingfors.

1918-40 en användbar historisk källa (rätt lästa!). För Kustbons inhemska läsekrets betydde det nog inte alltid så mycket att innehållet var magert. Huvudsaken var att också svenskarna i Estland hade en egen tidning. Det höjde hela folkgruppens prestige på samma sätt som inrättandet av det svenska gymnasiet i Hapsal.

En viktig förbindelselänk

"Kustbon – förbindelselänk för Estlands svenskar" står det numera på vår tidskrifts vinjett. Utan att kunna hänvisa till någon speciell undersökning vågar jag påstå att Kustbon har hjälpt oss att minnas genom att ägna stor uppmärksamhet åt den forna hembygden, åt dess språk och kultur. I Kustbons spalter har vi också kontinuerligt kunnat följa de våras bemärkelsedagar men även erinrats om den snabba uttunning av den ursprungliga estlandssvenska stammen som pågår. Det finns inte många kvar av dem som 1944 var medelålders. Genom Kustbon har vi

också informerats om olika evenemang eller manats till insatser för vården av det gemensamma kulturarvet. Kustbon har även nått landsmän utanför Sveriges gränser, på senare tid också den lilla skara estlandssvenskar som överlevt de hårda åren i Sovjetestland.

Kustbons allra närmaste framtid syns tryggad. Vad som kommer att hända med vår tidskrift framdeles är ett problem som SOV:s ordförande och Kustbons ansvarige utgivare Sven Salin tar itu med på annan plats i detta nummer. Låt oss tills vidare ägna alla de idealister en tacksamhetens tanke som genom uppoffrande arbete hållit Kustbon levande i snart åtta årtionden – 1918-40, 1944-93.

Fotnot: Den som vill skaffa sig en närmare uppfattning om Kustbons innehåll hänvisas till registret som publicerats i årgångarna 1954, 1964, 1986 och 1989, sammanställt av Elna Lagman. De 5 årgångar som fattas inom de 50 åren (dvs 1989-93) väntas bli registrerade inom den närmaste tiden.

Det var så att föreningen SOV var återfödd här i Sverige och Kustbon också, och Manfred Nyman blev rätt snart redaktör för tidskriften och det var liksom givet, eftersom han hade sysslat med tidningsskrivande tidigare. Och det skulle ju inte bli så många år, för Kustbon skulle bara behövas för information och meddelanden under de första åren i det nya landet. Men då dessa några år hade gått till ända, så hade läsarna hunnit vänja sig vid sin egen lilla tidskrift, som kom hem till dem några gånger om året och kostade två kronor och femtio öre för sex nummer. Kustbon fortsatte alltså och har nu gått i femtio år – medan många större tidningar under denna tid har både startats och lagts ned.

Något om redaktörskap och dess vedermödor

Av Viktor Aman

Men nog har vår lilla tidskrift balanserat på kanten av nedläggning. Den har varit liksom ett "fätebån" (faderlöst fattigbarn), som tagits om hand än av den ene, än den andre; någon trygghet har den inte känt.

Redaktören blev trött. Kunde inte någon annan ta vid? Det blev så, och redaktörerna växlade och Kustbon fortsatte och årtiondena gick. En redaktör för Kustbon måste naturligtvis känna till förhållandena i Estland före överflyttningen och han måste vara säker i det språkliga och ha tid för sysslan och vara villig att åta sig uppgiften. Det var inte många att välja på.

Estlandssvenskarna var inte så villiga att skriva i Kustbon. Detta gäller särskilt nucköbor, dvs Nuckö-halvöbor. Vi nucköbor skriver ingenting i onödan, dvs frivilligt. (Undantag förekommer, men vi nämner inga namn!) Och detta gäller inte bara skrivande. Dessa människor hyser ingen missunnsamhet gentemot andra, då det gäller att fördela offentliga uppgifter, och tränger sig själva inte fram; nej då: "Tä mo gära'e" (De må, ska göra det) heter det utan att ange vilka "tä" är, de som ska göra't.

Sådana är vi, och i detta avseende är jag en äkta nucköbo. (Det sitter förmodligen i de nyuppfunna generna.) Vid akut materialbrist kunde Kustbons redaktör lägga sin tunga hand på mig med ett "Du ska skriva", och jag gjorde så, men helt frivilligt skriver en äkta nucköbo ingenting. (Fast det nog kunde vara roligt att höra till gänget.)

När så Manfred och Edvin och Elmar och Anders och Albert kände sig utmattade eller inte hade tid, så lades

åter den tunga handen på min axel: Du skall redigera Kustbon och inte spjarna emot. (Fast jag redan hade en annan rätt så omfattande uppgift att syssla med – förutom mitt vanliga arbete.)

Nåja, de hade ju sakskäl att anföra och de hade mitt dåliga samvete på sin sida, och så blev jag redaktör; fast mycket tillfälligt, intalade jag mig. I det första numret som jag satte ihop fick den föregående redaktörens namn stå kvar, och i de följande numren satte jag ett t.f. framför mitt redaktörsnamn. Men sen förstod jag tom själv att sådant var barnsligt och fogade mig i mitt öde – tillfälligt. Detta var vid mitten av sextioalet och så fortsatte det tillfälligt till mitten av nästa årtionde.

Redaktören behövde inte göra allt. Lars och Maria Broman stod för bemärkelsedagar och familjenytt och för tidskriftens räkenskaper, och allt detta fungerade så att säga automatiskt utan krångel eller många ord. Till det övriga innehållet flöt en del artiklar också in utan anmaning. Annars borde redaktören planera och skaffa fram artiklar om sådana sidor av vår folkstams liv som ännu inte belysts tillräckligt.

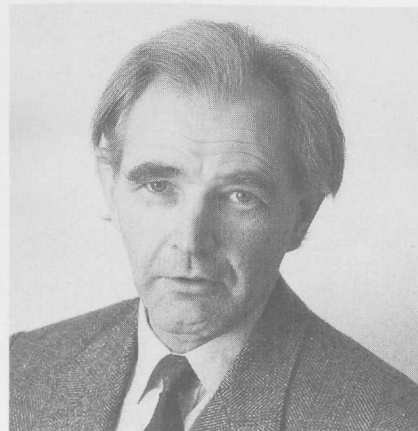
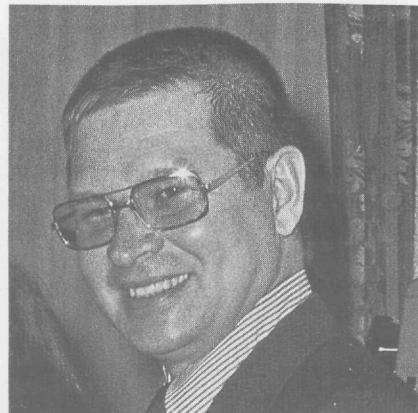
Serien Bygdens ansikte, som från början varit avsedd att ingå i vårt samlingsverk, gick nu i Kustbon. (Den kunde i våra dagar med fördel tryckas som bok.) Tidskriftens olika nummer försökte jag karaktärisera genom att betona särskilda temata eller personer. Så ägnades ett nummer åt minnet av Sigurd Curman (mars 1966), ett annat upptog Mats Ekmans dikter (mars -73), bygdedräkterna gavs en översikt (okt -73), fiske och sjöfart (mars -72), Rågö (juni -74), de sk klagomännen 1861

(mars -75). Småhistorier, som var roliga och på samma gång illustrerade folkets liv, stoppade jag in vid tillfälle. (Och jag tycker att man gott kunde uppteckna de skämt och annat som folk haft roligt åt; det var ju på sin tid en del av bygdens liv.)

Ska vi sammanfattande säga något om innehållet, så är Kustbon förstås vår förbindelselänk som försöker hålla reda på dagens begivenheter, men väsentligen är den tillbakablickande; och i vemodiga stunder kan man läsa årgångarnas sidor som ett långt farväl till tider och personer som en gång ingått i vår bild av tillvaron – alltmedan vi själva föses allt närmare de svarta rammarna på Kustbons slutsidor. Ser man åter på vår generations plikt att dokumentera vårt folks liv så som det har varit, så har vi lyckats ganska väl.

Att sköta en periodisk skrift kräver nog folk med passande läggning. Man blir ju aldrig färdig med den. Ständigt ligger nästa nummer i sällskap med ens dåliga samvete och väntar på att bli expedierat, och annat arbete får vänta. Vid mitten av sjuttioalet förbarmade sig föreningens maktthavande över mig. De ökade av mig, och en annan gick fram och drog. Mitt redaktörskap hade förvisso bara varit tillfälligt.

Vad kan man nu lära av denna epistel? Jo, egentligen bara att en nucköbo inte skriver något helt frivilligt och att han gärna överlåter görandet åt andra: "Tä mo gära'e".

Att bläddra i gamla nummer av Kustbon

Av Thomas Lorentz

Om jag skall bläddra och minnas vill jag nog gå längre tillbaka än till den tidpunkt jag själv åtog mig redaktörskapet för Kustbon. (Från nummer 2 år 1989.)

Som kassör i SOV kom jag med på ett hörn redan 1976. Året dessförinnan hade Viktor Aman slutat som redaktör och Edvin Lagman tagit vid från sin boningsort Linköping. Som Hugo Mickelin skriver hade tryckningen av Kustbon just i den vevan gått över till Civiltryckeriet i Köping. Det föll på kassörens lott att bli sköta kostnadsplaneringen och offerttagningen varje år, vilket också gällde vid övergången till Östgöta Correspondenten i Linköping, redaktörens hemort.

År 1979 slutade Maria Broman och sekreteraresysslan uppehölls av Hugo Mickelin vid sidan av hans ordförande-

skap i SOV. Vid mitt tillträde som ordförande år 1981 kvarstod Hugo som sekreterare och gjorde så ända till 1989.

Ovanstående uppgifter har kommit fram vid mitt bläddrande i Kustbon under Edvins tid som redaktör. Det enda nummer jag vill kommentera rent innehållsmässigt under denna tid är 4/1984, som utformades under devisen "Hembygd, Uppbrott, Minnesbilder" till 40-årsminnet av vår folkgrupps uppbrott från de gamla hembygderna. För första (och hittills enda) gången i vår historia utkom numret med omslag i flerfärgstryck efter en idé av dåvarande

styrelse- och redaktionsmedlemmen Göran Treiberg. Bland övriga berättelser om uppbrottet skrev jag om runöbornas avresa under rubriken "Hur en hel bygd bröt upp" och med underrubriken efter ett gammalt runskt talesätt "När fanen kom fräsande" (i tidningen kom det genom ett fatalt tryckfel att stå "fränsande", vilket jag härmed vill rätta).

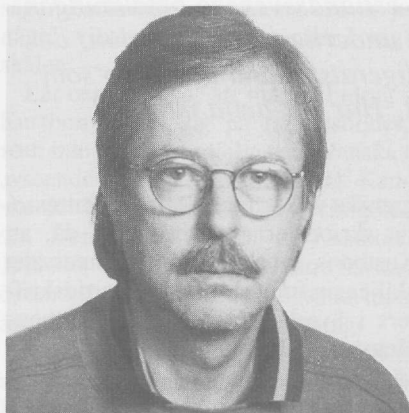
Så går bläddrandet vidare till min egen tid som redaktör. När nummer 1 år 1989 skulle redigeras fanns det ingen redaktör att tillgå – Edvin Lagman hade slutat i och med 1988 års utgång. Styrelsen för SOV hade dock lovat att Kustbon skulle utkomma även i fortsättningen. I detta läge ställde Elmar Nyman upp som en räddande ängel att redigera detta digra nummer, som tillkom när den nya öppenheten österut slog igenom på fullt allvar.

Det föll sedan på min lott att svara för de följande numren. Det första (2/1989) färdigställdes ännu med den gamla ombrytningstekniken "klippa och klistra", i vilket jobb jag hade god hjälp av redaktionsmedlemmarna Tomas Dreijer och Göran Treiberg. Det var i och med det numret vi bytte tryckeri till firma Sture Roos i Stockholm. När sedan nummer 3/1989 skulle utformas kunde tryckeriet överta också redigeringen och utföra den enligt mera moderna metoder.

Så har det fortgått ända till det sista numret år 1992. Därefter har den förändringen gjorts, att Agneta Klitter kommit in som medredaktör. Samtidigt har redigeringen och framställningen övertagits av den firma Agneta arbetar i, Nordreklam.

I det ovan sagda saknas kommentarer och analyser av det material som ingått i Kustbon under min tid som redaktör. I stort sett har det material som strömmat in fått bilda tidskriften – den får på så sätt verkligen anses vara läsekretsens tidning.

Överst tv Ragnar Treiberg som var SOV:s och Kustbons fotograf den första tiden i Sverige (innan han så småningom bosatte sig i Amerika). På bilden under Nils Lagman, som sedan tog vid, och fn är vår fotograf och rådgivare i fototekniska frågor. I mitten av Nils Lagmans period var Ronnie Ericson (th) vår fotograf under några år. På bilden nedan Tomas Dreijer (tv) och Göran Treiberg vilka under många år tillhörde Kustbons redaktion.

Bod. Runö. Foto i Nordiska Museets arkiv. Fotograf G Hallström 1910.

Kustbon som vetenskaplig källa

Av Stig Appelgren

När Kustbon tillsammans med den estlandssvenska befolkningen flyttade över till Sverige, skedde en underlig transfiguration; det tidigare tunna bladets, som hade redigerats ibland litet hipp som happ, blev en verklig kulturtidskrift. Hur var detta möjligt?

Det var inte resultatet av en plötslig förändring; det var följden av ett årtiondes mognad, resultatet av den utbildning, som hade givits i de svenska folkskolorna i Estland och sedan vid Birkas folkhögskola och Svenska gymnasiet i Hapsal.

Sverige bärgade den estniska skörden. Till detta kom naturligtvis bakåtperspektivet mot Estland, den nya kulturen och atmosfären, de materiella möjligheterna i Sverige.

Men en tidskrifts framgång mäts ju genom dess skribenter. Då Kustbon i Estland hade en mycket begränsad krets skribenter, tog nu en utbildad och formuleringsglad krets med uttrycksbehov vid. Kustbon hade en allsidigt kompetent medarbetarstab.

Vad har den då åstadkommit? Vad kan man se i bakspeglarna?

Innehållet

För att kunna bedöma innehållet i tidskriften, måste man ju närmare

granska vilka ämnen som har intresserat skribenterna. Man finner då, att Kustbons innehåll inte i ämnesvalet skiljer sig från andra invandartidskrifternas i Sverige. Däremot är Kustbons långvariga kontinuitet anmärkningsvärd i detta sammanhang och samtidigt en styrka. För svenska och nordiska, ja för europeiska, vetenskapsmän är det en stor fördel att Kustbon har behandlat estniska ämnen på svenska – som en finsk forskare sade mig en gång, är svenska ett språk som många kolleger i Europa, i motsats till finska och estniska, behärskar eller kan tillgodogöra sig.

I en snart utkommande bibliografi över estlandssvenskarna ingår även material ur Kustbon. Då bibliografien är indelad i ämnesgrupper är det lätt att ur denna se, vad som har publicerats i Kustbon. Först och främst ingår en allmän betraktelse över vad som kan kallas *estlandssvenskt*. Sedan följer beskrivningar över enskilda platser och

regioner i Svenskestland. Därvid har redaktionen också följt med vad som har skrivits i det samtida Estland, under sovjetockupationen, om dessa trakter. För utomstående är dessa glimtar av Sovjet-Estland mycket värdefulla. Bland ortsbidragen finns också minnesskildringar från det svenska Estlands bygder, en del senare samlade i boken *Du hemmets jord*. . . Med tanke på det undertryckta hembygdsarbetet i Estland samtidigt och även på längre sikt är ju dessa glimtar från ett nu försvunnet Estland ovärderliga.

Sedan kommer vi till "det stora språnget", perioden 1939–45, då nästan hela den estlandssvenska befolkningen flydde till Sverige, ett Sverige som inte sedan första världskriget hade hört om eller sett några flyktingar. Övergångsperioden i Estland, själva flykten och ankomsten till Sverige finns dokumenterad i många artiklar i Kustbon. Hur flyktingarna mottogs i och anpassade sig i Sverige, svenska språkets hemland, skildras också i andra artiklar. Slutligen får man också i rapporter från möten i estlandssvenskarnas egna föreningar och i andra sammanhang veta, hur estlandssvenskarna har levt i Sverige och bibehållit sin kultur mitt i assimileringens fasta grepp.

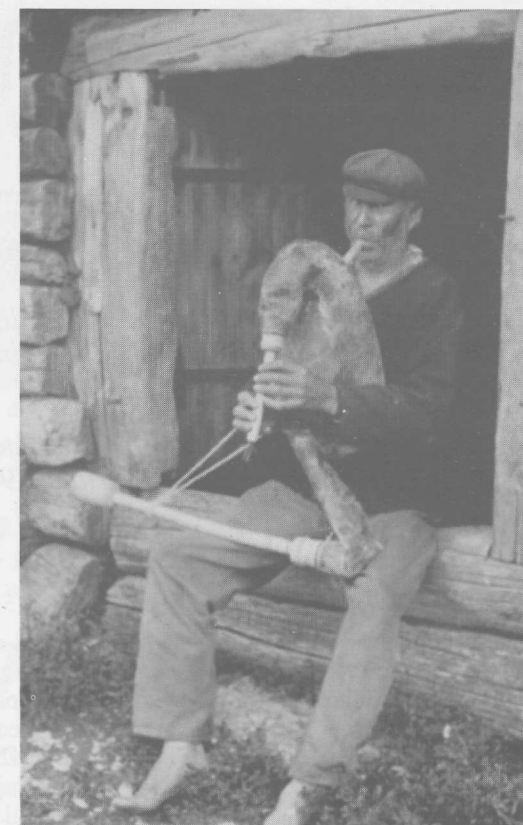
Denna sistnämnda artikelgrupp är mycket viktig, ty ingen i Sverige hade intresserat sig för hur invandrarna levde i landet, innan invandrarforskningen tog fart på 1980-talet. Enligt svensk statistik existerar det ju inga estlandssvenskar här, endast invånare från Estland, varvid estlandssvenskarna buntas ihop med esterna. Lika litet existerar det statistiskt sett några serber eller kroater i Sverige, endast invånare från Jugoslavien (innan landet föll sönder).

Ur Kustbons redogörelser om aktiviteter inom Svenska Odlingens Vänner och de andra estlandssvenska föreningarna kan forskare således få viktig information. Även om svenskbyborna i Sverige kan man inhämta fakta i Kustbon.

Andra aktiviteter i Sverige, belysta i Kustbon, är museiutställningar, arkiv, forskning angående estlandssvenskarna. Mycket viktigt etnologiskt är de talrika artiklarna om olika sidor av den estlandssvenska kulturen: folkdräkter, matvanor, fiske, hantverk, hemslöjd, fester, bostadsskick, seder och bruk m m.

Seldon. "Rank el ränkär" tv. Th "dråmpip" från Lilla Rågö. Foto SOV:s arkiv.

Ett avsnitt för sig bildar artiklarna om de estlandssvenska utbildningsinstitutionerna: folkskolorna, Birkas folkhögskola och det Svenska gymnasiet i Hapsal. Naturligtvis har olika historiska tilldragelser belysts i Kustbon, främst givetvis sådana i svenskbygden. En för eftervärlden och nutidslärare betydelsefull avdelning är bidrag på de estlandssvenska målen och skönlitterära bidrag.

Bedömning

Sammantaget kan man säga, att Kustbon är en tidskrift, vars nivå ligger högre än många andra invandrarpublikationers språkrör. Det är en mycket liten grupp människor, som står bakom detta, en grupp på 7.000 personer och ur denna en tidningsaktiv skara på ett par dussin. Jag har här inte nämnt några namn, men de som är efter år har bidragit till tidningens utgivande skiljer sig ur denna grupp som en handfull medarbetare.

Det är inte bara de estlandssvenskar, som i Sverige skaffade sig akademisk utbildning, som har förtjänsten om detta. Sakrika bidrag av bestående värde har kommit från många andra skribenter.

Men finns det ingenting negativt att

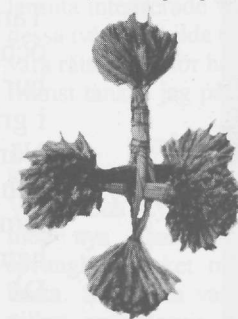
säga? En kritisk granskning kräver ju några vikter även i den andra vågskålen.

Låt oss då säga, att många bidrag i Kustbon stöder sig på minnesbilder, som inte har varit möjliga att granska i avseende på fakta, data och årtal. Kanske där kan ha insmugit sig oriktigheter. Den första följden av Kustbon, 1918–40, bör inte utan vidare kastas överbord. Med ett kritiskt öga kan man även där upptäcka värdefulla ting.

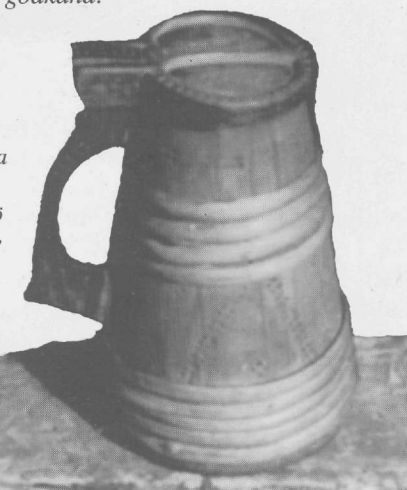
En forskare kan alltså i Kustbon finna mycket värdefullt. För forskare i Estland, där ju just nu den forna

svenskbygden i landet är föremål för utforskning, är Kustbo-materialet ovärderligt, även för forskare i Estland överhuvudtaget. En fullständig samling av Kustbons årgångar borde finnas i det estniska nationalbiblioteket och i nationalmuseets bibliotek i Tartu.

Detta är alltså en allmän översiktsbedömning av Kustbon 1943–93. Vad olika specialforskare har att säga om artiklar från deras eget specialområde brukar i allmänhet vara mera nyanserat, men detta måste jag avstå från här. Låt mig bara sätta vitsordet *med beröm godkänd*.

Julkors att hänga i taket och "ölkann" från Rågö. Foto SOV:s arkiv

För 50 år sedan

Estlandssvenska småbåtsflyktingar till Sverige 1943. Omständigheter kring det pågående andra världskriget – främst inkallelser av män till den tyska ockupationsarmén – var en av orsakerna till den startade flykten från fädernebygden för de ännu kvarvarande "värnpliktiga." Sovjetmobiliseringen sommaren 1941 hade fört bort så många från våra led.

Jag fortsätter min beskrivning av flyktbåtar från Estlands svenskbygd till Sverige under fjärde kvartalet 1943. Hugo Mickelin

Oktober

Åtta flyktingbåtar anlände den 13, 15, 17, 22 och 23 med fjorton personer från Ormsö, tjugofyra från Nuckö, nio från Rågöarna, åtta från Nargö och sex från Korkis. "Ströanlända" under månaden: Reval fem, Rickul en, Nuckö en.

November

Återigen åtta flyktingbåtar den 10, 12, 14 och 17 med ethundraen från Ormsö och tio från Nargö. "Ströanlända": Vippas två, Korkis en, Rickul en, Nuckö en.

Den s k sjuktransporten med svenska ångfartyget "Odin" anlände den 27 november. Ombord fanns 300 "sjuklingar", varav 234 från Ormsö, 56 från Runö, 4 från Reval, 2 från Rågö, 2 från Nargö och 2 från annan ort i Estland.

November

Den 28 anlände från Ormsö, Sviby, 11 personer i motorbåt efter många strapatser på en stormig Östersjö. Samtidigt med de anlända hade från Sviby startat 12 personer i en öppen segelbåt, "fiskerupa". Segelbåten kom aldrig fram till Sverige. Till deras minne må det vara på sin plats att återge namnen på de förlista: Skepparen Anders Appelblom från Broasa (bror till välkända Maria Murman i Söderby Martesa) med hustru Maria, född Slet samt deras barn Johannes och Inga. Medskeppare Anders Städ med hustrun Agneta, född

Estniska flyktbåtar ihopsamlade på en strand vid Slite på Gotland strax innan återlämnandet till Sovjetunionen. Observera båten märkt PA 90. Den kommer alltså från Paldiski-Baltischportområdet dit bla Rågöarna hörde. Foto ur SOV:s arkiv.

Nygren samt deras barn Ingrid och Ingvar från hemmanet Sjosa.

(Om du reser från Rus till Ormsö, stiger i land i Sviby hamn och fortsätter mot byn, stanna då vid första lilla stugan på backen som numera förvandlats till ölstuga. Det var Anders Städs nybygge och hemman när han på trettiotalet flyttade från födelsegården Smesa, inne i byn.)

I den förlista båten fanns dessutom med flickan Alide Appelblom från Hanasa, flickan Agneta Appelblom från Greisa, flickan Sigrid Städ från Smesa (Hennes föräldrar var med i ovannämnda motorbåt som kom fram.) och flickan Alvine Timm från Olmata.

December

Tio småbåtar kom hit under dagarna 1, 5, 8, 17, 22 och 29: från Rickul tre med 44, Ormsö tre med 37, Rågö en med 14, Nargö två med 8 och Nuckö en med 7 ombord.

"Ströanlända" från: Reval 7, Nuckö 6, Korkis 3, Nargö 2 och Rickul 2.

"Odins" sjuktransport i november fortsatte två gånger till i december: den 7:de med 271, varav från Rickul 122, Nuckö 88, Ormsö 37, Odensholm 13, Reval 6, Hapsal 4 och Runö 1; den 17:de med 173, varav från Reval 33, Rickul 20, Vippal 15, Nargö 15, Ormsö 14, Korkis 11, Rågö 9, Nuckö 6, Hapsal 2 och från landet i övrigt 28 personer.

Tårar på Ormsö jord

Tårar när vi lämnade
och tårar när vi återsåg
hur många tårar har då fallit
i gräset på vår ö
När modern barnet höll
och fadern beslutet tog
familjen skulle lämna
hem och grund och jord
Då visste vi alla och förstod
och tårarna blev kvar
på Ormsö jord

Av Ellin Catharina NEE

Bizjukov monastir från sjösidan. Numera kallas området Majak (= Fyren) och är centrum för omfattande vinodling. Foto Jörgen Hedman.

Skildring från resa i juni till Gammal Svenskby

Intryck och funderingar av Takneanschas Oskar (Utas)
(fortsättning från föregående nummer)

Den 22 juli 1929 i Gammal Svenskby gick en dåligt försigkommen 5-åring, sannolikt med stadigt grepp i sin mammas kjol, nedför en hög brant och sedan på ca 1 km sandstrand ut till Dnjepers djupa flodfära. Där väntade två flodbåtar för att föra honom och de andra sk svenskbyborna till Sverige. På en månad när, 64 år senare, den 18 juni 1993, gick samma 5-åring, nu 69 år, nedför samma Dnjepernbrant.

Kyrkan är ett ståtligt och unikt exempel på hur vitt skilda kyrkosamfund, i detta fall ortodoxt och lutheranskt, kan samsas under samma tak och stödja och hjälpa varandra. Kyrkans öde är märkligt: Först protestantisk kyrka 1885–1929, därefter med rivet torn vanhelgad såsom biograf och dansställe, tillbyggd som handelsbod, utnyttjad som förråds-byggnad, helt förfallen med endast stenmurarna kvarstående, tills en ortodox präst 1988 inspirerade sin församling att restaurera och bygga upp kyrkan på nytt. Nu som ortodox kyrka, först utan torn men med lökkupol mitt på kyrktaket. Spontant hjälpte den svensklutherska församlingen till med kyrkorestaureringen. Slutresultatet har blivit en ortodox/luthersk kyrkobyggnad, dvs den har lökkupol och den har numera även kyrktorn. I kyrktornet hänger på rad fem klockor som ringes på ortodoxt vis, en typ av klockspel. Tre av klockorna är skänkta av i Sverige boende svenskbybor. Den ortodoxa prästen visade och klättrade själv med upp i tornet och ringde på det ortodoxa sättet och lät mig sedan ringa de svenska klockorna på det sätt,

tre-klang, som vi gör på klockorna från Gammal Svenskby i Roma klockstapel.

Utvändigt är kyrkan som den var 1929 med undantag för lökkupolen. Invändigt är kyrkan helt ortodox med ikonbilder i mängd och koret avstängt för andra än ortodoxa präster. Vid en ortodox gudstjänst står besökarna alltid, men bänkar sätts in för lutherska besökare. Vid luthersk gudstjänst sätts predikstol och bänkar fram. Denna toleranta integrerade verksamhet mellan dessa två vitt skilda trossamfund borde vara rättesnöre för hela övriga världen, främst tänker jag på Nordirland.

Kyrko-området

Kring kyrkan är det mesta rivet, bl a Volost och Ryska skolan, och ersatt med nya bostadshus. Kyrkans ursprungliga staket med stenstolpar är borta. Stolparna var ju korsförsedda, vilket naturligtvis blev deras dödsdom. I nuvarande prästgård kan eventuellt finnas rester av gamla prästgården.

Markutrymmet kring kyrkan är mindre än förr. Kyrkan är utvändigt

vitmenad med silverglänsande tak, sannolikt aluminium. Utvändigt har kyrktornet försetts på tre sidor med runda färgglada ikonbilder. Ingångstrappan är oförändrad mot förr. Inne i kyrkan har som senaste byggnation läktaren återuppförts. Dit leder en modern spiraltrappa av järn. Det är en fröjd utan like att se kyrkan såsom en Fågel Fenix återuppstånden från sina tidigare förnedringar. I grannbyarna är såväl Klosterdorfs som Schlangendorfs forna kyrkor fortfarande ruiner.

Gravgårdssvarde

Gravgårdssvarde är inte längre den utpräglad djupa ravin som tidigare. Branterna ha rasat ner och höjt bottennivån och gett mjukt avrundade gräsbevuxna vallar å ömse sidor, med träd och buskvegetation på ravinbotten. Den uppdämda Dnjepers vatten går endast till liten del in i Gravgårdssvarde.

Gravgården

Den nu befintliga gravgården är inhägnad med staket. Av den stenmur som omgärdade den gamla gravgården finns inget spår. Det är därför svårt att orientera sig. Inhägnaden, ca 150 × 150 meter, går inte som förr fram till Gravgårdssvarde, utan ligger ca 100 meter ovanför. Ingången synes ligga något längre söderut än ursprungligen. Halva den nu inhägnade gravgården är i bruk, den andra halvan mot Gravgårdssvarde ligger för fåfot. I denna del bland midjehögt gräs och syrenbuskage återfinns gravstenar och

Kyrkoherde Staffan Beijer från Roma officierar vid nattvardsgången biträttad av den ukrainsk-ortodoxe prästen Alexander Kvito. Artikelförfattaren Oskar Utas mottar nådemedlen. Foto Jörgen Hedman.

gravkullar från bosättningen fram till 1929. På alla korsprydda gravstenar har korsen slagits bort och i de flesta fall har gravstenarna vräcks omkull och spritts över området. Syrenbuskagen synes ha räddat en del gravstenar från vandalism. Märkligt nog har järnkorsen tydligen lämnats ifred, trots korsformen. Av träkors syns inga rester ens. De har förmodligen eller använts till bränsla. Ett mysterium var att vi, trots intensivt letande, inte hittade den gravsten, som vid allra första svenskbyboboten i byn dokumenterades på foto. Den gravstenen tycks ha blivit bortförd av någon outgrundlig anledning.

Jag hittade dock en annan gravsten djupt inne i ett syrenmoras. Den var av sten med korset avslaget liggande bredvid. Gravstenen var över en Kristoffer Buskas född 1857 och död 1892, alltså

101 år sedan stenen restes. Den hade också inskriften "Den som tror skall leva om än han dör". För närvarande är jag stolt över att ha gett Jörgen Hedman en svår nöt att knäcka. Han är nämligen en ofattbart kunnig person vad gäller alla, och då menar jag alla, svenskbyätlingars stamträd från 1400-talet till dags dato. Varför stolt, jo, Jörgen har f n inte hittat min framletade Kristoffer i sina papper. Få se hur länge jag får vara stolt.

När jag i det midjehöga gräset snubblade på en hög gravkulle föll det mig i minnet vad som berättats om min far. Det var kanske bakom denna gravkulle han gömde sig i mars 1919 och därmed överlevde, så att jag kunde komma till världen 1924. Min var var byskrivare och hade tillsammans med byäldsten Simon Martis det inte bara otacksamma, utan även helt livsfarliga

uppdraget att i bystugan ta emot det rövarband som man efter strider inte kunde undgå släppa in i byn. Banditerna blev mer och mer högljudda och krävande, därtill styrkta av starka drycker. Far förstod att det skulle komma att sluta illa om han och byäldsten inte lyckades ta sig ut ur bystugan. Far skrek då till byäldsten att gå ut och hämta ett papper han behövde, men viskade samtidigt till honom att han skulle springa upp till gravgården och gömma sig bland gravarna. Hur kaxiga banditerna än var, så skulle deras vidskepelse hålla dem borta från gravgården. En stund efter byäldsten hade gått, sa min far "sänder man en idiot, så får man gå själv". Därmed försvann han ut och gömde sig på gravgården. Han klarade sig, men inte byäldsten. Denne ville först se till att hans hustru gömde sig inför de kommande plundringarna. Men banditerna hade hunnit före honom och när han steg in sköts han inför sin hustru och sina barn. Kanske jag snubblade på den gravkulle som skulle ha kunnat rädda också byäldsten, som är en nära anförvant till vår reseledare Gunilla.

Tekniskt vore det omöjligt att med röjning och med vändande på kullkastade stenar lokalisera många familjers enskilda gravar. Det bästa sättet att vårda minnet av svenskbybornas avlidna förfäder från 1872 till 1929 tycks mig vara att låta dem få vila i frid under den befintliga växtligheten. Möjligen att det gamla området görs till en vildvuxen minneslund med särskild inhägnad och med en kollektiv minnessten.

Ni-bin

För huvudgatan i Ni-bin har tiden stått stilla. Av jord är körbanan kommen och jord är den fortfarande. Körbanan i mitten av den breda gatan är lika knagglig att ta sig fram på som förr. Körbanan har slitits ner djupare så att från tomterna sluttar marken ner mot körbanan. Förutom akacieträd har man planterat bl a körsbärs- och valnötsträd på ömse sidor av gatan. Utanför många av ingångsportarna finns ljugarbänkar som förr. Ni-bin är sig mera lik från förr än Taknegårda. Här finns byggnader (bostadsdelarna) helt eller delvis kvar i större mängd än i Taknegårda. Uppskattningsvis ett 15-tal. Men även här har man mot gatan uppfört höga stängsel av endera slag med skönt bemålade ingångsportar. Detta och en frodig grönska gömmer husen, som på gamla tiden var helt synliga längs gatorna.

På gatans gräsytor betar getter, får, en och annan ko. Gäss, ancor och höns hittar ett korn då och då. Hundar och katter smyger omkring. Hundarna är småväxta och de vet sin begränsning

och skaller därför inte förrän upphovet till deras "vrede" kommit på betryggande avstånd. Från den gamla idyllen saknas hästar. På den gamla tiden var hästägandet en statussymbol. Ju fler hästar desto högre på samhällsstegen för ägaren. Jordbruken var och är antingen för stora eller för små för att hästar skall vara lönsamt. Till synes har alla familjer större eller mindre åkerareal för eget bruk. Man odlar potatis i första hand, men även pumpa, meloner och allehanda grönsaker. Man håller kor, grisar, getter, får, gäss, ankor och höns. Potatisodlingen är hårt drabbad av en sorts stora coloradoskalbaggar. Giftbekämpning finns ju inte. Man sopar för hand ner baggarna och lyckas väl trampa ihjäl en del av dem. Varje familj är till synes självförsörjande med mat. Ingen svälter längre. Gorbatojov prisas framför allt för att alla numera utan risk för repressalier kan få tala öppet och fritt.

Byn i övrigt

Norr om gravgården ligger numera en stor skolbyggnad. I fortsättningen norrut ligger "parti-byggnaden". Mitt för denna går en ståtlig uppgång mot ett stort minnesmärke över stupade soldater från närmaste byarna, bl a två svenskbybor.

Ytterligare norrut längre ut mot steppen ligger ett sjukhus. Personalens kunnande och vilja står i skarp kontrast till möjligheterna att hjälpa. Sjukhuset är i skriande behov av utrustning och mediciner, det mest elementära saknas ofta.

Vi var några stycken som letande efter Storbackan, men förgäves. Den har utjämnats intill utplåning och områdena runtomkring är uppdelade i tomter med hus byggda under senare tid. Något lyckades vi oförhoppandes hitta, en dittills okänd släkting till en av de letande.

En annan från förr framträdande terrängformation finns kvar, Stadsbackan. Den består av flera stora kullar, som fortfarande utgör betesmark för husdjur. Dnjepers uppdämda vatten sköljer nu stadigvarande Stadsbackans branter mot floden.

Uppdämningen av Dnjepern

Gammal Svenskby ligger på en höjdplatå med en tvär brant mot flodområdet. Uppdämningen har medfört att vattnet numera stadigvarande når fram till branten, som i genomsnitt höjer sig ca 8 meter ovanför vattennivån. Sedan 1929 har branten sannolikt eroderat och flyttats uppåt mot byn. Uppgifter varierar om hur högt vattennivån höjts p g a uppdämningen. Det talas om 40 meters höjning, men detta kan inte vara rimligt, möjligen vid dammen nere vid

Kachovka. En jämförelse mellan nuvarande nivå och nivån vid högsta vårvattnenflödet förr, ger bedömningen att nuvarande nivå är någon meter högre än vad vårflodens nivå var. Nivåhöjningen invid Svenskby torde röra sig om ca 8 meter. På det ställe där jag kunde komma ner till vattnet (och tog mig Dnjepers vatten över huvudet) var stranden stenig och långsluttande ca 5 meter ut. Därefter vidtog sandbotten. Sannolikt var det samma ställe som jag för 64 år sedan hade vandrat över ut till flodbåtarna för räddningsresan hem till Sverige.

Flodresa

Åka flodbåt på Dnjepern fick jag göra även nu, 64 år senare. Av en "polsk riksdag" på kyrkbacken blev det två turer med båt på floden. På utsatt tid (!!!) anlände en demilitariserad vedettbåt till bryggan vid Donses Spitsen. Efter en äventyrlig embarkering styrdes kosan ut på floden. Det var en ny upplevelse att beskåda byn från floden. Vi åkte närmare bysidan så den mitt emot byn på andra stranden liggande staden Somove syntes bara som en strandlinje med hus och med en TV-mast som landmärke. Ståtligt landmärke för Gammal Svenskby är kyrkan, vit med silverglänsande tak. Från flo-

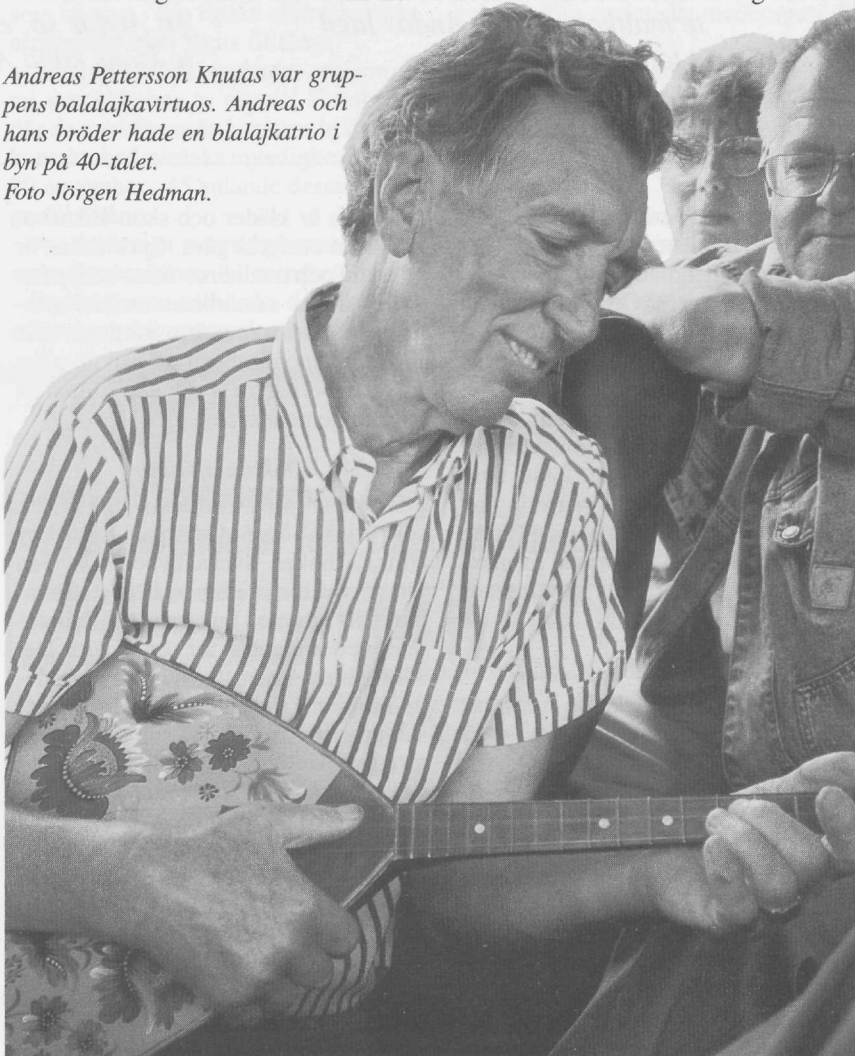
den ser kusten ut som en massa välvda kullar med tvärt sluttade branter mot vattnet. Kullarnas dalar ligger ca 4 m ovan vattenytan och topparna ca 8 m. Man får känslan av att en väldig grävskopa schaktat branterna lodräta. Erodering är den sannolika orsaken. I vissa fall har nog människan hjälpt till där kullarna består av sand.

Färden gick upp till det som förr var munkklostret Bisjuka Monastir. Vi lade till nedanför branten, med väg som ledde upp till gamla klosterområdet. Numera utgör platsen en stor vinfabrik. Den välvilliga landsättningen berodde på besättningens ärende till vänner vid vinfabriken. De tycktes inte komma tomhänta tillbaka.

Vår båtgrupp fick således utanför programmet möjlighet se klosterområdet. Tyvärr var det bekämmande. Av den förr stora sköna klosterkatedralen fanns bara kvar grundmurarna och valvbågen framför det forna altaret. Över altarplatsen med upphöjt golv fanns ett förfallet kvarts-sfäriskt tak, tydande på att klosterkyrkan använts som utomhusteater. Klostret spelade en stor roll för Gammal Svenskby. Munkarna där hjälpte byn vid missväxttider med bl a pengar till utsäde. Kommunismens obarmhertiga sekula-

Andreas Pettersson Knutas var gruppens balalajkavirtuos. Andreas och hans bröder hade en blalajkatrio i byn på 40-talet.

Foto Jörgen Hedman.

ANDOS BRIGGOR ÄL

(Ormsömål)

*Tri rävoskar mä ritårrt korn
som Andos sålo skärda
hällt han e såan, han skuld mält
sitt se från aia gärda.*

*E såan skuld hans korn få gro,
te he känst set opa tonga.
Sja skuld n brai e ut te tårk.
Tå fraidast täklingonga.*

*He som änt täklingkocken to,
blai mäl som Anet båka
te maltkakor, som Andos lagd
e tonna ront än ståka.*

*Mä hommol, vattn lagom varmt
rann snart ut gullbrun vätte.
He skuld snart gäras e ait kar,
som Andos känd te sätte.*

*Mä lite honong, om han hav,
fick Andos fart e kare.
Om äle blai såss som han tänkt,
fick han än vänt opa svare.*

*Ain viko fick en bi å li,
sja tappa han e kruse
å so, huss fråkan staiv ä växt.
Tå fraidast han ått ruse.*

*''Tin Andos briggor starkt å gutt'',
sa Hans å stack in svicka.
Än Andos so, e nu ain jutt,
te Hans känd Antas kicka.*

Sven Ahlström

risering drabbade munkarna hårt och grymt. De korsfästes i rad på kyrkans golv och misshandlades till döds.

Finns en himmel?? OM och om man skall vara förtjänt att komma dit, då finns dessa klostermunkar där, plus det otal andra religionsmartyrer i det gamla Sovjet. Kommunismen kunde trots allt inte utrota religionsutövningen. Det bevisas av att det första som glasnost medförde var restaurering av vanhelgade kyrkor. Ett av de bästa exemplen är kyrkan i Gammal Svenskby, som på återfärden åter dominerande dök upp i all sin glans.

Allmänt

Det som naturligtvis glädde mest var att de i byn bosatta svenskbyfamiljerna sade sig ha det bra numera. Man fryser inte och har mat. Jämfört med Sverige är givetvis deras standard låg, framför allt den hygieniska standarden. Dricksvatten är det ont om. Brunnarna är få. Flodvattnet är ännu hälsovådligt om ock vattnet blivit renare, bl a bevisat av att kräftorna har kommit tillbaka och fisken i floden är ätbar.

Förtjänsten är dålig och varorna dyra, om det finns något till salu. Svårt

att skaffa är kläder och skor. Bikarbo-nat är en omtyckt gåva. Sjukvården är primitiv och mediciner finns knappast.

Det unika samarbetet mellan ortodoxa och lutheraner är oskattbart, dels för sammanhållningen mellan de olika folkgrupperna, dels för den allmänna sociala gemenskapen.

Dokumentation

Den karta med förhållandena 1929, som finns över Gammal Svenskby (finns i boken Svenskbyborna av Jan Utas), överensstämmer i stort förvånansvärt bra med nuvarande förhållanden med undantag för tomtägare. Det som stämmer sämst syns vara områdena utanför Taknegårda/Ni-bin ut mot stäppen till. Det är här som nyexploateringen har skett. Det verkar som om gator och kvarter inte följer gamla byplanen. Även området kring kyrkan verkar stämma dåligt. Tanken har föresvävat att revidera 1929 års karta till dagens förhållande. En hel del hållpunkter finns, men frågan är om det inte fordras alltför många lantmäteritek-niska åtgärder för att få ett gott resultat. Det är osäkert om de snälla icke-svenskbybor vi träffade skulle vilja ut-

sätta sig för den närgångna granskning av byggnader, tomter och mark, som skulle fordras. Men låt tanken sväva. För närvarande skulle man kunna nöja sig med en enklare revidering.

Framtiden

De bättre tiderna och ingifte med icke-svenskar inom svenskbyfamiljerna ger för de flesta inte grogrund för tankar om flyttning till släktingarna i Sverige. Snart har de kanske fler släktingar i Ukraina än i Sverige. Numera hindrar endast ekonomin dem från att hälsa på i Sverige. Må vi som ha bättre råd oftare hälsa på i Gammal Svenskby, tills de få råd att återgälda våra besök.

För de svenskbyättlingar som vill söka sina rötter rekommenderar jag en resa till Gammal Svenskby. Det finns en hel del att upptäcka, särskilt medan ännu de svensktalande lever, främst Emma, Anna och Emil. Men även Jörgen Hedman har otrolig kunskap ifråga om svenskbybornas rötter, både i Gammal Svenskby och på Dagö. Jag tror ingen blir besviken över ett besök i Gammal Svenskby. Kommer chans, tag den då och res, det är värt kostnad, besvär och strapatser!

SVENSKBY SIDAN

Svenskbyborna och kriget

DEL III: 1944 – 45

REDAKTÖR: JÖRGEN HEDMAN

Hösten 1944 befann sig ungefär 150 svenskbybor i och kring staden Offenburg i Baden. De flesta fanns i läger, men många hade sökt och erhållit tillstånd att bosätta sig och arbeta utanför lägret. I september 1944 togs så gott som alla vuxna män här ut till tjänst i Wehrmacht, trots att åtminstone de som var kvar i lägren egentligen inte kunde värvas. Anna Knutas (f Burghart) fick sålunda efteråt höra att lägerledningen i Offenburg inte haft någon rätt att kommendera ut hennes man Petter Greisson Knutas till militärtjänst. Petter sändes först till Jugoslavien för att delta i den farliga kampen mot partisanerna och sedan fördes han över till östfronten där han våren 1945 rapporterades saknad.

Hos svenskbyborna i Krotoschyn i Warthegau hade männen redan före sommaren -44 tagits ut i krigstjänst. Vårvintern 1945 sattes kvinnor och barn att gräva diken som stridsvagnshinder, innan det att Röda arméns framryckning tvingade befolkningen till en panikartad flykt västerut. Flera svenskar hann aldrig undan utan fångades in. Som sovjetiska medborgare påträffade på fiendeterritorium dömdes de till tio års straffarbete, att avtjänas i Vorkuta. Flera män stupade under

Prästgården i Gammalsvenskby.

slutstriden -45 och fyra män hamnade i ett krigsfängeläger i Moskva bland finlands-, estlands- och rikssvenskar som kämpat i den finska eller den tyska armén och som tagits tillfånga.

Sommaren 1945 lyckades ett femtiotal svenskbybor ta sig till Hamburg, där de med Svenska kyrkans hjälp fick kontakt med svenska myndigheter. Den 20 november -45 anlände dessa lyckliga till Skåne.

Av de övriga svenskbyborna utlämnade fransmännen de som befann sig i Baden (som tillhörde den franska sektorn av det uppstyckade Tyskland).

Dessa svenskar lämnades över till den sovjetiska "repatrieringskommissionen", som hade i uppgift att spåra upp och återföra sovjetiska medborgare till deras "hemland".

Ett fåtal som anlände till Sovjetunionen över gränsövergången vid Brest-Litovsk tilläts efter argumenterande att få återvända till hembyn vid Dnjepr. Alla de som kom över gränsstationen Kowel sändes däremot på boskapsvagnar vidare till Vorkutatrakten uppe vid Norra Ishavet.

En ny period i svenskbybornas lidandehistoria skulle ta vid.

Efterlysning!

Gammalt lapptäcke från Gammalsvenskby.

Åsa Wettre, textilkonstnärinna med specialintresset gamla lapptäcken hoppas att du som har ett gammalt lapptäcke vill skriva några rader och bifogar en bild på täcket, under adress:

Åsa Wettre
Carl Skottbergs gata 38 A
413 19 Göteborg

År 1781 utvandrade tusen svenska bönder från Dagö till Ukraina.

Gammalsvenskby är en dramatisk och gripande skildring av en nu nästan försvunnen svensk folkspillas liv och öden under 200 år. I krig och umbäranden, i Ryssland, Sovjet, en tid i Sverige och åter till Sovjet. Läs den spännande boken!

Gammalsvenskby. Historien om svenskarna i Ukraina. Av Jörgen Hedman och Lars Åhlander. Cirkapris 312 kr. Fråga i din bokhandel.

NORSTEDTS

140 SVENSKBYBOR
har nu begärt återresa

till "bolsjevismens barbari"

10 familjer på 51 personer de tre senaste dagarna.

Nytt besök hos statsministern. Byborna begär underhåll under väntetiden.

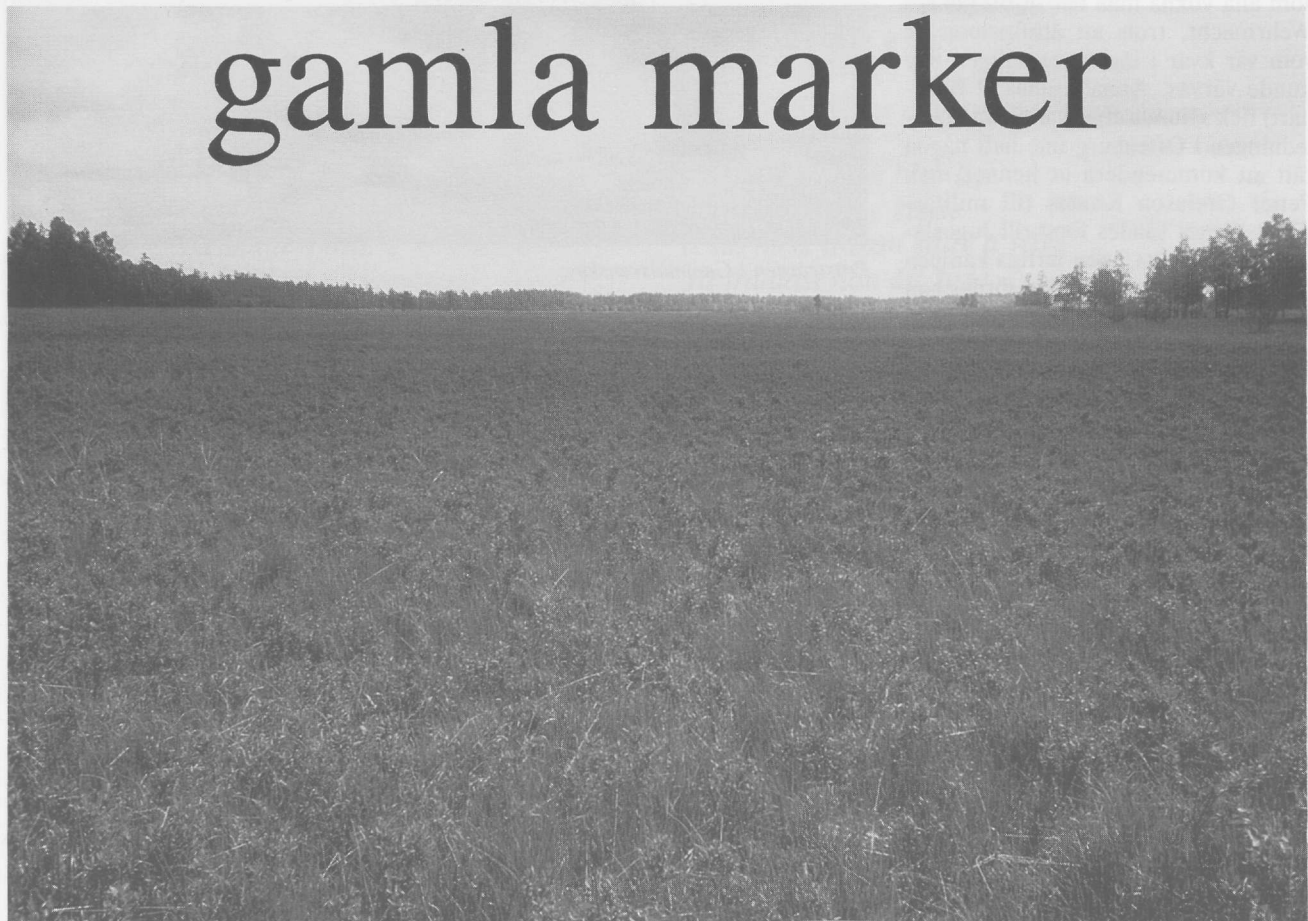
ny dag 1.7.1930

Sommaren 93 enades barnen till Alfred och Hilda Borrman från Jakasgården i byn Spithamn i Rickul kommun att gemensamt med fruar, män, barn och barnbarn, besöka sitt gamla hem och hemland, där vi var födda och till den bygd där släkten i generationer bott och verkat. Vi var sammanlagt 29 personer i ålder 2 till 66 år.

Sven Borrman
Spithamn Jakas

Nu och då, vandring i släktens gamla marker

Återseende, igenkännande eller som för de flesta i tjugoniopersonersgruppen, ny bekantskap med bygd de hört så mycket om. Sex av oss syskon samt en medföljande kusin är födda där. Tre av oss äldre mindes by och bosättning så väl att förändringarna av de gångna femtio åren kändes mer eller mindre frustrerande. Vi tre som mindes väl hade varit tillbaka förut, allt för korta intensiva besök som inte lämnat tid över för besök på stränder och utmarker där ju ändå vardagens göromål mestadels pågick för folket i byn.

Ockupationsmakten hade nu lämnat sina gryt och vi kände oss fria att återta våra sen barnsben inmutade revir. Vi

kunde gå och ströva fritt över "gjarda", "bäre" och stränderna, ut till udden, allt detta som i närmare femtio års frånvaro länge pockat på ett återseende.

"Lihllagge", "gränna" och "lagghlete"

Vilken härlig känsla att efter så lång tid kunna gå på upptäcktsfärd längs "lihllagge", läplanteringen för åkrarna mot finska viken och kalkstenshällen "gränna", som en bit ut från stranden stupade tvärbrant ner i djupet. Det märktes att det pågått landhöjning sen vi gick här sist, "gränna" låg i större utsträckning torrare än förut. Efter föräring av medhavd matsäck gjordes en

avstickare till "lagghlete" en liten öppen slätt i skogen där majstången förr restes och man kunde höra "Flickorna de små" vid barnens ringlekar runt majstången. Midsommareldar och tonerna från ett magdeburgerspel när byns ungdom trådde dansen en ljus sommarlördagskväll var andra minnen som trängde på när vi stod där och såg att här var sig likt frånsett högt gräs och spår efter ockupationsmaktens fordon.

Spithamnudden

Här intill låg även "Kardon", gränsmilens förläggning under frihetstiden, nu påminde endast några buskar om var huset legat. Frånsett vaktorn och

annat efterlämnat skräp var "Spitham-uddn" sig lik pekande rakt ut mot Odinsholm som likt en sagans ö syns långt därute. Där som en gång Anders Zorn och Albert Engström kom seglande med Zorns båt Meit för att söka hamn för natten och möttes av frågan om dom var svenskar, att "– vi är av samma stam, Gud välsigne". Nu finns inga svenskar kvar på Odins holme, ön som uppstod när asaguden skulle kliva tvärs över Östersjön men inte nådde ända fram till fastlandet med sin fot.

Längs Östersjön och mot söder ligger Derhamnstrände med "storlagge", som var sig lik, fast lagge var tätare växt så vi hade vissa besvär med att ta oss igenom för att se om "P-staina", två stora flyttblock som låg på Bentas "gjarda", verkligen var så stora som minnet gjorde gällande. Det var dom. Här vid denna strand och vid "gränna" fanns det även ställen där man kunde hämta vit lera till att fräscha upp bakugnar med och annat som behövde kalkas, minns jag.

Träsket

Nästföljande dag var avsatt för strövtåg i utmarkerna runt byn. Nyfikenheten var stor över den förvandling som under femtio års bortavaro hade skett. Först skulle vi till "Träske", den stora allmanningen någon kilometer från byn där byns barn i generationer hade vallat kor, hästar och får. Utgångspunkt blev skogvaktarbostället "Vada" intill "estvae".

Träsket hade undgått en dramatisk förvandling, man kunde bara inte tänka sig att här hade sett ut som en välbetad strandäng en gång i tiden. Vid vadrännan hade bildats en öppen vattenyta där vi skrämde upp sexton ungranor

som flög till en annan lugnare plats. Vass och pors var legio här, dessutom hade det växt upp trädgångar som små öar här och var. Någon byråkrat hade tydligen roat sig med att på någon karta dra raka linjer kors och tvärs över träsket, vilka sedan förvandlats till diken och inte vilka diken som helst, utan breda präktiga sådana. Dessa diken skulle vara svåra att ta sig över vid en mer våt sommar, alldenstund ån inte avvattnade dessa.

Allt behövde ju inte vara negativt, för här var säkert en fin lokal för allehanda vadare och flyttfåglar, för öppna vattenspeglar syntes här och där. Här blommade även ängsnycklar, den fina orkidén. Fin var även synen av den präktiga råbocken som stod stilla som en bildstod, iakttagande oss och som försvann med ett skall och mäktiga skutt när vi kom för nära.

Ängsmarkerna

Våra ängsmarker då, den stora lövskogsvackan som sträckte sig härifrån ända bort mot källskon och där flera byar tog mesta delen av sitt djurfoder. Vi hade tänkt att se hur det såg ut på "Kriken" och "Skarviken", vår egen ängsvall, men kunde inte enas om var den låg på grund av att skogen hade trängt långt ut på träske och det var omöjligt att orientera sig rätt. Det fick bli "Bromana" istället som låg närmare byn och alldeles i början på ängsmarksområdet. Nog stod skogen tät här, men den snåriga undervegetationen var i stort sett borta och en och annan öppen gräsyta kunde skönjas i våra gamla liemarker. Tiden medgav dock inte någon djupare inträngning i markerna för att få någon mera sammanhängande bild av hur där såg ut.

Ryska lämningar

Nästkommande dag skulle vi på uppdrag av bylaget företa en okulärbesiktning av hus och andra anläggningar som ryssen lämnat efter sig. Det var beklämmande att se hur tillståndet var på vårt gamla fina "Bäre", nu mera påminnande om ett månlandskap än den fina höjd som fanns förr med sina väderkvarnar. Mitt i bedrövelsens tanke dock någonting positivt; backsiporna och backsmultronen som växte just där på "Bäre" hade de ändå inte lyckats utrota.

Efterlämnad byggnation här på radaranläggningen på "gjarda" och nere i byn var i ett bedrövligt skick och utförande, skulle detta vara representativt för en supermakt? Problemet för framtiden blir väl frågan om vem som skall återställa allt detta i ett mera acceptabelt skick.

Fin och positiv vecka slut

En vecka går fort när aktiviteterna är många, men vi hann även med besök i Hapsal, Birkas och Nuckö kyrka. På Rosleps kyrkogård letade vi släktens gravar, vilket inte var så svårt tack vare den fina kartan till ledning som Ingvald Dyrberg hade iordningställt.

Vi hade upplevt en mycket fin och positiv vecka tillsammans, insikterna om våra "rötter" hade väckt nyfikenhet och frågor hos de yngre, vilka vi äldre försökte besvara så gott det gick och frågan om ett återbesök hade väckts. Hemresedagen gick åt att flanera i Tallinn där gamla stan definitivt tillhör en framtida turistattraktion när verksamheterna kommit igång mer och gjort den mera levande. Så slutade en fin vecka med positiv samvaro och starkt gemenskap.

Till vänster "Träske", den stora allmanningen någon kilometer från byn. Alfred och Hilda Borrmans ättlingar framför hemgården i Spithamn.

Mitt namn är Inger Hahn-Redin. Jag är född Ahlström, Norrgård, Kärrslätt by på Vormsö. Mina föräldrar Anders och Mina Ahlström flydde den 9 nov. 1943 i en liten båt tillsammans med 17 andra personer, min syster och mig, till Sverige.

Båten byggdes inne i boningshuset. När flyktiden kom sågades väggen ner och båten togs med häst och vagn ner till sjön.

Folket klev i båten och flykten tog sin början. Jag var inte gammal då men jag minns flykten, hur vi blev våta och kalla, att det var trångt och att andra barn satt på mina ben så dom värkte. Jag minns också mörkret och den tryckta underliga stämning som rådde i båten.

också får en möjlighet att veta något om den övriga världen, om oss. Utgången är ännu ovisst. Kvinnan står och ser på spelet, längtande, väntande, kan ingenting göra.

Plötsligt öppnas sen gränserna. Det blir fritt att åka "hem". Då blir jag plötsligt rädd. Jag vill så väldigt gärna åka men vågar inte, är rädd för att förlora mina vackra minnen av böljande ängar, hav och sol. Det får dröja ett tag. Jag förbereder mig i tanken.

Vormsö i mina tankar och mina bilder

Trots att jag var mycket liten har jag många minnen från Vormsö. Jag minns ängarna, huset, kålgården, farmor och farfar. I mitt minne var det gudomligt vackert på ön. Naturligtvis var det alltid sol och ängarna blommade ständigt. (som det är i alla barns minnen). Jag minns svalorna och att det luktade så gott från havet. Mitt allra första minne över huvud taget är solen, hur jag låg i min säng i kammaren och tittade på solen som spelade på väggarna. Än var den på österväggen, än på väster- eller söderväggen, än lyste den starkt än försvann den och kom sakta tillbaka. Så bildade den olika mönster dels från gardinen men också från träden utanför då det blåste i dem.

Fönster har nästan alltid funnits med i mina målningar i alla år. Jag förmodar att det beror på mina allra första synintryck.

Vormsö har alltid funnits i mina tankar och jag har ofta tänkt på och haft funderingar kring hur livet skulle ha gestaltat sig om vi hade blivit kvar där borta. En längtan och en saknad har alltid funnits kvar långt inne. Någon möjlighet att resa tillbaka har ju inte funnits.

Men så plötsligt en dag kom Gorbajtov till makten och det började hända saker i Öststaterna. Jag blev mycket intresserad av att följa det politiska skeendet och målningen "Mor och dotterflyktningar från längesedan" kom till.

Figurerna är naturligtvis mamma och jag. "Fönstret" finns med i bilden, det är lite öppet, öppet mot hemmasidan, mot det förflutna och in kommer ett blått ljus. Ett ljus i hoppets blåa färg.

Därefter kommer en rad målningar till som jag kallat "Spelet om Baltikum". I den serien finns bl. a. målningen "Händelse vid Östersjön".

I den bilden ser man en havande kvinna. Hon är "symboliskt havande med en ny tid". Fönstret finns med på bilden, det är ännu stängt. Bakom fönstret finns en hotfull figur som spelar schack, dom mörka pjäserna faller, den vita drottningen står ännu. Bilden är ganska mörk, går i dova blå toner. Det politiska spelet kan liknas vid ett parti schack där pjäser står och faller och varje drag är av största vikt. En figur står bakom kvinnan och tittar ut ur bilden mot åskådaren. Det skall symbolisera "folket där borta", folket som

Målningar som "På besök" och "Folket där borta" kommer till.

Kring dom målningarna funderade jag mycket över hur människorna som nu fanns på ön skulle förhålla sig till oss. Skulle dom se oss som inkräktare eller... Sen kom målningen "På väg".

Det gick inte längre att hålla tillbaka längtan till barndomslandet. Vi gav oss i väg. Jag och min make Gunnar som också är konstnär. Vi tog med oss min mamma som då var 82 år, lite skröplig och gick med käpp. Vi undrade väl lite över hur det skulle gå, men det var inga som helst problem. När vi började närma oss ön och väl var framme var min mamma pigg som en 17-åring. Hon glömde att hon behövde sin käpp, hon blev så pigg och glad som jag sällan sett henne.

Men det bästa av allt: Vormsö var precis så vackert som i mina minnen. Människorna var vänliga. Ängarna böljade och doftade. Solen sken över ett gudomligt vackert landskap. Det doftade av hav och tång och svalor i oanade mängder flög över ön. Jag upplevde en ofattbar lyckokänsla och jag samlade intryck för att ta med till-

baka till Sverige och omsätta i mina målningar. Allt som jag mindes fanns kvar. Kyrkan, skolan, sjukstugan, t.o.m. vår ladugård fanns kvar fast taket var borta. Vi kunde sitta på grunden till boningshuset och se ut över våra gamla ägor. Men något märkligt hände med mitt måleri. Sedan resan till Vormsö har jag inte längre kunnat måla. Allt jag gjort sen dess är i collage, och jag har gjort mängder av collage av mina minnen. En möjlig förklaring kan vara den splittrade känsla jag fått. Jag vill naturligtvis stanna i Sverige, något annat är helt otänkbart, men vi har så smått börjat tänka tanken på en sommarateljé där borta. Ladugårdsväggarna står ju kvar på vår gamla mark och det skulle vara en enkel sak att bygga en ateljé på den platsen. Hur som helst, vi reser snart ner igen.

Målningar som kom till efter besöket på Vormsö: "Besök i Hullos by" föreställer mamma och jag i Hullos by, svenska kyrkan till vänster, ryska till höger. Tid och rum i bilden går i varandra i collageform. "På Kärrslätts ängar" syns folket på ön som just höll på med höskörden stå och titta förundrade mot oss.

I målningen "Åter till barndomslandet" syns jag och min man i Kärrslätt. Fyren vid havet, gården, det sönderfallna huset, himlen, allt går i varandra och sammanfaller till en enda känsla. "I solens jaktmarker" föreställer människorna där borta. Stillsamma, förundrade människor i solens jaktmar-

ker. Vormsö för mig är platsen där vinden och solen ständigt jagar över människor och doftande ängar. "Vindspejare" föreställer människorna där borta som "spanar efter vind". Vad kommer det att blåsa för vindar? Blåser dom hit eller blåser dom bort? Kommer annat folk hit eller skall även vi resa bort?

Målningen "Vid resans mål" (till vänster) sitter mamma och jag på trappan till vårt hus. Vid resans mål. Vi känner oss som ett med allt. Vi kunde i denna stund förvandlas till mark och jord eller till änglar och uppgå i vinden och solen.

Att uttrycka alla känslor till resan var inte lätt. Den "splittrade collage-tekniken" var min möjlighet att uttrycka det jag kände.

Mina första trevande tankar blev till "minnesfragment" (ovan) som är fria minnen och tankar från tiden "före flykten".

Mina "bilder" vill jag skall förmedla något av den oro och de funderingar som måste ha funnits bland människorna på ön då dom planerade flykten från sina hem, sina djur och sin mark.

Inger Hahn-Redin

De "bilder" eller målningar som Inger Hahn-Redin beskriver i sin artikel finns i färgkopior på Vikingagatan för de intresserade. Här har vi valt ut några som vi tycker kunde reproduceras i svart/vitt och som illustrationer till artikeln.

Redaktionen.

Nu byggs estlandssvenskt museum i Hapsal!

Ända sedan Estlands forna svenskbygder åter öppnades för sina tidigare inbyggare och för en ökande turism, har det i olika sammanhang diskuterats att någon form av permanent kulturell manifestation av det estlandssvenska samhället borde åstadkommas i det gamla landet. Syftet med något sådant skulle dels vara att informera turister, kanske också estlandssvenska ättlingar, och inte minst dagens ester om det estlandssvenska kulturarvet. I viss mån skulle det också kunna utgöra ett slags äreminne över träländet längs Estlands kustbygder i många hundra år, ett trälände som man i dag ju inte ser så många spår av i landskapet längre.

Det har i tämligen vaga termer talats om ett estlandssvenskt kulturcentrum, om hembygdsgårdar, om att bygga upp en estlandssvensk by och annat. Idéerna har varit många och tämligen vidlyftiga, liksom förslagen till lokalisering medan det, ännu så länge, inte hänt så mycket konkret på denna front. Alla på något sätt inblandade eller intresserade har varit överens om att det behövs ett eller flera museer som belyser det estlandssvenska samhället, kanske också något slags kulturcentrum, vad nu ett sådant skulle innebära. Man har dock dragit åt olika håll. På Nuckö, där gymnasiet med skandinavisk inriktning verkat några år och där, som

alla vet, den estlandssvenska folkhög- och lantmannaskolan verkade till Svenskestlands exodus 1943-44, har man sett det naturligt att ett museum eller kulturcentrum lokaliseras dit. Det har talats om att Nuckö gamla prästgård från 1680-talet skulle rustas upp och inrymma museilokaler förutom lokaler för församlingen. Det är ett ganska stort projekt, i synnerhet i perspektiv av den upprustning av Birkas herrgård (estlandssvenska folkhögskolans byggnad) som pågår sedan flera år och till mycket stora kostnader. För alternativet Nuckö prästgård har talat kombinationen av utbildningstradition, pågående kulturell verksamhet,

kommunens positiva inställning samt det faktum att inte så få av dagens kommuninvånare är estlandssvenskar eller delvis estlandssvenskar – detta skiljer Nuckö från alla andra svenskbygder. I det nyligen timade kommunalvalet kom åtminstone hälften av det nyvalda kommunstyret att ha estlandssvenska rötter vilket ju är imponerande i dagens Estland.

Det har också talats om att Reval (Tallinn) skulle vara en lämplig ort för ett estlandssvenskt kulturcentrum/museum, därför att på det sättet skulle en maximal turistström passera samtidigt som många, kanske flertalet av estlandssvenskarna som bor i Estland är bosatta där. Slutligen har planer på hembygdsgårdar/museer funnits för både Ormsö och Runö men dessa skulle rimligen ges mera lokal karaktär och inte avses representera hela Estlands svenskbygder.

Den estländska svenskbygdens centralort framför andra var nog ändå Hapsal, residensstaden i Viks län (Lääne-maa), säte för det svenska gymnasiet från 1931 och den stad som en majoritet av estlandssvenskar för till när de skulle sälja eller köpa annat än det dagliga. Hapsal är idag en ganska stor turistort igen och man kan förvänta sig att dess betydelse växer när turistströmmarna i allt högre utsträckning söker sig ut från Reval och, inte minst, turismen blir mer individuell. Efter hand har ett stort stöd samlats för att Hapsal skulle vara den lämpligaste orten för ett estlandssvenskt museum/kulturcentrum. Staden har goda förbindelser med Reval, den är säte för Samfundet för Estlandssvensk Kultur, för närvarande verkar här även Paschleps svenska folkhögskola, här bor ganska många estlandssvenskar kvar, man kan, åtminstone nästan, ta sig fram på svenska eftersom så många här lär sig vårt språk och sist, men inte minst, Hapsal är i relation till de olika svenskbygderna en neutral plats på ett sätt som aldrig Nuckö skulle vara! Rågöbor likaväl som Ormsö-, Runö- eller Rickulbor kan åka till Hapsal utan att tycka att någon annan svenskbygd gynnas på bekostnad av den egna beträffande ett museum/kulturcentrum. I

Estlandssvenska museets hus vid Gamla hamnen i Hapsal.

enlighet med detta synsätt har efterhand Svenska Odlingens Vänner likaväl som Estlandssvenska Seniorgruppen och Samfundet för Estlandssvensk Kultur (SESK) uttalat sig för att ett estlandssvenskt museum skulle lokaliseras till Hapsal.

Estlandssvenskt museum i Hapsal

Sedan sommaren 1991 har länsstyrelsen i Viks län (Lääne Maavalitsus) aktivt stött projektet Estlandssvenskt Museum (Eesti-Rootsi Museum). Till en början skedde det i mycket liten skala och tämligen lokaliseringsneutralt: Dåvarande avdelningschefen på historiska museet i Reval, Mats (Maido) Limbak, själv av Dagö- och Sosalhärstamning, uppvuxen i Höbring, Rickul, tidigare vice ordförande i SESK, numera ålderman för Läänemaa, anställdes som museidirektör, en direktör utan museum och utan något att ställa ut! Museets budget var dessutom sådan att några större utsvävningar i form av inköp eller lokaler inte kunde bli aktuella till en början. Hösten 1991 gick man ut med en enkät till ett hundratal

kvarboende estlandssvenskar i Vik för att efterhöra var de ville ha det estlandssvenska museet. Ett femtiotal svar kom — resultatet pekade entydigt på Hapsal. . .

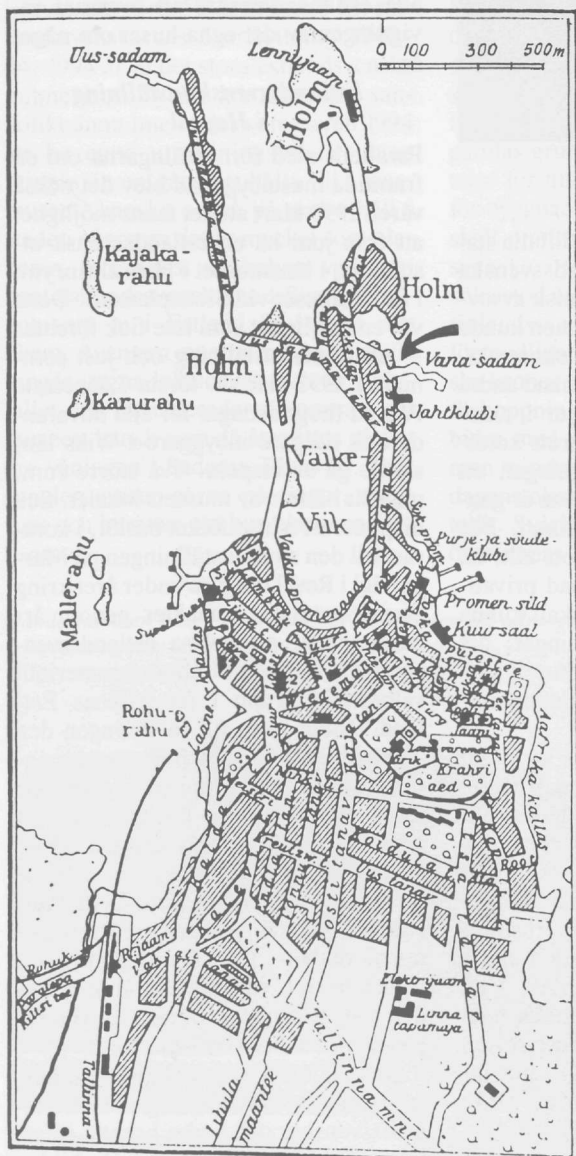
Så småningom hyrdes ett par rum i det hus där tonsättaren Cyrillus Kreek (känd bl.a. från estlandssvenska sångfesten 1933) bodde under senare delen av sitt liv. Det huset ligger vid Väike Viigi Tānav på Kalvholmen i Hapsal, där fanns ingen telefon och ingen toalett — värmen fungerade i alla fall. Genom en överenskommelse med Hapsals stadsbibliotek beläget centralt i stadens gamla prästgård vid Svenska Torget, fick estlandssvenska museet disponera ett minimalt (6 kvm) — men väluppvärmt och telefonföretsett rum mot att man lät biblioteket utnyttja den kopiator som museet ägde (ursprungligen en gåva från Elmar Nyman, i föl påkostad en större remont via Einar Westerberg i Kungsbacka). I kontorsrummet skulle tre personer ha sin arbetsplats eftersom länsstyrelsens kulturavdelning nu hade ökat budgeten för museet med två halvtidsanställda da-

mer, rekryterade från läns museet i Hapsal. I realiteten var dock museidirektören nästan ständigt på språng, för att hjälpa återvändande estlandssvenskar med allt mellan himmel och jord, med att söka permanenta lokaler för museet, med att söka föremål till museet och med att säkra och förbättra dess ställning. Museets kontorsrum blev därför allt fullare med olika föremål, bilder och dokument som återfanns eller lämnades in och registrerades av kanslipersonalen. Det första verksamhetsåret blev också ett kartläggingsår — vad fanns kvar och var, var fanns det folk som kunde berätta o.s.v.

Karta över Hapsal: Platsen för estlandssvenska museet markerad med en pil.

Första utställningssalen. I monterarna på bilden belyses ff.a. sjöfart, fiske och skeppsbyggeri.

Andra utställningssalen. På bilden bla en monter kring estlandssvensk idrottsrörelse, brudkista från Ormsö samt den kvinnliga ormsödräkten.

Anne Ainjärvi från estlandssvenska museet vid utställningens invigning.

Till estlandssvenska hembygdsdagen i Blåsut 1992 kom en glad Mats Limbak med ett häfte bilder föreställande ett hus vid Gamla hamnen i Hapsal som han hittat och som skulle passa det estlandssvenska museet som hand i handske. Bland fördelarna kan nämnas att huset inte var alltför förfallet, att det inte hade krävts åter av någon förkrigstida ägare, att det inte var bebott i sin helhet och att flera av de boende var på väg därifrån (österut), att det inte var alltför stort samt slutligen men kanske viktigast - huset ligger vid Gamla hamnen, det ställe där estlandssvenskar från Ormsö, Nuckö, Rickul (tidigare kanske också Dagö) lade till med sina båtar, det ställe från vilket Post-Hans seglade till Österby och förbindelserna med Ormsö utgick i äldre tid — kort sagt själva navet i det västestlandssvenska stadsresandet (Håsolrais).

Förhandlingar med Hapsals kommun inleddes efter det att moraliskt stöd inhämtats från bl.a SOV, Estlandssvenska Seniorgruppen och Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi. Borgmästaren i Hapsal förklarade sig positiv och fick med stadens styrelse på någon form av överlåtelse till museet (flertalet hus i Hapsal ägdes fram till i fjol av staden, nu privatiseras de i rask takt). Det visade sig att kom-

munal egendom inte kunde tillfalla staten (=länstyrelsen =estlandssvenska museet) i enlighet med estnisk avsovetiseringslag varför kommunen kunde erbjuda ett 25-årigt arrendekontrakt. Ett sådant, gällande i första hand andra våningen i huset skrevs under 1 oktober 1993 — det tog alltså, trots kontinuerliga intensiva ansträngningar, ett år att få klarhet i ärendet. Detta är ganska typiskt för dagens Estland. För framtiden gäller det nog, trots allt, att det blivande museets byggnad privatiseras, om inte kommunen skall kunna bjuda på oanade överraskningar; det bästa vore om en svensk kulturell stiftelse köpte huset och upplät det till museet/länstyrelsen.

Planerna från museet sida är nu att först andra våningen, som sedan någon tid står tom, och sedan hela huset, när övriga hyresgäster förmåtts flytta till erbjudna alternativbostäder, skall rustas upp och öppna sina portar för utställningar om något år. Upprustningen av andra våningen började samma dag som kontraktet skrevs under — nu kommer den snabbt att åtgärdas med stöd dels av de medel som länstyrelsen avsatt för året (30.000 EEK) samt insamlade pengar från Sverige (från Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi). Den delen av byggnaden

blir klar efter jul, sedan är det takets och utsidans tur, därefter det som skall bli utställningslokaler, nämligen bottenvåningen. Eventuellt kan också en källarvåning ställas i ordning som magasin. Länstyrelsens stöd för nästa år är inte klart, museet har äskat 270.000 EEK för upprustningen — i dagens läge en jättesumma — hur det går med det anslaget får framtiden utvisa. Det är dock helt klart att ytterligare stöd från Sverige behövs om målet — ett fint museum i Hapsal som alla estlandssvenskar kan vara stolta över — skall bli verklighet.

Museiplanerna omfattar också mar-ken ner till vattnet där förhoppningsvis estlandssvenska allmogebåtar skall guppa vid en brygga och det skall bli möjligt att ta en båtut till Ormsö eller Nuckölandet. På museets restaurang skall man kunna dricka kaffe eller få en bit estlandssvensk mat, i museets butik skall man kunna köpa hantverk och informationsmaterial om Estlands svensksbygd. Förhandlingar om det större miljöprojektet pågår. Vi återkommer i Kustbon med en inbjudan till alla estlandssvenskar att övervara invigningen av det egna huset om något år.

Estlandssvensk utställning i Hapsal

Parallellt med förhandlingarna om en framtida museibygnad blev det också våren 1993 klart att det fanns möjlighet att från juni ha en estlandssvensk utställning i läns museet i Hapsal (inrymt i f.d. rådhuset vid Slottsplatsen). Detta var en möjlighet som inte fick försittas — en första utställning och just sommaren 1993 när de första Läänelaste Päevad (högtidsdagar för alla nuvarande och tidigare inbyggare i Wiks län) skulle gå av stapeln. Två större rum, ungefär hälften av museets lokaler, fick disponeras. Museifolket beslöt, i kontrast till den stora utställningen på Marjamägi i Reval tidigare under året kring svensk-estniska kontakter genom århundradena, att belysa estlandssvenskarna som en kulturellt och materiellt välbeställd grupp i republikens Estland. Tiden fram till invigningen den 22 juni blev hektisk, när jag under några dagar i mitten av juni hjälpte till med texter var det ännu mycket kvar att göra. Allt, eller nästan allt, blev dock klart i tid - vissa kompletteringar skedde senare under sommaren. Utställningen har besökts ganska flitigt trots minimal reklam. Den kommer att vara kvar i läns museet fram till årskiftet så den som planerar en julresa till Hapsal har ännu chansen att se den.

Utställningen är i hög grad en kollektiv insats, huvudsakligen från estlandssvenskar och andra bosatta i Estland. Det finns föremål och bilder

från estlandssvenskar bosatta i Sverige (Ingvald Dyrbergs fina sjöfarts- och skeppsbyggeribilder var viktiga, Birgit Hallmans vackra väckarklocka köpt i Höbringboea för hopskrapade veckopengar på trettiotalet närmast gripande den går ännu varför det dessutom väl kan sägas ha varit ett gott köp) men huvuddelen av det utställda har dels estlandssvenska museet, dels privatpersoner i Estland tillhandahållit. Agneta Toomingas (f. Öman, Hosby, Ormsö) folkdräkter, skolbetyg och brudkistinhåll samt, inte minst, råd och dåd var högst väsentliga komponenter liksom Oskar Fribergs (Norrby, Ormsö) redskap för fiske och båtbyggeri. Alfred Rajasalu (Pikners, Ormsö) bidrog med dokument och annat kring Sjöfarten, Leida Adelman (f. Tust, Söderby, Rickul) med bilder och handlingar kring bla skolan, Elna Simberg och andra Vippalkvinnor med dräkter från hembygden, Eha Timmerman (Klotorp, Sutlep) med sin hembygdskräkt o.s.v.

Nästa utställning som estlandssvenska museet bygger upp kommer naturligtvis att röra 50-årsminnet av estlandssvenskarnas överflyttning 1940-44. 1994 är ju det stora estlandssvenska minnesåret. Tyvärr kommer man sannolikt ännu inte under sommaren 1994 att ha egna utställningslokaler utan tvingas än en gång att hålla till i läns-museet, kanske också på andra håll i staden eftersom det är mycket som planeras, inte minst att belysa vad som hänt estlandssvenskarna i Sverige, något som ju i Estland är i stort sett okänt. Även om museet inte har utställningar i egna lokaler nästa år är självfallet den intresserade välkommen till museets kansli som då återfinns på andra våningen i Sadama Tänav 31. Personalen svarar gärna på frågor, visar runt och berättar om hur planerna realiserar.

Från invigningen av årets estlandssvenska utställning i Hapsal. Länskulturrådet Ly Pukspuu invigningstalar. Bland åhörarna i förgrunden tre av Hapsals estlandssvenska centralgestalter: Frv museidirektör Mats Limbak, ordföranden i SESK Ervin-Johan Sedman samt en av utställningens eldsjälur, Agneta Toomingas.

Vad händer nu?

Det framgick ovan att stöd från Sverige behövs även i detta fall för att planera skall kunna genomföras. Eftersom de i Sverige bosatta estlandssvenskarna redan är hemsökta av förfrågningar om stöd till kyrkoupprustningar, kanske själva vill rusta upp föräldrahemmet i Estland eller bygga något nytt på de gamlas grund är tanken att en stödstiftelse för museet (som också skulle stå för byggnadens privatisering) inte bara skall omfatta de traditionellt estlandssvenska organisationerna utan skall söka stöd utanför dessa i både riks- och finlandssvenska kretsar. Totalt behövs förmodligen närmare en miljon estniska kronor innan det är genomfört men förhoppningsvis skall estniska staten bidra med en tredjedel. Det gör summan mindre oöverstiglig även om den i dagens ekonomiska läge förefaller jättelik. Svårigheterna är dock till för att övervinnas men det är föstås bra med

goda ideer, t.ex. på sådant som kan säljas till förmån för museet. Det borde vara en angelägenhet för varje sann estlandssvensk (och för många andra).

Till sist något om de estlandssvenska bygdegårdarna. Flera hembygdsföreningar, Ormsö och Runö t.ex. har långtgående planer på att etablera hembygdsgrårdar i respektive hembygd. Detta är självfallet bra och någonting som museet i Hapsal bara har glädje av eftersom det i ett litet museum aldrig kommer att gå att visa i verkligheten hur odling gick till eller hur man tockade säd i rian. Det är viktigt att också sådant blir möjligt att visa i framtiden, liksom hur de estlandssvenska gårdarna såg ut. Här har hembygdsgrårdarna en viktig roll att fylla. Man kan kanske se museet i Hapsal som inkörsporten till den estlandssvenska kulturen medan hembygdsgrårdarna blir hjärtat i respektive hembygd där man kan nå fördjupad kunskap.

Göran Hoppe

Gamla hamnen idag – här kan det i framtiden bli allmogebåtsbryggor.

Hembyggsdagen 1993

Sven Salin överlämnar en penninggåva till Laine Belovas.

Ants-Enno Lõhmus (i mitten) och Ain Sarv (Th) berättade ingående om lagstifningen kring äganderättsreformen i Estland.
Tv Olle Lindström.

SONG-kören uppträdde i folkdräkter. Alla foton ovan Nils Lagman.

Th Ain Sarv vid cittran. Foto Sven Svärd.

En oljemålning av Erik Schmidt lottades ut. Den glada vinnaren heter Helga Blees.

De årligen återkommande hembyggsdagarna, som brukar infalla den sista veckohelgen i augusti månad, har haft som huvudsakligt ändamål att ge folk tillfälle få träffas och minnas gamla tider. Därför har vanligtvis dagarna heller inte refererats i Kustbon; dock har där för det mesta bildsviter varit införda, visande de medverkande, årets kulturstipendiat och de närvarande i allmänhet.

Detta års hembyggsdag den 28 augusti skilde sig en del från den gamla mallen: dels var det premiär för den av ungdomsföreningen SONG nystartade kören – SONG-kören – som under sin ledare Helle Lemmik förtjänstfullt framförde ett sångprogram, dels förekom inte någon utdelning av estlands-svenskt kulturstipendium i år.

Det var i stället rektorn för Nuckö gymnasium, Laine Belovas, som hyllades med en penningssumma från Riksföreningen Sverigekontakts estlandsutskott och Hans och Lydia Pöhls Minnesfond som erkänsla för prestationen att under våren 1993 till examen i svenska kunnat föra sin första studentkull.

Laine Belovas harangerades av SOV:s ordförande Sven Salin, som i övrigt med fast hand ledde sammankomsten från början till slut. I ett kort anförande tackade Laine Belovas för uppmärksammandet och framhöll hur viktigt och stimulerande Nuckö-gymnasiets arbete är.

I ett annat programinslag framförde Ain Sarv till eget ackompanjement på cittra mycket förnämligt ett knippe tämligen ovanliga svenska folkvisor.

Avsevärd tid ägnades åt att förklara gällande estnisk lagstiftning vad gäller återlämnandet av den fasta egendomen i Estland. Det var tallinnjuristen och nucköättingen Ants-Enno Lõhmus som informerade på estniska – med förtjänstfull översättning av SOV:s vice ordförande Olle Lindström – och Ain Sarv på svenska.

I övrigt sjöngs det allsång (inledningssången "Var välkommen envar...") var särskilt adresserat till Nuckö och Birkas), köptes lotter med många goda vinster och såldes böcker. Ett fint inslag var Sven Salins hyllning till Viktor Aman genom läsningen av valda delar ur hans bok och överlämnandet av en bukettt blommor.

Thomas Lorentz

I de estlandssvenska bygderna fanns i allmänhet många trädgårdar. I Rickul kommun hade nog varje bonde trädgård bestående av äppel- och plommonträd. I några gårdar fanns även körsbärs- och krikonträd. De flesta hade även vinbärs- och krusbärsbuskar. Storleken på trädgårdarna varierade ganska mycket. De äldre och större gårdarna hade även större trädgårdar.

Kooligatan i Reval.

Valdemar Blomberg

Resan till Reval hösten 1914

I min hemby Höbring hade Kockas Jocks och Draiers de största trädgårdarna. Hos oss (Draiers) bestod nästan hela trädgården av plommonträd med undantag av två större äppelträd som sällan bar frukt. Två krikonträd fanns också samt några krusbärs- och vinbärsbuskar.

Åren närmast före första världskriget och inpå tjugotalet hade vi några år bra plommonskördar. I samband därmed blev det även resor till Reval med häst och vagn fullastad med plommon. Då alla plommon inte mognade samtidigt så blev det ibland även en andra resa under skördesäsongen.

Så kom den dagen som jag länge hade väntat på. Jag skulle få åka till Reval med plommon i sällskap med min storebror som var 15 år äldre än jag. Det var hösten 1914 – det ödesdigra året då första världskriget bröt ut. Min bror och en annan man i byn hade kommit överens om att resan skulle företas en söndag tidigt på morgonen. Det blev som de överenskommit. Vi åkte iväg hemifrån och när vi hade kommit ett stycke bort på vägen så anslöt sig de andra med sitt plommonlass till vårt sällskap. De var också två personer. Resan gick vidare och när vi kom fram till den första byn, som hette Tusare, på estniskt område, såg vi en ung kvinna som styrde stegen bort mot ladugården. Min bror, som kände igen kvinnan frågade på vår egen bygdedialekt "FLik, håla går tuh opp så timble

såndanommären?" Då kom svaret på estniska (Tarvis küll vara). I direkt översättning till svenska, behövs nog tidigt!

Flickan, som var från svenskbygden, hade säkert tjänat hos estniska bönder i många år som hembiträde med helårsanställning eller som sk "Somarmänske". Vi åkte vidare genom byar i Neve och Vippal samt förbi krogar med rastställen där man kunde äta en medhavd smörgås eller köpa en vetebulle och en flaska läskedryck. Även hästen fick ett fång hö. Längre fram kom vi till Padis Kloster, där vi stannade en stund och beundrade den stora klosterruinen. Längre fram kom vi till krogen "Kasepere" och där höll vi middagsrast. När vi åkte därifrån kom vi – efter ett par kilometer – in i en rysk militärkolonn som rastade. De lämnade beredvilligt vägen öppen för oss vägfarande. I kolonnen fanns den tidens alla tre vapengrenar samlade: infanteri, kavalleri och fältartilleri.

När vi på eftermiddagen kom fram till krogen "Untipuhk" där vi skulle få natthärbärge, kom krögerskan ut och talade om för oss att det tagit tre timmar för den ryska krigshären att dra förbi. Hon var mycket högljudd och verkade arg och upprörd. Detta var vid halv 5 tiden på eftermiddagen och vi hade några timmar kvar på resans första dag.

Inne på krogen satt de äldre och pratade om de ryska trupphanopningarna vi sett på vägen och vad kriget kunde

medföra beträffande Estland som på den tiden var en provins av tsar-Ryssland.

Senare på kvällen gick vi och lade oss. Häst och vagn hade vi ställt in i logen som var avsedd för resande.

Nästa morgon var vi uppe tidigt och fortsatte färden. På eftermiddagen kom vi fram till Reval och resandehemmet, där vi skulle få natthärbärge tills vårt ärende i staden var uträttat.

När vi hade ställt iordning allt efter resan gick vi, min bror och jag, och hälsade på vår morbror som bodde i Reval med sin familj. Morbror hade sedan några år tillbaka låtit bygga ett nytt hus. Det var mycket fint, med alla den tidens moderniteter och bekvämligheter – särskilt på det sanitära området.

Enligt gammal god sed skulle man ha en present att överlämna när man gick för att hälsa på någon nära släkting. Vad var då naturligare än plommon som present. Min bror tog 5 stop, en blandning av de tre sorterna, i en korg och överlämnade till frun som mottog den med stor tacksamhet. Sedan blev vi bjudna på mat och dryck och samtalen var mycket vänskapliga.

Dagen gick mot sitt slut, vi tog farväl av våra kära släktingar och vandrade tillbaka till resandehemmet, där vi lade oss att sova för att tidigt nästa morgon åka till torget och sälja plommonen.

De första kunderna som kom var arbetare på väg till sina arbetsplatser.

Svenska studentmössor till Birkas-gymnasiets första studentkull våren 1993

Den första kullen studenter från Nuckö gymnasium juni 1993, under rektor Laine Belovas. Överst frv: Mart Laidmets, Marek Sneider, Paavo Pruul, Vahur Karus, Rasmus Schneider, Alar Schönberg, Jorma Friberg.

Mitten frv: Külli Hust, Jaana Friberg, Kristel Viigand, Ita Ert, Marika Pall, Ivar Otsa, Kristina Gekk, Marga Sargma, Liina Unt, Heidi Kann.

Nederst frv: Moonika Kink, Klarika Vrublevskaia, Katrin Raudna, Eve Streng, Kristi Mikiver, Ingrid Piirsalu. Saknas: Raili Vosu.

Under Kristihimmelsfärdshelgen gjorde 19 medlemmar och 5 "supportrar" av A la vie-kören i Brottbys i Valentuna kommun en utflykt till Nuckö i Estland. Kören, som numera är en profankör, har fortfarande viss kyrklig förankring och sjunger årligen vid ett flertal tillfällen i traktens kyrkor. Dess ordförande är Maj-Britt Gagnerud-Johansson och körledare är Karin Westin. Resan hade planerats av körmedlemmen Elisabeth von Rosen, gift med

undertecknad fd nucköbo. I Estland var Nuckö-skolan arrangör. De praktiska detaljerna hade av rektorn delegerats till skolans dåvarande musiklärare, numera lantbrukaren på heltid, Sirje Vaikre i Birkas. För den kyrkliga delen svarade Nuckö församlings kantor Tiiu Tulvik. Kören övernattade i Rosta stugby och alla transporter skedde med skolans buss. Sammanlagt gjordes tre framträdanden, nämligen i skolan, där kören och eleverna sjöng för varandra,

i "kulturhuset" i Birkas tillsammans med två lokala körer och en folkdansgrupp och i kyrkan i samband med en kvällsandakt under ledning av kyrkoadjunkten Arvo Orav. Även för sightseeing fanns tid, således i Hapsal med omnejd (där bl a akustiken i salen i Nyhovs slott testades) och i Reval. Som svensktalande guider fungerade två elever ur Birkas-gymnasiets. Trots att viss jäv tycks föreligga, måste konstateras att resan var framgångsrik utan några som helst missöden och till stor belåtenhet för såväl kören som värdarna på Nuckö. Tack, därför, rektor Laine Belovas och alla medhjälpare inklusive musikläraren Janne Raba och hennes kammarkör från Taipal, tack Tiiu Tulvik och Arvo Orav för den stämmingsfulla musikandakten och inte minst tack Ülle Schönberg och hennes mycket duktiga folkdanskompisar för en högklassig uppvisning på dansgolvet!

Som brukligt är vid sådana tillfällen utväxlades små minnesgåvor.

För ändamålet hade kören även "sjungit in" en mindre penningssumma, som nu kunde lämnas till skolan och till församlingen. Men dessutom kunde körmedlemmarna som personlig gåva till årets studentklass, som bekant var Birkas-gymnasiets första, överlämna 24 svenska studentmössor. Uppslaget hade kommit från skolan, eftersom "vanliga" estniska skolor saknar traditionen med studentmössor och en specialtillverkning inte hade kunnat ordnas till ett överkomligt pris. Mössorna och deras nyblivna ägare syns på en senare, i samband med avslutningen tagen bild. Må ungdomarna i framtiden ha nytta av sina kunskaper i svenska språket!

Hans von Rosen

Dom köpte 1-2 stop att smaka på under dagen. Något senare kom de köpstarkare kunderna som var husmödrar och karlar, som kunde köpa 4-6 stop. Även torggummorna började komma. Dom köpte gärna 7-8 stop om säljaren ville pruta 2-3 kopek per stop. Dom skulle ju själva också tjäna en slant på affären när dom i sin tur sålde plommonen. (Som läsaren ser var stop det mått som användes på den tiden vid försäljning av frukt och bär. Vi vet även att stop är något större än liter, som kom att ersätta stop omkring 1920-talet.) De plommonsorter vi hade var Katrin, Viktoria och gula äggformade — alla tre prima sorter. De mindre gula som här i Sverige kallas bondplommon hade vi inte.

När torgtiden var förbi och alla plommon sålda åkte vi tillbaka till resandehemmet, befriade hästen från seldon och vagn och ställde in dem på sina platser. Själva kände vi oss lättade och

fria och beslöt oss för att gå ut och se på staden. När vi hade gått några gator fram såg vi att det även fanns några personbilar i trafik i staden. Det var faktiskt taxibilar. Det var första gången vi såg en bil, min bror och jag. Vi kom överens om att försöka få åka med i en taxibil.

Där kom en taxi som inte hade några passagerare. De två männen i vårt sällskap gjorde tecken med handen att chauffören skulle stanna bilen. Han körde in till trottoarkanten och stannade och vi alla fyra steg in. Sedan körde han några gator fram genom staden och vände sedan tillbaka genom andra gator till det ställe där vi steg in. Resan tog 10 minuter. Dom äldre tyckte att det var en billig resa. Hur mycket den kostade vet jag inte.

Vi alla fyra i sällskapet hade för första gången fått åka i en bil. Det var en stor upplevelse.

Samma dag något senare mot kvällen, kom vi på att vi skulle gå på bio och så blev det också. Vi gick in på en biograf, löste biljetter, gick in och satte oss på anvisade platser. Föreställningen skulle börja om några minuter. På den tiden fanns det ännu inga talfilmer, men musiken spelade för fullt under hela föreställningen. Det var en ljuvlig, välklingande pianomusik. Det bästa jag minns var ett mycket vackert musikstycke komponerat av Edvard Grieg. Jag kommer fortfarande ihåg melodin, som är mycket känd.

Detta var vår andra stora upplevelse i Reval i samband med resan. Efter detta var vi mycket nöjda och belåtna med allt vi varit med om och gingo tillbaka till resandehemmet för att lägga oss att sova ännu en natt i staden.

Nästa morgon började vi färden hemåt.

Trångt och trivsamt vid kaffeborden. Här sitter Gun Nyman (tv) och skymd bakom henne Bibor Maria Gunneström (f Schönberg) vidare medsols Agneta Klitter, Ingeborg Opstad (f Thomsson), Elsa Davidsson (f Hamberg), Aina Karlsson (f Dans) och Rita Holmberg (f Rosen) med nacken mot kameran. Foto Sven Svärd.

Kyrkodagen

– EN LJUSGLIMT I HÖSTMÖRKRET

Lördagen den 30 oktober var det mulet och gråkallt ute men inne i Immanuelskyrkan fanns det en varm gemenskap. Fojajén sorlade av småprat och skrott.

Ove Engström från Immanuelskyrkan inledde med ett trevligt hälsningsanförande. Han hade bla färsk hälsningar från S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn där han varit med och levererat bla en orgel. För övrigt har inte så mycket hänt med den gamla kyrkobyggnaden vid Riddaregatan. Penningbehovet är mycket stort.

Solskenspredikan

Dagens tema för gudstjänsten var "Än lever våra fäders tro". En mycket positiv och personlig predikan av Elisabeth Westerberg. Hennes inlevelse berörde oavsett hur lite religiös man än må vara till vardags och många rördes till tårar. Hon lyste som en solstråle – ett varmt leende fanns över ansiktet hela tiden – hon utstrålade en godhet och förvissning om att Gud finns.

Elisabeth är mån om att vårda sitt andliga arv, som hon härleder till sin farfar. Hennes far och farfar kommer från Ormsö men Elisabeth är född i Sverige. Hon är prästvigd, studerar just nu på lärarhögskolan i Jönköping och är medlem i SONG.

Solosång av Gunnar Nyman

För dagens solosång svarade Gunnar Nyman, son till Gun och Elmar Nyman. Det var en härlig debut i estlandssvenska sammanhang och vi hoppas att vi får tillfälle att se och höra honom fler gånger. Han sjöng en Mozartaria med god stilkänsla och lyhördhet. Senare föredrog han klangskönt

a capella en folklig koral från Rickul. Många skulle säkert ha kommit – enbart av musikaliska skäl – om de vetat vad som dolde sig bakom namnet Gunnar Nyman i Kustbons annons.

Sven Salin 60 år

SOV:s ordförande Sven Salin, som i det längsta försökt få årets kyrkodag förlagd till ett annat datum, var med trots att han fyllde 60 år just denna dag. Istället för att själv bli hyllad och uppvaktad "servade han sin estlandssvenska församling" med pålysningar och ett anförande om det stundande minnesåret. Vi hoppas att han blev desto mer firad på söndagen då han hade mottagning i hemmet. Uppslaget till dagens tema kom från Sven och återigen blev det en fullträff.

Frikyrklighet och väckelserörelse

Eftersom kyrkodagen skulle ägna särskild uppmärksamhet åt väckelserörelsen och den frikyrkliga verksamheten i Estlands svensksbygder var Margus Einlo från Ormsö baptistförsamling inbjuden. Han höll en bön på estniska tillsammans med Elisabeth och senare – på det fullsatta kyrkorget – lade han ut texten lite mer. Vi fick även varma hälsningar från Ormsö. Allt tolkades förnämligt av Ellen Lindström som också berättade några barndomsminnen från söndagsskolan mm på Ormsö. Stämningen var hjärtlig och hemtrevlig.

Sven Frejman vittnade om sin och

sin fars tro på ett mycket personligt sätt. Nu kom vi riktigt nära dagens tema – frikyrkligheten och väckelserörelsen. Det är inte ofta som vi, vilka lever i ett sekulariserat samhälle, får oss sådan andlig spis till livs.

Ett tack också till Thomas Lorentz som hade satt ihop det trevliga och väl genomtänkta musikprogrammet för dagens sammankomst och till hans hustru Brigitta som ackompanjerade sångerna som vi sjöng vid kaffet. För orgelmusiken under gudstjänsten svarade Inger Wallin.

Sammanfattningsvis var detta en mycket minnes- och prisvärd eftermiddag. Jag hade blivit ombedd att be några SONG-medlemmar ta upp kollekt och rekryterade dem ur SONG-kören. Kollekten som uppgick till drygt 7.000:– kommer att delas mellan Ormsö baptistförsamling och Stiftelsen för S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond. När jag satt där i kyrkbänken ångrade jag att vi inte gjort mer reklam för SOV:s kyrkodag så att resten av kören också hade kommit, inte minst av musikaliska skäl.

Det var tråkigt för alla som missade detta möte, som borde fått en ännu större publik profan såväl som religiös. Men kanske avskräcker upplägget med en kyrkodag i SOV:s regi? Jag hoppas dock att fler skall upptäcka detta årligen återkommande evenemangs kvaliteter. Immanuelskyrkan är rymlig och vacker men ändå lite mindre högtidlig än en vanlig kyrkobyggnad. Dessutom kommer många familjevis och man träffar förstås bekanta. Den yngste deltagaren var lille Thomas, som kom tillsammans med morfar Sven Ahlström och mamma Monica. (Mamma är ordförande i Svenska Odlingens Nya Generation, SONG.)

Agneta Klitter

Sammanställande för PR och Info i SONG:s styrelse

Ellen Lindström tolkar Margus Einlo vid Kyrkorget. Foto Sven Svärd.

Rosens släkträff i Dalarna

Någon gång kring sekelskiftet seglade Johannes Rosen, sonson till Elias Rosen (1816–1896), bort från hemön Nargö vid Estlands kust som så många gånger förr. Johannes gick i land i Kristiansand, en hamnstad i södra Norge. Där träffade han en flicka och blev kvar. Johannes återvände aldrig till Nargö men höll kontakten med de sina brevlades.

Tre generationer senare träffas Elias Rosens ättlingar från Sverige, Norge och Estland på Vanbo Herrgård i Dalarna. Det är en lördag i slutet av maj och det är en stor skara som samlats vid kaffeborden på eftermiddagen för en första pratstund. Vi är omkring 80 personer som rest till denna släkträff som arrangerats av Margareth och Lenart Rosen från Skåne.

De mest långväga släktingarna från USA, Kanada och Australien finns inte med oss på Vanbo men bland våra nära och kära från Estland finns Svea Saarlo f Rosen med dotter Ivi och hennes fa-

Margit-Rosen Norlin längst tv fotograferade och Kristina Rosen längst th i andra raden skrev och berättade om släkten Rosens träff på Vanbo herrgård.

milj. Svea har flera syskon i Sverige och det blev ett kärt återseende. De har nu haft möjlighet att träffas flera gånger under de senaste åren, men vi kommer ju alla ihåg omständigheterna och svårigheterna att träffas innan Estland blev självständigt.

Den norska grenen av släkten Rosen har för de flesta av oss varit obekant. Historien om hur de norska släktingarna fick vetskap om oss andra är värd att berättas: Marte Sløgedal, barnbarn till Johannes Rosen, var på sitt första besök i Estland 1991. Hon bevistade en konferens på Ösel och träffade där Estlands dåvarande president Arnold Rüütel och hans hustru. Marte passade då på att fråga presidentparet om de kände till släkten Rosen i Estland. Det gjorde de inte men fru Rüütel kunde förmed-

la kontakt med Ain Sarv (ordf i Samfundet för estlandssvensk kultur i Estland). Genom Ain Sarv fick sedan Marte kontakt med Svea. Via Svea fick hon också vetskap om släktingarna i Sverige.

Till släkträffen i Dalarna kommer elva av släktingarna från Norge med buss från Kristiansand där en gång Johannes Rosen gick i land. Med hjälp av en snabbt uppskissad släkttavla som startar med Elias Rosen försöker vi alla sedan härleda släktskap. Det är inte lätt. Åtminstone inte för oss yngre som har flera led att leta oss tillbaka genom. Elias fick åtta barn i sitt äkten-skap med Anna Klamas. En av deras söner, Johannes Gottlieb (1846–1926), fick fjorton barn och utifrån dessa stammar de flesta av oss.

Norska Wenche Rosen-Grenås och jag kommer fram till att vi är fyrmänningar eftersom min farfars far Frans och hennes morfars far Johannes var bröder. Så fortsätter vi att leta länkar i vårt förflutna som binder oss samman idag.

Före middagen hinner vi även titta på gamla fotografier av våra anförvanter och sedan är det dags för grupp-fotografering. Även denna sammankomst måste förevigas. Klockan 18 serveras middagen och samtalen fortsätter i flera timmar. Vi som har lång väg att färdas hem, bryter motvilligt upp men då har vi redan bestämt att träffas igen. På Nargö. *Kristina Rosen*

Odling för tanken

*Referat från
Bok och Bibliotek på Svenska
Mässan i Göteborg*

Den 8 september kl 07.30 körde Sven Svärd och jag en fullastad bil mot Växjö. Där hämtade vi Svenska Odlingens Vänners skärmutställning, som blivit "ledig" efter att ha varit med på en utställning i Invandrarnas hus hela sommaren. Efter en god lunch hos "Fru T" körde vi vidare mot Göteborg. Väl framme körde vi direkt upp i mässhallens infart för utställare. Fick parkeringstillstånd 10 minuter (klockan var nu 17.15) och skyndade med varsin kartong i famnen in i mässhall D för att leta efter nr 4242 där vi hoppades finna några från Riksföreningen Sverigekontakt.

Här inne i hallen rådde en febril aktivitet. Det spikades och målades och byggdes montrar. Mycket riktigt höll Sverigekontakts reklamkonsult på för fullt och spikade upp skyltar. Han hälsade vår ankomst med stor glädje för

han längtade efter flaggorna. Vi medförde en svensk och en estnisk flagga som fick bli fonden i den monter som vi skulle dela broderligt.

Sedan satte vi fart med att tömma bilen på bokkartonger så jag kunde köra ut och parkera om vår bil och lämna plats för nyanlända bilar lastade med böcker. Sven fick börja montera skärmutställningen och packa upp. Allt skall vara klart till 20.00.

Fyra dagars litterärt rus

Nästa morgon var det dags att stå pigg och utvilad på mässan och försöka fånga in besökare i vår monter. Riksföreningen Sverigekontakt är välkända i Göteborg så tack vare dem och deras besökare behövde vi aldrig känna oss förbigångna. Bokmässans två första dagar är till för fackfolk dvs lärare, bibliotekarier och journalister. Det fanns ett stort utbud: 900 utställare och ett seminarieprogram med över 100 programpunkter.

De fyra dagarna bjöd annars på ett

digert "smörgåsbord" av böcker där alla kunde hitta något och mångfald präglade utbudet. Politik och roman-tik. Manligt och kvinnligt. Många bjuder på förtäring och andra lockbeten för att dra uppmärksamheten till sin monter. Yrsa Stenius fd chefredaktör på Aftonbladet talade i Brombergs monter om makt, medier och moral. Herman Lindqvist, Jonas Gardell, Derek Walcott, Maria Scherer, Richard Wolff och Lorian Hemingway var där. Vi såg även Tommy Körberg och Stefan An-dhé.

Det var många intresserade historielärare som stannade hos oss och fick sig till livs en improviserad föreläsning om estlandssvenskarna av Sven Svärd. Vi hade även ett ministerbesök, fd försvarsministern i Estlands regering, Hain Rebas med fru stannade till en stund. Radio Svedens estniska redaktion gjorde en intervju med Sven och även några från västsverige, som är medlemmar i Svenska Odlingens Vänner gav sig till känna. Ja, även SOV:s ordförande Sven Salin kom från Stockholm och glädde oss med ett besök en av de första dagarna.

Tidningar och tidskrifter (som Kustbon och Sverigekontakt) är också här för att synas, för att få idéer och för att knyta kontakter. För även om mässan är mer än tiotusen kvadratmeter stor, så träffar man här alla de människor som det annars tar dagar att få fatt i. Plus allmänheten som släpps in från fredag kl 15.00. Den bildade allmänheten som bär upp kulturen, läser tidningar, köper böcker, lyssnar, läser och i stor utsträckning är lärare, bibliotekariéer och kvinnor.

På Bokmässan finns härligt mycket att se och höra, men efter några dagar på denna mässa börjar orden glida ihop till en enda susande, sorlande ljudmatta. Vi blev med tiden allt hesare och bortåt söndagskvällen kändes det skönt att få packa ihop. Enligt statistiken lär det ha varit ca 90.000 besökare som strömmade igenom mässhallarna under de fyra dagarna. Vi tackar, å estlandssvenskarnas vägnar, Lennart Limberg och hela personalen på Sverigekontakt för att SOV och SONG ännu en gång fick dela monter och mycket annat med dem under några dagar i september. *Agneta Klitter*

Årets bokmässa var den nionde i ordningen — en mässa dit bokentusiasterna vallfärdar. På bilden nedan berättar Sven Svärd om estlandssvenskarna för några karoliner som kom klivande.

BOKANMÄLAN

Historien

om

Gammalsvenskby?

Fram till den senare delen av 1700-talet var norra delen av Dagö en lika genuin svenskbygd som någonsin Ormsö eller Nuckö. Dagöborna hade dock, låt vara osagt om det berodde på att de var sturskare gentemot överheten eller om denna var ovanligt hårdhänt här, större och mer långvariga fejder med sina godsherrar än vad som var fallet i andra svenskbygder i Estland vid denna tid. Från mitten av 1600-talet hade landbönderna i Röicks och Kärdaals vackor på Dagö mer eller mindre kontinuerliga rättsstrider med godsägarna på Hohenholm, ätten De la Gardies gods på nordvästra Dagö dit svenskbygden då hörde. Den mest kände motståndsmannen var förstås Irja från byn Kiddas några kilometer öster om Rö-

icks huvudby. Irja och andra svenska bönder var upprepade gånger i Stockholm under 1600-talets senare del för att söka få sina medeltida privilegier bekräftade och att befolkningen ej skulle vara livegen under godset. Det lyckades inte de svenska bönderna att få privilegierna bekräftade för mer än huvudbyarna, Röicks och Kärdaal, innan reduktionen och Stora Nordiska Kriget gjorde deras ansträngningar mer eller mindre meningslösa. I och med att Estland tillföll Ryssland i freden i Nystad 1721 fanns det inte längre någon svensk kung att böna hos, dessutom återetablerades så småningom De la Gardies valde över Hohenholm och Röicks vacka. Det ledde till förnyade stridigheter mellan de svenska bönderna och godsägarna. Kampen slöt så småningom med att kejsarinnan Katarina 1781 utfärdade en ukas om att de svenska bönderna skulle avflytta från Röicks (med undantag av prästgårdsbönderna som ju inte sorterade under Hohenholm) till den nya ryska provinsen Ukraina där det sades att en färdig by väntade på estlandssvenskarna. Ungefär 1000 estlandssvenskar

vingades vandra till Ukraina med barn och dragdjur; ungefär hälften kom fram till vad som i verkligheten visade sig vara obruten stäpp vid Dneprstrand. De första åren som kolonister i vad som sedan skulle komma att kallas Gammalsvenskby blev hårda, i början av 1800-talet fanns inte ens två hundra svenskar kvar i livet trots att befolkningen förstärktes med några svenska krigsfångar från Gustaf III:s ryska krig.

Deportationen av Röicksborna kom att innebära början till slutet för svenskheten på Dagö. Visserligen fanns ännu en tid Kärdaals vacka obruten kvar liksom Röicks prästgårdsbönder men med nya avhysningar i början av 1800-talet och etablerandet av bomullsindustrin i Kärdaal på 1830-talet luckrades svenskheten successivt upp. Några små flimrande fragment fanns ännu kvar vid Nils Tibergs folkkultursundersökningar på Dagö på 1920- och 30-talen, en Dagösvensk gick på Birkas på 20-talet etc. En hel del Dagöbor hade också flyttat från ön under 1800-talet och assimilerats i andra närliggande svenskbygder eller estniserats i rent estniska trakter. Huvuddelen av

Sommaren 1933 revs kyrktornet i Gammalsvenskby på initiativ av framför allt unga komso-
molaktivister. När Johannes Johansson Utas knackade bort korsen från kyrkväggarna
ramlade han ner och bröt benet. På bilden syns stående från vänster bla: Makar Zjurduk
(partiaktivist), Sigfrid Johansson Utas (lärare) och Gustav Kristiansson Herman mfl.
Bilden sändes på smygvägar till Sverige av Daniel Simonsson Knutas.

Den nyrenoverade kombinerade
ukrainskortodox-lutherska kyrkan
i Verbivka/Gammalsvenskby i
september 1992.
Foto Kjell Knutas.

Dagöbornas ättlingar kunde dock återfinnas i den säregna anomalin Gammalsvenskby i Ukraina där de, omgivna av ukrainska, ryska, judiska men framför allt tyska bosättningar, lyckades bevara sin egenart och sin estlandsvenska dialekt in i våra dagar.

Fram till de ryska revolutionerna 1917 levde Gammalsvenskbyborna ett ganska isolerat liv som skilde sig mycket från hur det gestaltat sig på Dagö. I stället för det traditionella karga fiskarbondelivet vid Östersjön blev det här så småningom när man lyckats bygga upp en by fråga om vin- och majsodling på till en början ganska stora gårdar. Samtidigt var man mer beroende av klimatet än på Dagö där man ju inte var nästan helt hänvisade till vad jorden gav. Med en återigen växande befolkning, och med ett tryck från de omgivande tyska kolonierna på mera mark, kom Gammalsvenskby med tiden att bli dels ganska trångbott, dels socialt skiktat — där fanns större och mindre bönder men också torpare och helt jordlösa. Vid mitten av 1800-talet återetablerades kontakt med Sverige och Svenskfinland, denna kom framöver att få stor betydelse för byns utveckling genom att man kunde påräkna olika former av materiellt och kulturellt stöd i svåra tider.

Den ökande befolkningen ledde till viss utvandring; på samma sätt som från Svenskstland utvandrade en del svenskbybor på 1800-talet till Sibirien (något tiotal familjer) och till Canada (något fler). På 1920-talet hade man dock i byn nått en folkmängd som var ungefär lika stor som den varit när man lämnade Dagö 1781.

Det ryska sammanbrottet i första världskriget, bolsjevikerens intåg och upprättandet av Sovjetunionen med därmed följande inbördeskrig och

mångåriga politiska konvulsioner blev en svår prövning för Gammalsvenskby liksom för dess omgivning. Ett antal bybor blev medlöpare till bolsjeviker-erna samtidigt som den röda ortodoxin var mycket främmande för flertalet. Under 20-talet började byns ledande personer med klockaren och prästen Kristoffer Hoas i spetsen att söka tillstånd att utvandra till Sverige — något som inte var populärt i röda kretsar i Sovjet. Genom olika turer lyckades det dock för Gammalsvenskbyborna att få tillstånd både att lämna Sovjetunionen och komma in i Sverige. Endast några enstaka svenskbybor i militärtjänst och liknande blev kvar i Sovjet vid avresan i juli 1929; till och med de röda svenskbyborna valde att följa med. Detta kom kanske att bli en komponent i olyckan för en större grupp svenskbybor; meningen var att man vid ankomsten till Sverige skulle någon tid skolas in i svenskt jordbruk via lantarbete på olika gårdar och att därefter den för ändamålet bildade Svenskbykommittén skulle fördela arrendegårdar bland byborna. Detta gav upphov till stort missnöje hos en del familjer som antingen förväntat sig ett bättre mottagande med tillgängliga gårdar eller mindre hårt arbete. Påhejade av svenska kommunister och naturligtvis till stort förtret för svenska staten och de svenskar som varit inblandade i överflyttningen begav sig tre kontingenter gammalsvenskbybor om tillsammans kanske 250 personer tillbaka till Ukraina 1930 och 1931. Där medgavs de bilda kollektivjordbruket Sveriges Kommunistiska Parti tillsammans med några rikssvenska kommunister. De senare försvann dock snart till grönnare ängar. Majoriteten av svenskbyborna blev kvar i Sverige (framför allt på Gotland och i Små-

land/Västergötland) och anpassade sig; några familjer fortsatte till Canada.

Det är alltså i huvudsak efterlevande till de 1930-31 återflyttade svenskbyborna som det talas om idag när det rapporteras i nyhetsmedia om den svenska befolkningen i Ukraina. Dessas hårda öden har bara fragmentariskt varit kända hittills, dels genom att det efter andra världskriget blev möjligt för en del att fly till Sverige via Tyskland (Gammalsvenskby var under ett par år ockuperat av Tyskland), dels genom att ett mindre antal under efterkrigstiden fått tillstånd att utvandra.

Dagö- och gammalsvenskbybornas öden fram till utvandringen 1929, liksom åtminstone i viss mån i Sverige efter ankomsten, har dokumenterats förhållandevis väl i skrift. Jan Utas bok Svenskbyborna (Sthlm 1959) ger huvuddragen medan striderna med godsägarna på Dagö skildrats av bl.a. Jakob Koit. De minnesböcker som gammalsvenskbybornas organisation i Sverige gett ut till olika jubileer innehåller också värdefull information.

Årets julbok

Under senare år är det framför allt SOV:s kulturstipendiat 1992, *Jörgen Hedman* som på ett mera vetenskapligt och framgångsrikt sätt intresserat sig för Gammalsvenskby och förhållandena på Dagö före avflyttningen. Det känns betryggande att Jörgen, som ju genom ett flertal artiklar gjort sig bekant för Kustbons läsare, är en av de två författarna till vad som nog kan sägas vara årets julbok för den estlands-svenskt intresserade. Tillsammans med journalisten och författaren *Lars Åhlander* har Jörgen Hedman skrivit en omfattande bok som fått titeln *Gammalsvenskby — Historien om sven-*

skarna i Ukraina (Norstedts, Stockholm, 1993; 351 s.). Av förordet förstår man att författarna önskat skriva hela historien om Gammalsvenskby, från tiden runt 1780 och fram till idag. Tyngdpunkten i boken ligger dock, och det anser jag är helt rimligt eftersom den är minst känd, på tiden efter 1917. Tiden på Dagö liksom perioden före ryska revolutionen behandlas ju i andra arbeten, här ges dessa kapitel i Gammalsvenskbys historia en knapp tredjedel av bokens omfång. Denna del är författad av Jörgen Hedman som på ett bitvis ganska korthugget sätt ger bakgrunden till 1900-talets utveckling. Skildringen bygger huvudsakligen på tidigare publicerade texter och skriftligt källmaterial men några nyheter möter läsaren, t.ex. om antalet deporterade Dagöbor 1781 där en ny källa upptäckts i tyska arkiv. Denna del av boken är förhållandevis rikt illustrerad med kartor — förlaget har tyvärr inte kostat på sig att renrita Jörgen Hedmans arbetskartor vilket är synd när en också illustrationsmässigt påkostad bok produceras. Ett par av kartorna saknar jag möjlighet att läsa utan lupp — och det beror inte bara på en med tilltagande ålder sviktande syn.

Halva bokens omfång berör mera utförligt processen fram till utvandringen till Sverige, de återvändande och vad som tilldrog sig i Gammalsvenskby under 1930-talet. Här är källorna mer varierade genom att det fortfarande funnits muntliga uppgiftslämnare och, när det gäller själva utvandringen/återflytningen förhållandevis rik dokumentation. Jörgen Hedman har författat de tre avsnitt som berör utvandringen och skeendet i Sverige medan Lars Åhlander står för ett kapitel kring återkomsten till byn. Här är texten betydligt mindre korthuggen, jag tycker att detta är bokens bästa del, inte minst därför att källmaterialet medger både relativt stor utförlighet men också perspektiv på utvecklingen. Det kan ibland vara en smula svårt för läsaren att följa med alla turer kring olika Knutas, Utas och Mutas; möjligen skulle någon form av enkla släktskapsdiagram ha kunnat hjälpa till men detta är småsaker. Texten är intressant och lättläst; dessutom har denna del av boken ett rikt och såvitt jag förstår unikt bildmaterial — Gammalsvenskby och dess invånare dokumenterades betydligt bättre i bild under detta århundrade.

Bokens sista del behandlar vad som skedde under den tyska ockupationen 1941-43 och hur det gått för byborna sedan. Här står författarna för varsitt eget kapitel och dessutom innehåller denna del två gemensamt författade avsnitt. Det som under 1930-talet i nå-

gon mån ännu kunde kallas Gammalsvenskby även om det efter majoritetens av bybornas utvandring bodde fler icke-svenskar än svenskar i byn, slogs sönder definitivt under andra världskriget. 1930-talets angiveri och deportationer resulterade i nya våldshandlingar under den tyska ockupationen. När tyskarna drog sig tillbaka på senhösten 1943 tog man med sig de kvarvarande gammalsvenskbyborna som man tydligen tänkte sig skulle återetablera sig i de områden av Polen som upplåtits för de evakuerade balttyskarnas jordegendomar. Detta är i sanning en av historiens egendomliga cirklar — efter nära tvåhundra år skulle åter en del av Dagöbornas ättlingar hamna under balttyskt godsherravälde. Som vi vet blev det ju inte så, med Tysklands sammanbrott 1945 kom stora delar av gruppen svenskbybor att återföras till Sovjet; bara en mindre grupp lyckades ta sig till Sverige dit, såvitt jag förstår, majoriteten då ville.

Utvecklingen under och efter andra världskriget är problematisk att skildra — inte minst därför att så många av svenskbyborna spriddes ut på olika öar i Gulagarkipelagen och först efter många år tilläts återvända till sin by. Händelserna före, under och efter andra världskriget har skapat spänningar

mellan svenskbybor som det troligen är svårt att ännu riktigt få grepp om. Det gör att jag tror att just denna del av byns historia inom en inte alltför avlägsen framtid kan behöva skrivas om. Man kan i det sammanhanget hoppas på att det blir möjligt för forskarna att arbeta med sovjetiskt källmaterial — vad har t.ex. de lokala GPU-organens dokument att berätta — och att därmed de olika muntliga källorna inte bara kan ställas mot varandra utan också mot skriftliga.

Slutsatsen är att Hedmans och Åhlanders bok kan rekommenderas varmt, inte bara till den som är specialintresserad av Gammalsvenskby och dess inbyggare utan till både en bredare krets av läsare inom det estlandssvenska fältet och den allmänt historiskt intresserade som är intresserad av vad som tilldragit sig i Ryssland under detta århundrade.

Göran Hoppe

Boken finns till försäljning på Estlandssvenskarnas expedition. Medlemspris 280:— för alla som är medlemmar i SOV, SONG eller föreningen Svenskbyborna. Ev porto tillkommer.

En kilometer böcker

”Nästan en kilometer böcker hade placerats längs Drottninggatan i Stockholm. Här stod bokförlaget Tranan, Trevi och Maj Fant, Kriminalförfattare i Stockholm och Amnesty sida vid sida med Almqvistsällskapet och Nej till EG. Och här satt Helga Henschen och Åsa Moberg i en salig röra. Överallt låg det, pratades det, bars och bläddrades det i böcker, böcker, böcker. Och visst blev det världsrekord igen för världens längsta bokbord, arrangerat av Stockholms stadsbibliotek. 600 uthyrda bord till en längd av snudd på 1.000 m. Hur många böcker det var tors man inte tänka på. Kom sen inte och säg att stockholmarna inte är ett läshungrikt släkte”.

Detta är en mycket förkortad version av den ”recension” som Dagens Nyheter skrev måndagen den 30 aug dvs dagen efter evenemanget som kallas ”Världens längsta bokbord”. SOV och SONG var med också i år. Ett bra tillfälle att synas på stan och en träffpunkt för estlandssvenskar och andra bekanta boende eller på besök i Stockholm. Laine Belovas, rektor för Birkas gymnasium, som kommit till Sverige för att vara med på SOV:s hembyggsdag på lördagen och många, många andra stannade vid vårt bord. Fotograferade

gjorde den allestädes närvarande Herbert Stahl. Bemannade bordet gjorde Thomas Enggrön (fm) och Lauri Lindgren (em) samt undertecknad.

Agneta Klitter

Sammanställande för PR och Info i styrelsen för Svenska Odlingens Nya Generation (SONG)

(Tv) Lauri Lindgren.

Sista konfirmationen på Ormsö

Det är 50 år sedan en skara vitklädda, de flesta i lånade kläder, konfirmerades i S:t Olai kyrka på Ormsö. Det var den 19 september 1943.

Undervisningen ägde rum i "Nykterhetshuset". Förhöret hölls i kyrkan. Vi passerade prästgården vars sönderslagna rutor var förspikade med en ribba. Det blev den sista konfirmationsundervisningen som ägde rum på Ormsö. Sedan började överflyttningen på olika sätt till Sverige. Konfirmanderna voro 33 st. i olika åldrar. 10 pojkar och 23 flickor.

På dagen 50 år senare, den 19 september 1993, samlades vi i S:t Jakobs kyrka i Stockholm för att fira minnet av konfirmationen. 14 st. deltog. Efter högmässan intogs förtäring i en restaurang där vi pratade om gamla minnen. Återföreningen och gemenskapen var mycket god. På återseende!

Tre av konfirmanderna

Frv Ivar Storholm, Lars Alblom, Sven Lindström, Axel Sjöman, Ingrid Hamnholm, Hilda Enkel, Elvine Appelblom, Hilda Liljebäck, Aline Storholm, Hilda Alkvist, Elin Nilsson, Ingeborg Broman, Johannes Söderkvist och Katarina Storholm.

Rad 1 fr. v. Lydia Söderlund, Katarina Grönman, Hilda Lundre, Ingeborg Broman, Katarina Storholm, kyrkoherden Ivar Pöhl, sångledaren, Ida Österlin, Lydia Beckman, Hilda Enkel och Ester Vidgren.

Rad 2 fr. v. Hilda Alkvist, Anette Nee, Gunnar Nordsten, Maria Alström, Hilda Sandell, Axel Sjöman, Elvine Appelblom, Anders Alkvist, Elvine Vesterström, Axel Svärd, Hilda Liljebäck, Ivar Storholm, Sigrid Städ, Sven Lindström, Ingeborg Alberg, Johannes Söderkvist, Elin Nilsson, John Svärd, Aline Storholm, Lars Hedenström, Ingrid Hamnholm, Lars Alblom och Hilda Alström.

Av dessa har 4 lämnat oss. Sigrid Städ från Sviby Smes, vars båt försvann på överresan till Sverige. Hilda Sandell från Borrby Bentas, Anette Nee från Borrby Hansas, Lars Hedenström från Borrby Blestas och slutligen pastor Ivar Pöhl. Frid över deras minnen.

F. v. Aurelia Brunberg, Agnes Luks, Elisabeth Ahlberg, Irene Engman, Elna Ahlberg, Harald Erkas, Hilma Österman, Ingvald Dyrberg, Axel Österman, Elna Åkerblad, Henrik Koinberg, Inga Ekman, Ivar Borrmann, Rosalie Vesterman, Harald Vesterman, Elna Treiberg, Agnes Stahl, Karin Brunberg, Ethel Vesterberg, Evald Strömqvist. Foto Ingrid Dyrberg.

50-årsminne av konfirmation i Roslep kapell

Söndagen den 9 maj 1943 konfirmerades 95 estlandssvenska ungdomar (51 flickor och 44 pojkar) i Roslep kapell i Rickul. Detta var säkert den största (och sista) konfirmandgruppen i kapellets historia.

Tidigare generationer Rickulbor hade "läst för prästen" vid Nuckö prästgård, där ungdomarna inkvarterades under lästiden (flickor vissa veckor och pojkar andra, men med gemensam konfirmation). Rickul kommun lydde nämligen under Nuckö kyrka. Först år 1931 konfirmerades den första gruppen Rickulbor i hemkommunen, av rikssvenske prästen Sven Danell. Konfirmation var då ett måste, för den som senare ville bli vigd i den lutherska kyrkan.

Under andra världskriget låg den kyrkliga verksamheten tidvis nere,

men vårvintern 1943 kunde pastor Ivar Pöhl samla ungdomar (i åldrar från 15 till 30 år!), från Nargö, Rågöarna, Rickul och Ormsö till undervisning i Bergsby församlingshus.

På dagen 50 år senare, den 9 maj 1993, samlades en del av de forna "läsbarnen" till en offentlig gudstjänst i Immanuelskyrkan i Stockholm, för att fira minnet av konfirmationen. Gudstjänsten förrättades av kyrkans egen pastor Alvar Wärmo, och orgelspelet sköttes av Gabriella Sjöström.

På fotografiet är 20 av de ursprungligen 95 konfirmanderna, utanför Immanuelskyrkan.

Hj. Stenberg

Tularemi på Rågöarna

Den 2 juli i år publicerade en lokal tidning i Estland, "Harju Elu", en artikel om förekomsten av smitthärd till tularemi på Rågöarna alltsedan 1946.

Artikeln byggde på uttalande av chefsläkaren i landskapet Harju, Rein Rannamäe, och redogjorde för ovan nämnda smitthärd samt smittans spridningsvägar till människor och sjukdomens symptom. Vidare omtalades att två sjukdomsfall hade slutat med döden, men det framgick inte om dessa hade blivit smittade på Rågöarna och inte heller när dödsfallen skulle ha inträffat. Enligt chefsläkaren borde antalet besökande till Rågöarna begränsas så länge smitthärden finns kvar. Artikeln drar slutsatsen, att det inte skulle vara tillåtet för vanliga nyfikna att besöka Rågöarna.

Rågöföreningen har konsulterat överläkaren vid infektionskliniken i Umeå, professor Arne Tärnvik, som har bedrivit forskning kring tularemi.

Tularemi (även omtalad som harpest) är en infektionssjukdom som sprids av gnagare. Människor kan smittas genom direktkontakt med sjuka djur, genom överföring via insektsbett (myggor, fästingar) men också genom inandning av damm från det hö och den halm, som omslutit sjuka eller avdöda djur. Människor kan också bli sjuka av vatten ur brunnar och bäckar, förorenat av smittbärande djur. Däremot är sjukdomen inte överförbar mellan människor emellan. I Sverige har tularemi förekommit i vissa norrlandslän, huvudsakligen i Gävleborgs och Jämtlands län.

Sjukdomens inkubationstid är 3-10 dagar. Insjuknandet ger influensaliknande frysningar, kontinuerlig och hög feber, trötthet, huvudvärk och ibland muskelsmärta. Symptomen kan variera något beroende på smittovägarna. T. ex. ger insektsbett, som bär smittan,

upphov till små sår, som i regel dock inte är besvärande och därför inte i förstörande upptäcks. Bakterierna, som kommit in genom såret, leder till svullna och ömmande lymfkörtlar efter något dygn. Vid inandningssmitta får sjukdomen mera en karaktär av lunginflammation.

Sjukdomen är inte livshotande och som regel lätt att behandla med antibiotika. I Sverige finns inget vaccin mot tularemi. Vaccin framställs i USA. Det krävs dock dispens för att använda vaccinet. Enligt professor Tärnvik är det för närvarande svårt att få tag på ett bra vaccin på grund av svårigheter att framställa ett sådant. Han anser det vara tveksamt att vaccinera alls, när det inte rör sig om större utbrott av sjukdomen.

De sista två åren har det gjorts flera besök på Rågöarna, bl. a. härifrån Sverige. Något fall av insjuknande, som går att hänföra till tularemi, är inte känt i samband med dessa besök. Enligt Ain Sarv, som konsulterat hälsovårdsmyndigheter i Estland, skulle det sista kända sjukdomsfall vara från 1962.

Klart är emellertid att sjukdomen varit till besvär för de sovjetiska ockupationssoldaterna. Åren 1959-1961 har de företagit flera bekämpningsaktioner mot gnagare och insekter genom besprutning från luften och rökning av slyet. Detta har utförts på de södra delarna av Stora Rågö och på Lilla Rågö i skogspartier norr om Storbyn samt Mosan.

I juni i år har hälsovårdsmyndigheter i Estland varit på öarna och konstaterat att gnagarbeståndet åter har ökat sedan ryssarnas uttåg.

Sammantaget bör man inte avskräckas från att besöka Rågöarna. Men det är viktigt att känna till förekomsten av sjukdomen och att det finns en sådan smitthärd. Vid eventuellt insjuknande efter besök där, med symptomen som tyder på tularemi, skall man uppsöka läkare och ovillkorligen tala om att man misstänker denna sjukdom. Annars kan det vara svårt att få rätt diagnos eftersom symptomen sammanfaller med flera andra sjukdomars. För man inte rätt diagnos, riskerar man att rätt behandling och bot uteblir.

Arnold Lindgren

Vid medlemmötet den 9 oktober deltog 244 personer.

Einar Hamberg informerade om senaste nytt i markfrågan och Göte Brunberg berättade om släktforskning bland estlandssvenskarna.

Inga Ekman ledde allsång till dragspel av Henrik Koinberg, Agneta Klitter sålde böcker m m, och Agnes Callenmark svarade för förplägnad med hjälp av festkommittén.

Spithamn har fått nya byombud efter Reinhold Schönberg som avlidit och Arne Hallman som avgått på egen begäran. De nya ombuden är:

Jenny Melin, Platåvägen 18, 191 50 Sollentuna, 08-92 80 74.

Sture Schönberg, Närtunagr. 8, 194 00 Upplands Väsby, 08-590 323 25.

Föreningen har nu 521 medlemmar och stödmedlemmar. Observera möjligheten att bli ungdomsmedlem 1994 för endast 50 kr om man är född 1969 och senare. Låt 1994 bli ett ungdomsår

som tillför föreningen många yngre medlemmar!

Vårt postgiro är 55 68 81-1.

Per-Erik Fyhr

Informationskommittén

Glöm inte minnesdagarna i Nuckö och Rickul 23/6-26/6 1994 (midsommar). Se (huvud) program som medföljer tidningen som bilaga.

Planeringen fortsätter programenligt.

Lennart Strömkvist

Bertil Nyman

Rågöföreningens årsmöte!

Rågöföreningen håller årsmöte lördagen den 5 februari 1994 kl. 14.00 i Hyresgästlokalen, Bredängs torg 8, Bredäng. Särskild kallelse kommer att utgå till Rågöföreningens medlemmar.

Styrelsen

Dags igen! "Skolträff"

Alla som gått i Höbring skolor, (även lärare), reservera lördagen 7 maj 1994 på Karlbergs slott som ligger vid Karlbergskanalen nedanför Vasastan i Stockholm.Utförligare annons i nästa nummer av Kustbon.

Ingvald Luks (Haversved)

Tv Ingång till SOV:s expedition, samlingslokal och arkiv samt Kustbons redaktion på Vikingagatan 25 i Stockholm. Numera står det även SONG på dörrskylten. Th Samlingsalen. Foto Sven Svärd.

Hugo Mickelin

Familjenytt i Kustbon

Expedition, tryckning och distribution

När Kustbon pånyttföddes i Sverige i juni 1944 var det lättare att få uppgifter om födsel, vigsel och dödsfall. Redaktionen och expeditionen fanns i Kommitténs för estlandssvenskarnas lokaler, Tunnelgatan 23 i Stockholm, där vi några estlandssvenskar arbetade och hade aktiv kontakt med "de våra" i anpassningsärenden etc. Senare och speciellt efter det kommitténs verksamhet upphörde per den 30 juni 1950 har det varit svårare att få in data om födsel/vigsel. Däremot har dödsfall kunnat registreras, dels genom annonser i vissa tidningar, dels genom att anhöriga sänt in meddelanden. Det har skett i blygsam omfattning. I början intogs alla data som notiser. Redan i första Kustbon har vi med notiser om 15 födda och 14 döda. I nr 2, aug. 1944, finns första vigselannonsen med. (Maria Adelman från Rickul och Heino Tammerman från Korkis, som den 2 juli 1994 firar sitt guldbryllöp.) I samma Kustbon fanns även med 10 födsel- och 10 dödsannonser jämte en dödsannons om Tio Nyman, som den 27 juli 1944 hade avlidit på Nuckö klockargård i Estland.

I nr 3, okt. 1944, har vi med notiser om 1 förlovnings-, 13 födslar och 16 döda samt 2 dödsannonser.

I nr 4, dec. 1944, finns 1 dödsannons och notiser om 8 födslar och 7 döda. (I samma nummer meddelas även kommande priser på annonsering. Förlovnings- och vigselannonser 5 kr och dödsannonser 15 kr. Det kan vara av intresse att följa utvecklingen av priset på dödsannonser. Från 1952 = 20 kr, 1960 = 30 kr, 1965 = 50 kr, 1969 = 60 kr, 1981 = 100 kr, 1987 = 125 kr, 1988 = 150 kr, 1989 = 170 kr, 1990 = 180 kr, 1991 = 200 kr och från 1993 220 kr.)

Efter det första året uppmanar redaktionen då och då läsekretsen att sända in uppgifter om familjedata. Från 1947 ökar antalet dödsannonser något. Notiser om antal födda minskar medan dödsnotiserna håller sig över tioalet per Kustbon.

Ny information påbörjas

från Kustbons februarinummer 1952 då man introducerar en avdelning för familjenytt. Man börjar med en uppställning över kommande jämna födelsedagar, vilken avdelning "Bemärkelsedagar" har varit och alltjämt är mycket informativ och uppskattad. Vid införandet 1952 var Manfred Nyman redaktör och ansvarig utgivare och Lars Broman redaktionssekreterare.

Varifrån tar vi uppgifterna till bemärkelsedagar? Från 1943, då estlandssvenskarna började anlända till Sverige i större skala och kommittén för rågövenskarna – senare estlandssvenskarna – var i funktion, upprättades löpande register över de anlända. Detta register har SOV/Kustbon fått låna. De 110 rågöborna, som anlade 17 okt. 1940 är med och några hundra till som anlänt före 1943. Det är att beklaga att alla "äldre" hitkomna ej är registrerade. Genom personlig känedom och kontakter har vi ändå kunnat komplettera registret. Registret är i stort sett fullständigt när det gäller noterade dödsfall men familjeökning genom vigslar/födslar är bristfälligt på grund av att vederbörande ej anmäler det inträffade till SOV/Kustbons exp.

Åter till jämna års bemärkelsedagar i Kustbon.

Med början från Kustbon dec. 1983 har vi även inkluderat 65-åringarna, som då utgjorde 15 st och nu i sept. 1993 22 st och från och med Kustbon i

juni 1990 tar vi även med alla över 90 år som under kommande kvartal fyller *ojämna* år. I föregående Kustbon hade vi med en 103-åring, tre 94-åringar och en 92-åring.

Vid starten 1952 fanns med:	Som jämförelse i Kustbon sept. 1993	
90 år	1	7
85	3	10
80	7	22
75	17	17
70	15	31
60	36	30
50	23	22

Kustbons expedition och adress

Om än kommitténs verksamhet avslutades i juni 1950 hade SOV/Kustbon förmånen att utnyttja ett rum vid Tunnelgatan 23 till in på år 1956, tack vare fastighetsägarens (Hafström) tillmötesgående. Anledningen till att "vår saga" vid Tunnelgatan tog slut var att fastigheten såldes.

En ny epok började. SOV-kassören och Kustbons redaktionssekreterare Lars Broman tog Kustbons expedition och bemärkelsedagsbevakningen hem till sin bostad och från majnumret 1956 blev Kustbons adress Eknäsvägen 2, Stockholm K. Expeditionen sköttes av makarna Lars och Maria Broman fram till Lars' fränfalle 26/6 1972 och därefter till decembernumret 1976 av Maria ensam. Expeditionen hade telefonservice och där gjordes även underlag för adressplåtar för prägling av adresser gällande nya prenumeranter samt när ändring av adress ägt rum. Inte lite arbete var det – och är alltjämt – att spara uppgifter till familjedata.

Tryckning och distribution

Första tryckeri blev Lincoln Bloms Boktryckeri AB, Gamla Brogatan 38, Stockholm, intill kommitténs säte Tunnelgatan 23. Med material dit och tillbaka fungerade undertecknad som redaktörens "ombud". När tidningen var klar adresserade och kuverterade vi estlandssvenska anställda på kommitténs densamma.

Redaktören Manfred Nyman avlade år 1945 civilekonomexamen vid Handelshögskolan i Stockholm och erhöll anställning som kamrer och kreditchef på dåvarande Stockholms-Tidningen. Tidningen ägde Härnösands Boktryckeri AB, Härnösand. På detta tryckeri ordnade Manfred Kustbons tryckning och distribution från september 1947. Senare visade det sig att Manfred hade återkommande problem med att få tryckeriet att trycka och distribuera i rätt tid.

Nytt tryckeri blev det från mars 1967 – Bröderna Lagerström i Vällingby, som från 1972 ändrade namnet till Tryckcentralen AB. De anlätade utomstående företag för adressering och distribution. Redan 1961 trycktes där En bok om Estlands svenskar, del 1.

Från 1976 blev Kustbons nya tryckeri Civiltryckeriet i Köping AB, Köping. Löftet – att adressering och distribution skulle omhändertas av tryckeriet – gick ej att infria. Detta innebar, att adressplåtarna och deras hantering flyttades till SOV-exp. på Vikingagatan. Där sköttes arbetet närmast av Maria Broman, Alf Heldring och undertecknad. När Maria Broman slutade sin mångåriga verksamhet för Kustbon sommaren 1979 blev det undertecknad med AMS-anställd som skötte adressering och distribution.

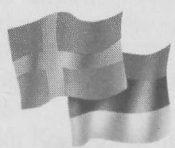
År 1985 överlämnade vi tryckningen till Östgöta Correspondenten i Linkö-

ping, där redaktören Edvin Lagman bodde. Under första året fortsatte vi att använda adressplåtarna på expeditionen och att transportera tidningen till posten. Arbetet utfördes närmast av undertecknad och Thomas Lorentz, som från 1986 avtalade med tryckeriet om distribution direkt från Linköping. Arbetet på exp. reducerades till framställning av adressetiketter, som sändes till tryckeriet. Därefter blev adressplåtarnas beställning och användning en historia att glömma eller minnas.

År 1989 bytte SOV:s styrelse åter tryckeri. Ett rationellt byte. Sture Roos Reklam & Tryck AB (1992 namnändring till Roos Produktion AB) ligger ett stenkast från SOV-Kustbon red. & exp. Även detta tryckeri åtog sig arbetet med adressering och transport till posten. Etiketterna framställdes på vår ex-

Forts s 43

Estlands- svenskarnas historia i fickformat

En kort historik
om Estlands-
svenskarna

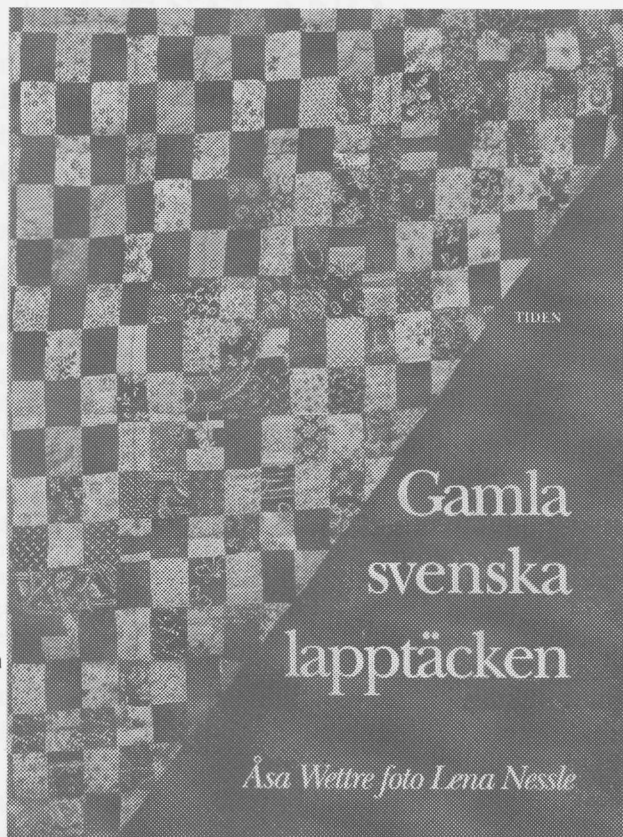
En efterfrågad tvåspråkig, komprimerad historik. En perfekt present till dina vänner i Sverige och Estland. Skicka den med dina brev eller lämna den vid besök hos vänner och affärsbekanta. 20 sidor. 20 gram. Text på svenska och estniska. Illustrerad. Fakta kontrollerade av Viktor Aman. Pris 20:-/st plus porto. Finns på SOV:s expedition. Ring 08-32 48 78. Öppet mån-tor 9-14.

GAMLA SVENSKA LAPPTÄCKEN

Red. Åsa Wettre
Foto. Lena Nessle

Svensk lapp-
täckshistoria
levandegörs i
text och bild –
dess tekniker,
mönster och
traditioner.

Här berättas
bl a om de
gamla
lapptäckenas
historia och
om de kvinnor
som sydde
dem. En
dokumentation
över kvinnors
skapande,
återbruk och
skönhets-
längtan.

Åsa Wettre foto Lena Nessle

Jag beställer _____ ex av *Gamla svenska lapptäcken* à 290:- (Ca-pris 370:-) Porto tillkommer

Namn _____

Adress _____

Postadress _____

Tidens
förlag

Svarspost
Kundnr 110 260 700
110 30 Stockholm

Frankeras ej
Tiden betalar
porto

Gruppresa till Rickul och Nuckö

Nu är det dags att börja planera nästa års resor till de stora Minneshögtiderna i Rickul och Nuckö, vilka infaller under midsommarveckan. (se Hembygdsföreningens program).

Vi ordnar en gruppresa för er som vill bo på plats. Avresa måndag 20/6. Hemresa måndag 27/6 1994. Inkvartering i enkla 1, 2, 3 och 4-bäddsrum. Tre mål mat per dag. Transport Tallinn-Rickul resp Nuckö tur och retur.

Inkvartering i Bergsby, Rickul: Norrbergs, Bönhuset, i 2-bädds småstugor (20 st finns) och hos Arne Tennisberg.

På Nuckö: Birkas och Paschlep.

Pris: Bergsby 800:-. Vid resa m egen bil avgår 200:- Priset för Nuckö (ej klart) vid pressläggning.

Tillkommer; Kostnad för båtbiljett samt ev kostnad för visum.

Även under veckorna 23-31 går det bra att bo i Bergsby, Rickul. Utförligare information kan skickas. För anmälan och information: Agnes Callenmark 08-720 75 01.

Välkommen med din anmälan.

Rickulresor

KALLELSE TILL

SOV:s ÅRSMÖTE

Lördagen den 16 april kl 13.00

Eesti Maja,

Wallingatan 32-34 i Stockholm.

PROGRAM

Utvecklingen i Svensk-Estland.

Paschleps lantbruks- och folkhögskola
Rektor och kommunstyrelsens ordförande
Ivar Rüütli berättar.

*

Glimtar ur SOV:s 50-åriga historia i Sverige.

Några f d ordföranden berättar.

*

Sedvanliga årsmötesförhandlingar.

*

Sång och musik · Kaffeservering.

*

Hjärtligt välkommen!

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Styrelsen.

I Estland får du alltid något utöver det vanliga!

Hyr sommarstuga på Ormsö i lugna, natursköna Norbi!

- ◆ Frliggande torp om 3 rum och kök + bäddbart uthus 500 m från havet
- ◆ Lämpligt för 1-5 personer
- ◆ Värden förser gästerna med mat i kylskåpet för självhushåll
- ◆ Värden ombesörjer resorna Tallinn-Norbi-Tallinn
- ◆ Värden kan ordna rundturer på Ormsö

Ex-libris

Beställ ditt och dina barns personliga Ex-libris i sidentryck eller grafik av den unge estniska framtidskonstnären Jüri Mildeberg.

Affärer

Knyt affärskontakter genom vår förmedling. Gör affärsresan med vårt stöd. För ytterligare information kontakta Nils Lindeberg-Lindvet

Ekonomi/Data i Tiden ab

Tel och fax 0591-15160.

Adress: Sikfors, Stentry, 712 93 Hällefors

Värdfamiljer till skolungdomarna från Birkas!

Nu söker vi fler värdfamiljer för de estniska skolungdomar som SOV inbjudit att komma hit 28 april till 19 maj 1994. Det är ca 30 elever från Birkas gymnasium på Nuckö. Vistelsen i Sverige är ett led i elevernas svenskundervisning, ett samarbetsprojekt med SIDA.

Vi hoppas att det finns familjer i Stockholmstrakten som vill erbjuda inkvartering för en elev i 15-17 årsåldern. Ni får ersättning med 100:- per dygn.

Eleverna pratar ganska bra svenska men behöver praktik. Det är därför de kommer hit. På dagtid under vardagarna kommer SOV att ordna med studiebesök och andra aktiviteter. På helgerna får ni tillfälle att planera för er gäst på egen hand. Allra trevligast är det förstås om ni har ungdomar i samma ålder. Men framför allt skall ungdomarna känna sig välkomna.

Vi är angelägna om snabba svar per brev med adress och telefonnummer. Ni får därefter närmare information Tack på förhand! Jag väntar på brevet

Herbert Stahl

Skriv till Herbert Stahl, Svenska Odlingens Vänner, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm.

FORTS FR. S 41

pedition. Föregående år, 1992, trycktes där En bok om Estlands svenskar, del 4.

I år – 1993 – har SOV:s styrelse åter engagerat en ny leverantör för Kustbons produktion och distribution. Det är Nordreklam, S:t Paulsg. 29 A, Stockholm, där Kustbons "färska" biträdande redaktör – Agneta Klitter – är anställd och producerar tidningen i samarbete med Masterprint Sätteri & Tryckeri AB.

*Avslutande kommentarer
betr. familjedata*

Dödsannonser kommer in till expeditionen i ungefär samma antal som under tidigare år men detta representerar ej alla dödsfall bland estlandssvenskarna. Vi försöker följa annonser i dagstidningar och tar med uppgifter i Kustbon som dödsnotiser samtidigt som notering sker på registerkortet för att undvika felaktigt införande under bemärksedagar. Om någon gång så ändock har skett, beror detta på att anhöriga ej meddelat dödsfallet. Vad vi saknar är meddelanden om födda, förlovade och vigda. Dessa familjedata kommer således ej med i Kustbon och registerkorten saknar uppdatering.

Ännu i dag gäller uppmaningen, som stod att läsa i Kustbons marsnummer 1964:

"...låt Kustbon få del av Edra egna och bekantskapskretsens familjenyheter. Det räcker med några korta rader på ett brevkort. Tänk på hur gärna Ni själv läser dessa notiser..."

En ny uppmaning tog vi med i marsnumret 1977, som nu upprepas. Glädjande är att vi i år fått med familjefoton i juninumret och i september ett vigselfoto. Hade vi haft alla familjedata in-

takta hade vi i dag kunnat räkna ut vår stams storlek. Alltså en intern "folkräkning". Vad vi i stort sett vet, är de dödsfall som under åren rapporterats i Kustbon. Inklusivt septemhernumret 1993 utgör avlidna personers antal – 4051.

I den förteckning som kommittén för estlandssvenskarna förde fram till avvecklingen 1950 är antalet registrerade tillkomna från maj 1943 7530 personer. I denna siffra finns några, som 1943–50 gift sig med "utomstående" och deras barn. Före 1943 hitkomna är registrerade med över 200. Dessutom de 110 rågöbor, som anlände 17 oktober 1940 samt 9 nargöbor som kom 24 nov., resp. 3 dec. 1940.

Vågar vi beräkna att av ursprungligen hitkomna (några har bosatt sig i Kanada, USA, Australien och andra länder) det ännu lever något över 3000. Huvudsakligen andra generationen.

En ny epok i estlandssvenskarnas föreningsliv jämte Kustbons arkivering, expedition, m m började vid årsskiftet 1972/1973 när vi blev i tillfälle att hyra egen samlingslokal vid Vikingagatan 25 i Stockholm och successivt kunde börja samla all vår verksamhet jämte arkiv under samma tak. Denna lokal har varit och är allttjämt en tillgång för vår alltmer utökade verksamhet. Under tecknad är mycket tillfredsställd över att detta äntligen kunde ske under mitt andra år som styrelseordförande i Svenska Odlingens Vänner. Med vördnad tänker vi på Johan Wallin (avlidnen år 1981) som i dåvarande arkivgrupp efter mycket letande tillsammans med mig lyckades skaffa fram detta nödvändiga hyresobjekt.

All renovering och inre ombyggnad senare till ändamålsenlig lokal har utförts av många entusiaster bland föreningens medlemmar.

Efterarbeten kring återgång av egendom enligt

ÄGANDERÄTTSSREFORMEN I ESTLAND

KAG Revision KB, civilekonom Georg Kalmet, erbjuder i samarbete med i Tallinn verksamma specialister inom äganderättsreformen, Egon Oja, Raivo Bergson och Viktor Bruegel och i Kanada verksamma advokaten Oscar J Müllerbeck följande tjänster:

- kontakt med hyresgäster vilka f n är bosatta i din eller din familjs fastighet
- formulering av juridiska avtal: hyresavtal, affärsjuridiska avtal m fl
- förhandlingar med dina bekanta, vänner och släktingar/medsökanden
- efterfrågningar vid vederbörliga myndigheter i Estniska republiken
- rättslig och affärsrättslig rådgivning enligt lagar i Estniska republiken
- förhandlingar vid domstolar i Estniska republiken
- byggnadstekniska besiktningar av i Estland auktoriserad byggnadsinspektör
- beräkningar av krav för ekonomiskt lönsamt fastighets- och markinnehav samt drift
- fotoreportage av förväntad, restituerad egendom
- framställning av beslutsunderlag i övrigt inför val av bästa möjliga handlingsalternativ för dig och din familj
- förvaltning av egendom, fastighet- lägenhet-mark och annan egendom
- översättningar till och från estniska, vid behov även från engelska till estniska
- andra tjänster vilka faller sig naturliga inom beskrivna verksamhetsfält.

Passa på att utnyttja ett fördelaktigt tillfälle att befästa, försäkra och effektivisera dina och din familjs materiella rättigheter i den Estniska republiken.

Vi kan förvalta återlämnad egendom, sälja den eller skaffa fram ny lägenhet, ny annan egendom på annan, önskad plats t ex för erhållen kompensationsersättning.

Moderata priser! Var vänlig ta kontakt med mig!

KAG REVISION KB

G A Kalmet

Artillerigatan 97, 115 30 Stockholm. Tel och fax 08-664 63 45.

Tack!

Härmed ett hjärtligt tack till alla er som sänt medlemsavgifter och bidrag till S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond.

Till oktober månad har till fonden inbetalats drygt 50.000:-, som kommer att användas på bästa sätt för hjälp med restaureringen av kyrkan. Ytterligare bidrag mottages tacksamt till fondens pg nr 649 27 05-6.

S:T MIKAEL'S I TALLINN KYRKOFOND
Styrelsen

Låt oss hjälpas åt att restaurera S:t Mikaelskyrkan i Tallinn!

Vi värdar till alla att ekonomiskt bidra till restaureringen. Kyrkan tillhör svenska församlingen i Tallinn och är även en viktig samlingsplats för i Estland temporärt bosatta rikssvenskar och finlands-svenskar, för skandinaviska sjömän och tillfälliga gäster från Sverige och övriga Norden. Du blir medlem i stödföreningen genom att sätta in 150:- (årsavgift) eller 1.500 kronor så blir du ständig medlem. Även andra belopp och gåvor är välkomna.

STIFTELSEN FÖR
S:T MIKAELS I TALLINN KYRKOFOND
Postgiro 649 27 05-6.

LITET BIDRAG ÄR OCKSÅ VÄLKOMMET!

Ett fint alternativ till blommor är en penninggåva till vår kulturförening. Ansvaret att rädda och bevara estlandssvenskarnas arv åt nya släktled, undan glömskan, är ett arbete som inte får avstanna. Angående donationer eller testamenten kontakta Sven Salin, Bertil Westerman eller Elmar Nyman.

SOV:s postgiro 35 13 11-6

Vår käre Bror
och Morbror

Johannes Sjöman

* 10 juni 1916 Ormsö

har lämnat oss
i sorg och saknad.

Stockholm den 31 augusti 1993

Maria och Henry
Agneta Ida
Elvine och Sture
Hilda och Gunnar
Syskonbarn med familjer
Släkt och vänner

*Vi binder en krans
av minnen
de vackraste och finaste
vi har.*

Vår älskade
Son och Broder

Per-Anders Talberg

* 18 september 1950

har i dag hastigt
lämnat oss.

Sollentuna 15 juli 1993

FAR och MOR
Syskon med familjer
Släkt och vänner

*Vi kan ej fatta
ej heller förstå
varför Du så hastigt
ifrån oss fick gå.
I minnet Du lever
Du finns alltid kvar
I minnet vi ser Dig
precis som Du var.*

Vår kära

Martha Grönberg född Boman

* 27 juli 1901 Rickul/Nuckö
† 29 juli 1993, Solna

ALFA
HJALMAR
INGRID och LENNART
BIRGITTA och ALF
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Det är vackrast när det
skymmer.
All den kärlek himlen
rymmer
ligger samlad i ett
dunkelt ljus
över jorden,
över markens hus.
Allt är ömhet, allt är
smekt av händer.
Herren själv utplånar
fjärran stränder.
Allt är nära, allt är
långt ifrån.
Allt är givet
människan som lån.*

Mathias Åkerblad

* 1905 6-12
† 1993 25-8

Pauline
Gloria - Göte
Åke - Birgitta
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*När höstlöven har fallit,
mot vintern vi går
Med saknad och sorg
vi står vid Din bår
Vi anade inte,
vi skulle Dig mista
Att sommaren som gått
skulle bli Din sista
Från livet till döden
var steget så kort
Så hastigt Du rycktes
från oss bort
Tack för att Du älskat
och velat så väl
Tack för allt,
vårt sista farväl.*

Begravningen har ägt rum.

Vår broder

Alfred Dyrberg

* 22 december 1908
i Bergsby, Rickul
† 23 augusti 1993
i Vancouver, Canada

Sörjd av syskonen
ERIK o. IRENE
i Vancouver, Canada
REGINA i Seattle, USA
ALIDE i Strängnäs
AXEL, ROSINE,
INGRID o. ELMAR
i Stockholm
alla med familjer

Vila i frid!

I stället för blommor har
vi lämnat en penninggåva till
vården av Roslep kyrkogård.

Min älskade Make
vår käre Far, Svärfar
och Farfar

Elmar Linno

* 29 maj 1926
Passlepa, Nuckö

har lämnat oss
i stor sorg och saknad.
Farsta 9 september 1993

IRIS
OLOF och GENE
GÖRAN och MARIE
ROLF och LISBETH
EINAR och ANNETTE
Barnbarn
Släkt och vänner

*Farväl en stund min kära
vi skiljs men ej för evigt,
vi ses måhända i drömmen
ännu en vår, min kära*

Bo Setterlind

Visste du att SOV har ett eget referensbibliotek?

Kulturföreningen har i sina expeditionslokaler ett bokskåp med böcker som handlar om estlandssvenskar och till största delen är även författarna estlandssvenskar. Det finns dock även andra författare som skriver om oss. Utöver dessa böcker finns ytterligare några som SOV:s arkivgrupp har ansett bör finnas där. Att kalla denna lilla boksamling för "SOV:s bibliotek" är kanske att ta till överord, men vi har idag 239 böcker. Alla våra medlemmar är välkomna att ta sig en titt i bokskåpet när de besöker Vikingagatan 25. Öppet mån - tor 9-14.

SOV:s arkivgrupp tar tack-samt emot böcker som berör oss. Avsikten är att vi, både när det gäller antal och innehåll, med glädje och stolthet i framtiden skall kunna visa upp ett välfyllt "SOV-bibliotek".

Maria Wallin

Grattis Svea!

Vi i Riksföreningen Sverigekontakt har läst vigselannonsen i senaste Kustbon och framför de varmaste gratulationer till sin tidigare stipendiat Svea Kuinberg. Höstterminen 1990 och vårterminen 1991 vistades Svea på Ljungkiles folkhögskola där hon studerade svenska och barnmusik. Det var trevligt att ha Svea som stipendiat och hon charmade oss på kansliet i Göteborg, likaväl som vår lokalförening i Uddevalla. På Bok- och Biblioteksmässan hjälpte Svea till i vår monter med att marknadsföra Riksföreningen Sverigekontakt. Vi räknar med att få träffa Svea och hennes nyblivne make Lauri Lindgren snart igen.

Göteborg i september
Lennart Limberg

Uppmana nästa generation att gå med i SONG!

Du som har barn som tidigare inte intresserat sig nämnvärt för vårt ursprung och våra rötter skall tala om för dem att det finns en ungdomssektion inom Estlandssvenskarna. En grupp som har flera olika aktiviteter och mycket roligt tillsammans.

Kontakta Lena Enggrön-Söderlind 0176-133 46,

Agneta Klitter 08-642 95 95 eller

Ulla Landman 08-29 76 65

för en första introduktion och val av lämpligt tillfälle för ett deltagande. De lämnar gärna mer information om SONG's verksamhet.

Varför inte ge barn eller barnbarn ett medlemskap i julklapp!

SVENSKA ODLINGENS NYA GENERATION

FAMILJENYTT

FÖDDA

Den 24 juli 1993 föddes Johanna Holmberg, lillasyster till Christoffer, dotter till Ann Christin Ericson och Anders Holmberg, Saltsjö-Boo. Anders är son till Rita Holmberg f. Rosen, Reval/Nargö.

Den 14 september föddes vår son Jonas i Linköping. Annika Lillemets och Per Edman. Annika härstammar från Ormsö på mors sida.

DÖDA

Hjalmar Edvin Liljebäck, född den 24 november 1918 på Ormsö avled den 30 september 1993 i Stockholm

Katarina Björk, född Lönnlund, den 30 augusti 1912 på Runö avled den 6 november 1993

Irene Helena Österman, född den 17 juni 1940 på Runö avled den 31 augusti 1993 på Singö

BEMÄRKESEDAGAR

1:a KVARTALET 1994

96 ÅR

Henrich Teichman, född den 17 februari 1898, Nuckö/Canada

Maria Grauverk, född Gregoriev den 19 februari 1898, S:t Petersburg/Ormsö

Maria Beckman, född Hamberg den 23 mars 1898, Ormsö

95 ÅR

Elvine Helene Engman, född Raudsepp den 18 januari 1899, Reval

90 ÅR

Ida Åkerblad, född Hamberg den 7 januari 1904, Rickul

Johannes Lundefjord, född den 9 februari 1904, Rickul

85 ÅR

Irene Stubender, född Stubender den 4 januari 1909, Nuckö

Irene Margareta Gjärdman, född Sedman den 5 januari 1909, Nuckö

Alice Louise Vilhelmina Lindén, född Vikman den 9 januari 1909, Reval

Agneta Kask, född Grundström den 14 januari 1909, Ormsö

Johannes Lemberg, född den 14 februari 1909, Reval

Isak Majlund, född den 19 februari 1909, Runö

Lovisa Magdalena Österman, född Lorentz den 24 februari 1909, Runö

Sofia Heyman, född Brunberg den 27 februari 1909, Rickul

Agneta Andersin, född Pihl den 3 mars 1909, Ormsö

Rosalie Viktorsson, född Stahl den 15 mars 1909, Rickul

80 ÅR

Valdemar Brunberg, född den 16 september 1913, Rickul
 Jakob Jäger, född den 5 oktober 1913, Runö
 Arnold Amandus Rosen, född den 13 januari 1914, Nargö
 Ellen Margareta Laidna, född Berg den 19 januari 1914, Nargö
 Friedrich Alexander Schönberg, född den 19 januari 1914, Hapsal
 Veronica Maria Elisabeth Korjus, född den 2 februari 1914, Reval
 Melita Söderholm, född Fagerlund den 6 februari 1914, Rickul
 Rudolf Laansoo, född den 8 februari 1914, Nuckö
 Agneta Alros, född Fällman den 9 februari 1914, Ormsö
 Felda Markus, född Kirsipuu den 15 februari 1914, Reval
 Adele Marks, född Brus den 24 februari 1914, Odensholm
 Ingrid Vilhelmine Paidra, född Berg den 26 februari 1914, Nargö
 Aline Rosine Berg, född Vesterby den 1 mars 1914, Rickul
 Edvin Brunberg, född den 17 mars 1914, Rickul
 Agneta Nyman, född Dahl den 28 mars 1914, Ormsö

75 ÅR

Alidia Detlov, född Nyholm den 18 november 1918, Hapsal
 Svea Einberg, född Schönberg den 2 januari 1919, Nuckö
 Johannes Valentin Vesterblom, född den 5 januari 1919, Rickul
 Kristina Österman, född Runestam den 8 januari 1919, Runö
 Elvine Erkas, född den 30 januari 1919, Odensholm
 Gunnar Österman, född den 4 februari 1919, Rickul
 Lars Alström, född den 9 februari 1919, Ormsö
 Cecilia Jansson, född Kopparberg den 27 februari 1919, Rickul
 Maria Sundin, född Rosenblad den 1 mars 1919, Ormsö
 Pauline Stahl, född Hallman den 2 mars 1919, Rickul
 Edvin Lagman, född den 3 mars 1919, Rickul
 Herbert Erik Pärnaste, född den 27 mars 1919, Nuckö

70 ÅR

Hilda Ahlström, född den 3 januari 1924, Ormsö
 Ebba Herm, född den 3 januari 1924, Reval
 Lina Dahlkvist, född Fällman den 5 januari 1924, Ormsö
 Aurelia Vilhelmine Ellerström, född Tomty den 7 januari 1924, Nuckö

Ingrid Anne-Marie Österblad, född den 7 januari 1924, Reval
 Emil Edvard Beckman, född den 13 januari 1924, Ormsö
 Otilia Link, född Friman den 18 januari 1924, Nuckö
 Elna Florida Johansson, född Laning den 19 januari 1924, Nuckö
 Karin Cecilia Ericsson, född Espling den 20 januari 1924, Rågöarna
 Leida Martinsson, född Brandt den 22 januari 1924, Nuckö
 Maria Elvine Stengård, född Ahlström den 22 januari 1924, Ormsö
 Agneta Hilda Dahl, född Lindblom den 23 januari 1924, Ormsö
 Alma Katarina Jonsson, född Häggblom den 25 januari 1924, Ormsö
 Lars Grundström, född den 26 januari 1924, Ormsö
 Florida Regina Blees, född den 28 januari 1924, Nuckö
 Johan Beckman, född den 4 februari 1924, Ormsö
 Katarina Rosell, född Järnström den 4 februari 1924, Ormsö
 Karl-Gustav Johansson, född den 8 februari 1924, Lustivere
 Eha Maripuu, född Roberg den 8 februari 1924, Nuckö
 Elsa Eufrosyne Brun, född Stromback den 15 februari 1924, Nuckö
 Sven Torsten Berggren, född den 23 februari 1924, Ormsö
 Benita Cecilia Beckman, född Boman den 24 februari 1924, Rickul
 Axel Nilsson, född den 25 mars 1924, Ormsö
 Arthur Lagman, född den 7 mars 1924, Rickul
 Evald Kristian Luther, född den 10 mars 1924, Nargö
 Holger Alvar Amberman, född den 12 mars 1924, Hapsal
 Axel Edvard Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
 Edvin Alexander Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
 Harald Elfengren, född den 21 mars 1924, Rågöarna
 Karin Borrman, född Schönberg den 29 mars 1924, Rickul
 Hjalmar Gottfrid Stahl, född den 29 mars 1924, Rågöarna
 Anders Vidgren, född den 29 mars 1924, Ormsö

65 ÅR

Emil Alexander Vesterström, född den 4 januari 1929, Ormsö
 Gunnar Birger Alrik Hamberg, född den 7 januari 1929, Ormsö
 Salme Antsvee, född den 9 januari 1929, Nuckö
 Edit Linnéa Eriksson, född Vesterman den 21 januari 1929, Rickul
 Hjalmar Ahlberg, född den 23 januari 1929, Ormsö

Edvin Grundsten, född den 23 januari 1929, Ormsö
 Sven Olof Magnusson, född den 25 januari 1929, Rickul
 Ingvar Edvin Strandsten, född den 26 januari 1929, Rickul
 Einar Nyman, född den 27 januari 1929, Kuivajõe
 Ilse Leeväli, född den 28 januari 1929, Nuckö
 Juuta Küün, född den 31 januari 1929, Reval
 Sven Borrman, född den 9 februari 1929, Rickul
 Maria Alide Hedberg, född Lindström den 10 februari 1929, Ormsö
 Astrid Valentine Schönberg, född Bedman den 14 februari 1929, Nuckö
 Samuel Freiman, född den 18 februari 1929, Nuckö
 Otilia Hamberg, född den 23 februari 1929, Ormsö
 Astrid Stenkelman, född den 23 februari 1929, Nuckö
 Manfred Edmund Åkerblad, född den 23 februari 1929, Rickul
 Olle Beckman, född den 25 februari 1929, Ormsö
 Ida Ingeborg Pettersson, född Nyman den 28 februari 1929, Ormsö
 John Evald Bergström, född den 1 mars 1929, Ormsö
 Sylvia Elisabeth Sund, född Österman den 1 mars 1929, Runö
 Johannes Lagman, född den 1 mars 1929, Rickul
 Elvi Link, född Mensas den 6 mars 1929, Nuckö
 Emil Edvard Sjöman, född den 17 mars 1929, Ormsö
 Jenny Berta Maria Vikström, född Schönberg den 9 mars 1929, Rickul
 Maria Grenfeldt, född Talberg den 10 mars 1929, Rickul
 Karin Eveline Dahlström, född Granberg den 17 mars 1929, Rickul

Estniska aktiebolag

färdiga och i Sverige tillgängliga lagerbolag inregistrerade för vitt skilda verksamhetsområden. Lämpliga för dem som vill starta egen verksamhet i Estland.

Pris 6.500 kr

Moms tillkommer. Minimiaktiekapitalet i Estland är EEK 300, ungefär SEK 175. Telefon- och faxnr 08-664 63 45.

KAG REVISION KB

G A Kalmet
 Artillerigatan 97, 115 30 Stockholm.

Brita Irene Johansson, född Blomberg den 22 mars 1929, Rickul
 Olof Algot Greis, född den 22 mars 1929, Rickul
 Emil Ahlström, född den 23 mars 1929, Ormsö
 Heino Hallek, född den 23 mars 1929, Asuküla/Rus
 Hilda Maria Larsson, född Rosenblad den 25 mars 1929, Ormsö
 Edvin Enkel, född den 28 mars 1929, Ormsö
 Helga Linnéa Blees, född den 29 mars 1929, Rickul

60 ÅR

Elin Ingrid Bergström, född den 5 januari 1934, Ormsö
 Henrik Emil Aspelin, född den 13 januari 1934, Ormsö
 Endel-Sanfrid Enggrön, född den 13 januari 1934, Rågö
 Georg Henrik Nyberg, född den 13 januari 1934, Ormsö
 Johannes Svärd, född den 13 januari 1934, Ormsö
 Sina Ingeborg Vasiljev, född den 14 januari 1934, Hapsal
 Gunvor Marita Wennberg, född den 18 januari 1934, Helsingfors
 Stina Sonja Stenholm, född den 21 januari 1934, Ormsö
 Naatan Roos, född den 28 januari 1934, Dorpat
 Meinhard Alexander Österman, född den 31 januari 1934, Rickul
 Axel Nordsten, född den 4 februari 1934, Ormsö
 Heimar Klanberg, född den 6 februari 1934, Nuckö
 Hjalmar Alström, född den 13 februari 1934, Ormsö
 Melita Agneta Koinberg, född den 22 februari 1934, Nuckö
 Elsa Ingrid Freiberg, född den 25 februari 1934, Nargö
 Johannes Sigvard Fält, född den 25 februari 1934, Ormsö
 Brita Irene Wiberg, född Treiberg den 26 februari 1934, Rickul
 Ernst Helge Alström, född den 1 mars 1934, Runö
 Gunn Söderlund, född den 4 mars 1934, Rickul
 Astrid Roosman, född den 7 mars 1934, Rågöarna
 Elin Adele Dahlström, född Sjöman den 7 mars 1934, Ormsö
 Heinrich Ernst Freiman, född den 10 mars 1934, Nuckö
 Alrik Tanseri, född den 10 mars 1934, Nuckö
 Svante Bengt Nyman, född den 14 mars 1934, Ormsö
 Svante Tanseri, född den 14 mars 1934, Reval
 Alvar Timmerman, född den 16 mars 1934, Nuckö

Ilmar Resti, född den 17 mars 1934, Reval
 Helga Seffers, född den 17 mars 1934, Taebla
 Sylvia Viginia Aman, född den 18 mars 1934, Nuckö
 Elsa Ingeborg Storm, född den 19 mars 1934, Ormsö
 Klara Ludvigsson, född Palmkron den 24 mars 1934, Korkis
 Olle Hilding Uno Thomson, född den 26 mars 1934, Ormsö
 Elmar Renni, född den 27 mars 1934, Neve
 Sven Georg Lilja, född den 28 mars 1934, Ormsö
 Edit Sylvia Karlsson, född Häggblom den 31 mars 1934, Ormsö

50 ÅR

Tönu Pöllupüü, född den 1 januari 1944, Reval
 Alf Heldring, född den 2 januari 1944, Rickul
 Majken Nyman, född den 2 januari 1944, Reval
 Mariann-Inga Björkman, född den 5 januari 1944, Stockholm (Ormsö)
 Maj-Britt Besterman, född den 6 januari 1944, Rickul
 Villy Eriksson, född den 6 januari 1944, Västervik (Rickul)
 Inger Marianne Holm, född den 8 januari 1944, Stockholm (Ormsö)
 Toivo Luks, född den 10 januari 1944, Reval
 Maj-Britt Karlsson, född Pella den 10 januari 1944, Motala (Korkis)
 Agneta Linnea Gunn, född den 13 januari 1944, Stockholm
 Enno Paidre, född den 14 januari 1944, Reval
 Fred Erik Söderberg, född den 17 januari 1944, Gräsö (Rågö)

Raivo Maripuu, född den 18 januari 1944, Nuckö
 Börje Nyblom, född den 20 januari 1944, Ormsö
 Liis Palundi, född den 25 januari 1944, Tapa
 Milvi Läck, född den 28 januari 1944, Uppsala (Dagö)
 Siv Agneta Nyman, född den 29 januari 1944, Stockholm (Ormsö)
 Jüri Reial, född den 31 januari 1944, Reval
 Cecilia Andersson, född Almén den 14 februari 1944, Stockholm (Ormsö)
 Inga Borrman, född den 16 februari 1944, Rickul
 Lena Maria Sjölund, född den 16 februari 1944, Stockholm (Rågö)
 Svea Maj-Britt Linnéa Thomson, född den 22 februari 1944, Stockholm (Rickul)
 Maj-Britt Linnea Koinberg, född den 23 februari 1944, Rickul
 Vaike Lillepuu, född den 2 mars 1944, Neve
 Luise Benström, född den 3 mars 1944, Vippal
 Ulf Ronnie Valentin Klingberg, född den 5 mars 1944, Södertälje (Rickul)
 Ellen Ingeborg, född Pelmas den 10 mars 1944, Reval
 Sven Sekobon, född den 11 mars 1944, Nuckö
 Elsa Inga-Britt Bergström, född den 13 mars 1944, Södertälje
 Allan Stig Luks, född den 15 mars 1944, Rickul
 Lia Granback, född den 17 mars 1944, Rickul
 Ulla Britt Gunborg Åkerman, född den 17 mars 1944, Visby (Ormsö)
 Ulla-Britt Margareta Österman, född den 18 mars 1944, Stockholm (Rickul)

*Stenhuggeriet i innerstan - allt i natursten.
 Lager av polerad natursten i granit "munakivi" från Estland.*

Gravvårdar, bänkskivor, trädgårdssten mm

Välkomna

SÖDERMALMS STEN AB

THOMAS RAUDSEPP

TEGELVIKSGATAN 19-23, 116 41 STOCKHOLM · TEL 08-702 20 10. FAX 08-702 05 11.

*Med detta jubileumsnummer
önskar vi våra läsare en God Jul och ett Gott Nytt År*

